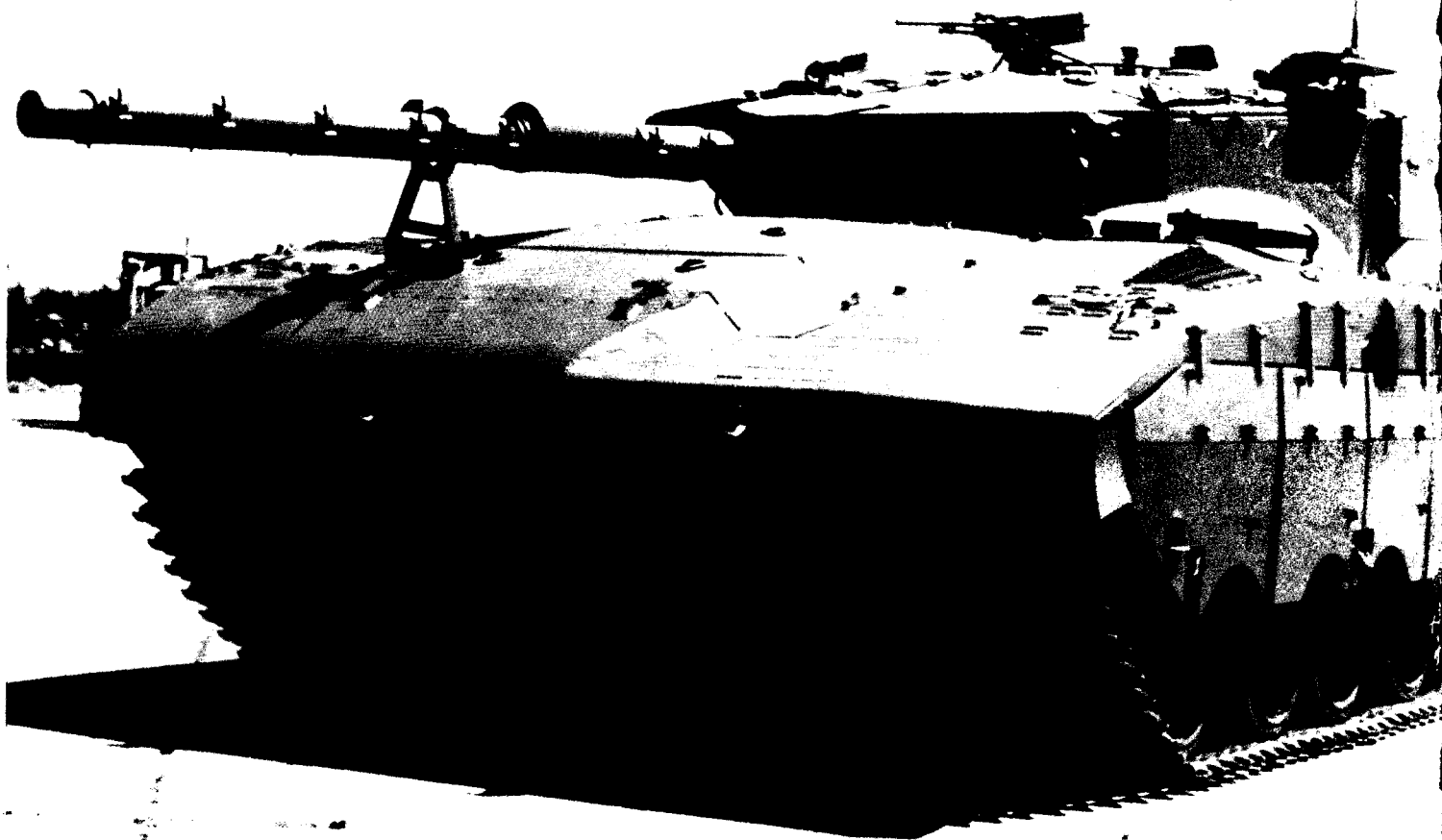

מערכות

256

יוני 1977

יעדים לתכנית המחקר והפיתוח האמריקנית לשנת 1978*

הטכנולוגי בינם ובין המערב בתחומים קריטיים על-ידי יבוא טכנולוגיות מערביות. לפיכך דרושה מדיניות ברורה והנחיות חד משמעיות אשר ימנעו את דלדול מאגר הטכנולוגיה לפני מילוי מחדש על-ידי טכנולוגיות אחרות.

מחירי מערכות-הנשק החדשות על מורכבותן הטכנולוגית מחייבים שילוב טוב והדוק בין הזרועות במאמצי המחקר והפיתוח שלהן. יש לשאוף להאחדה מירבית של הדרישות השונות, כך שאפשר יהיה להיענות לכולן במאמץ משותף אחד כשאחת הזרועות נקבעת כגורם מוביל. (בתכנית המחקר והפיתוח קיימים יותר מ-60 פרויקטים משותפים ועוד כ-15 בנסיים מבצעיים).

כפי שנאמר קודם, תכנית העבודה ל-1978 מהווה המשך לתכנית העבודה הקודמות בהתאם לאותם קוי מדיניות, דהיינו: מאמץ עיקרי לסיום נושאים שיבטיחו חידוש אמצעי-ההלחמה והכנסת נושאים חדשים משלב המחקר וקדם פיתוח לשלב של פיתוח. להלן מספר דוגמאות בהתאם לתחומי הפעילות:

תכניות מחקר ופיתוח אסטרטגיות

הקו המנחה תכנית אלה הוא הצורך לשפר את איכות מערכות-הנשק האמריקניות. לנוכח האיום הסובייטי קיים הכרח להפוך עימות גרעיני בלבתי כדאי לצד שמנגד ול-הגביר את היציבות ביחסים בין שני המעצמות. אי לכך תימשך הפעילות בעיקר במספר נושאים:

המפציץ B-1 יעבור לשלב ייצור. הטיל TRIDENT-I יוכנס לשירות החל מ-1979 ובמקביל יתחיל תהליך פיתוחו של טיל TRIDENT-II בעל טווח גדול יותר. תימשך פעילות השיפורים עבור הטיל

להגברת יעילות זו תינתן על-ידי מיזוג נכון של הפעילויות המוזכרות. מערכות אלו יכולות להוות מִכְפָּל כוח וקיים הכרח להסתמך עליהן על מנת שתהיה תשובה לאיום האויב הפוטנציאלי ב„א-כוח מול מות“.

- טילים משייטים — למרות שסוג חימוש זה עדיין נמצא בצעדי הראשונים, הרי שכבר היום הוא משנה את הלך המחשבה הצבאית והיכולת הטמונה בו היא רבה מאוד. יכולת השגת פגיעה נקודתית בטווחים גדולים, בסיכויים גבוהים ובמחירים זולים יחסית, תגרום לשינוי יסודי בתורת הלחימה של הצבאות ביבשה, באוויר ובים.
- כל-יִשְׁק המבוססים על הלייזר רב העוצמה.
- שיטות חדשות לאיתור צוללות אטומיות נושאות טילים.
- הגברת יכולת השימוש בחלל באמצעות לוויינים, לאיתור מטרות, לניווט ולהגנה חייט טילים.
- מטוסים ממריאים אנכית, כמעט בלתי ניתנים לגילוי.
- שיטות הגנה חדשות כנגד טילים בליסטיים.

לאחרונה גברה ההכרה בחשיבות הסטנדרטיזציה בנאט"ו על מנת להשיג יותר יעילות. אחד הנושאים המעוררים מחלוקת הוא נושא העברת הטכנולוגיות. המשטר האמריקני מאשר ואף מעודד יצוא מוצרים וטכנולוגיות בשל חשיבות הדבר לכלכלת האומה. עם זאת רבות משיטות אלה מהוות יסוד ועיקר לעתיד ארה"ב הן מהבחינה הצבאית והן מהבחינה הכלכלית. זאת ועוד, הסובייטים עושים מאמצים רבים לסגור את הפער

הקו המנחה את תכנית המחקר והפיתוח הבטחוני האמריקני בשנים האחרונות הוא ההכרח לשמור על עליונות טכנולוגית אמריקנית בלתי מעורערת וחד צדדית, שכן הרצון לשמור על שוויון טכנולוגי אינו מספיק ועלול להיות צעד ראשון לקראת אסון. אישורי הקונגרס בתחום המחקר והפיתוח בשנתיים האחרונות הינם צעד נכון לקראת הבטחת המשך העליונות הטכנולוגית האמריקנית במאה העשרים ואחת. למדיניות המחקר והפיתוח בשנים האחרונות שלוש מטרות:

- שיפור מירבי של תוצר מאמץ המחקר והפיתוח מבחינת מערכות-נשק מוגמרות, כך שאפשר יהיה לייצרן ולהכניסן לשירות באופן מיידי, ועל-ידי כך לחדש את אמצעי-ההלחמה הדורשים ליחידות בטווח הקרוב.
- שיפור אופן ניהול הפיתוח ותהליך ההצטיידות.
- הרחבת בסיס המחקר הטכנולוגי וחיוקו באופן שיאפשר פיתוח מערכות-נשק חדשות ומהפכניות.

בעקבות מדיניות זו נמצאים היום כ-30 פרויקטים בשלבים סופיים של פיתוח או בשלבים ראשוניים של ייצור. חלק ממערכות הנשק של הכוחות המזוינים האמריקניים נמצא בשירות מבצעי כבר עשר ואף עשרים שנה ולמרות השיפורים הרבים שבוצעו בהן במשך השנים, קיים צורך במערכות חדשות שיחליפו אותן. מספר דוגמאות מופיעות בתרשים בעמוד זה. מנתונים אלה ניתן לראות כי חלק מהמערכות יגיע לכלל ביטוי לא לפני המחצית הראשונה של שנות ה-80. באשר להעברת נושאים משלבי המחקר ובדיקות ההיתכנות לפיתוח מלא, נקבעה מדיניות קפדנית. מתוך 27 פרויקטים בתחומי מטוסים חדשים, תחמושות, תקשורת, ספינות, ניווט, טילים שונים ועוד, אשר הגיעו לשלב מתקדם של בדיקות ההיתכנות אושרו בשלב זה רק שבעה הפרויקטים הבאים, אשר יכנסו לתהליך של פיתוח מלא בשנת התקציב הקרובה:

מערכת לאיתור ורכישת מטרות מרחוק — (SOTAS)

מטוס תובלה חדיש (AMST)

מערכת ניווט כלל עולמית (NAVSTAR)

קליע 5 אינץ' מונחה

הגנה נגד טילים ימים — (ASMD)

טיל אסטרטגי — (M-X)

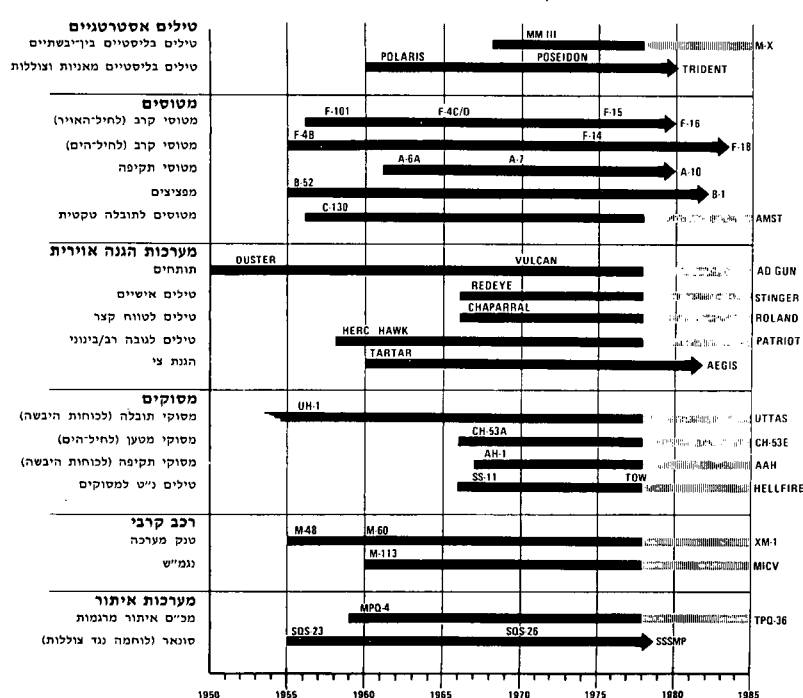
מערכת סונאר חדישה — (WAA)

קיימים מספר תחומים טכנולוגיים היכולים להבטיח יתרון איכותי משמעותי בעתיד ובכיוונים אלה יש לרכז את מאמץ המחקר והפיתוח:

- מיזוג בזמן-אמיתי של פעילויות המודיעין, איתור המטרות, השליטה והבקרה של שדה-הקרב מהווים מדד ליעילות פעילותם של הכוחות. התנופה הגדולה ביותר

* עיקרי דבריו של דר' מלקולם ר. קרי — הממונה על המחקר והפיתוח במשרד ההגנה האמריקני במשך שבע השנים האחרונות — בעדותו לפני הועדה לענייני ביטחון של הקונגרס האמריקני במרס השנה.

מערכות-נשק נוכחיות ומועד הכנסת המערכות החדשות

רא"ל (מיל) יצחק רבין

במלאת עשור למלחמת ששת הימים מנתח הרמטכ"ל דאז את המאורעות שקדמו למלחמה, את עיקרי מהלכיה ברמה המדינית אסטרטגית, את מאפייניה ואת הישגיה.

7 הפלישה הסורית ללבנון — מהלכים צבאיים כמכשיר מדיני /

סא"ל דני

ביוני 1976, 13 חודשים לאחר פרוץ מלחמת האזרחים בלבנון, החלו כוחות רגליים וטורי שריון סוריים לפלוש בגלוי אל תוך לבנון. במאמר מובאים המהלכים הצבאיים שאירעו בכל אחד משלבי הפלישה.

17 חינוך לערכים עליידי מפקדים / תא"ל בצלאל אמיר

רוב משאביו ומאמציו של צה"ל חייבים להיות מוקדשים לדרגים הלוחמים שלו; להזדהות החייל עם הכלל יש השפעה מכרעת עליו בשעת מבחן; המפקדים הצעירים והישירים, הם אלה שמסוגלים לבצע את מלאכת חיווך החוסן הרוחני של החייל; במאמר מחזק המחבר ומוכיח עקרונות אלה ואחרים.

21 למהות האלימות הרוחנית / סרן ברוך שפירא

האלימות הרוחנית היא פעולה שתכליתה שאיפה לעיצוב מחשבתו של אדם, לשינוי מערכת עמדותיו, אמונותיו וכוונותיו ולבריאה מחודשת של עולמו הפנימי באמצעות סדרות של לחצים ותביעות שכלתניות ורגשיות. המאמר דן, בין השאר, בשאלות האם ניתן לחולל בצורה מכוונת ומבוקרת שינוי בהתנהגות והאם ניתן להתגונן מפני השינוי.

28 מבצע „קיתון 10" — טנקים מבקיעים לסוריה /

תא"ל מ. בר-כוכבא

בתחילת שנת 1970 גברה הפעילות העוינת של הצבא הסורי ושל כוחות הפתח בגבול הצפוני של מדינת ישראל, למרות פעולות הגמול הישראליות שבוצעו לאורך הגבול. בתגובה על פעולות אלה ערך צה"ל ב-26 ביוני 1970 פשיטה משוריינת מעבר לגבול הסורי. במאמר תיאור פעולת כוח הטנקים שהבקיע לסוריה, ההכנות לפעולה, מהלכה ותוצאותיה.

36 לקט ידיעות

בלקט הפעם: טנק שווייצרי לשנות ה-80; „קראקא" — רכב יביל אויר גרמני; מטולי רקטות לצבא ארה"ב; XM-204 — תותח שדה אמריקני בעל „רתיעה רכה"; מרגמות שווייצריות חדשות; קסדה סופגת רעש לאנשי החת"מ בפולין; תותחים נ"מ מונחי מכ"מ; גיפ חדש לצבא מערב גרמניה ועוד.

39 הטנק במחשבה הצבאית / אלוף אברהם רותם

המחבר יוצא נגד התפיסה שהטנק הוא מערכת בלעדית בשדה הקרב ושהוא „יענה את הכל". תפיסה זו מצאה את ביטוייה במיוחד בהפעלה עצומת הממדים של הטנקים הגרמניים במערכת קורסק ובהפעלת טנקים ישראלים ללא ארטי-לריה, ללא סיוע אוויר וללא חי"ר מול מאסות של כוחות נ"ט מצריים במלחמת יום-הכיפורים. בשאלת בניית מרכיבי הכוח דעת המחבר היא כי יש להשיג איזון מוצלח בין יכולתן של מערכות משימתיות לסייע ולהשלים ביצוע ובין הכמות שלהן בקרב מרכיבי הכוח.

45 הרקע המדיני לרכבת האוירית האמריקנית

במלחמת יום-הכיפורים / סרן ישי קורדובה

פרשת פתיחתו של מאמץ אספקה אמריקני לישראל באמצעות רכבת אוירית ב-13 באוקטובר 1973 היא אחת הסוגיות השנויות במחלוקת. במאמר ניתוח הנסיבות המדיניות והשיקולים המרכזיים שהביאו להחלטתה של ממשלת ארה"ב להפעיל רכבת אוירית נושאת אספקה צבאית לישראל.

51 המאזן הצבאי 1976

המכון ללימודים אסטרטגיים בלונדון נוהג לפרסם מדי שנה את „המאזן הצבאי", שהוא אוסף נתונים, צבאיים בעיקר, על מדינות בעלות חשיבות ברחבי העולם. נתונים אלה רובם בדוקים ומדויקים ומיעוטם משוערים. מתוך מידע זה בחרנו להביא את הקטעים העוסקים בארצות המזרח-התיכון ובחלק מארצות אגן היס-התיכון.

56 מכתבים למערכת

דמי מנוי לשנה: חיילים ועובדי מערכת הבטחון 26 ל"י, אזרחים 32.50 ל"י

חדור המנויים: הקריה, רחוב ב', מס' 29, טלפון 256175. הודפס באמצעות משרד הביטחון — ההוצאה לאור. חפטי דפוס פלאי בע"מ

256, תמוז תשל"ז

יוני 1977

המערכת: הקריה ת"א, רח' ג' מס' 1, ת"ד 7026

העורך: סא"ל יעקב זיסקינד

עורכי משנה: סגן דוד באום

סגן רחל רוזנסקי

עיצוב גרפי: פ. קור

איורים: אבנר כץ

מערכות
בית ההוצאה של
צבא הגנה לישראל

עורך ראשי: אל"מ יצחק גולן

צוות המערכת: סא"ל רוחמה חרמון

רס"ג עמוס צור

סגן עמליה עפרת

סגן דן אופיר

„מערכות חימוש": מ"מ ק. עריכה נ. נפתלי

„קשר ואלקטרוניקה": קצינת עריכה ל. גרי

מחיר 5.40 ל"י (כולל מס ערך מוסף)

עשר שנים הן בבחינת עבר רחוק בחיי מדינת ישראל. לעיתים קשה מאוד לחזור לעולם ערכים ומושגים שהיה קיים בעבר ובמיוחד בעבר הרחוק. מאז מלחמת ששת הימים שונו המושגים שלנו, צברנו ניסיון בעקבות המלחמה, בעקבות התקופה שבין שתי המלחמות ובעקבות מלחמת יום-הכיפורים. על-כן, חייבים אנו להחזיר עצמנו לעולם המושגים של אז, כי כל ניתוק של שיקולים ושל החלטות מעולם המושגים שהיה קיים באותה תקופה, הוא בבחינת תיאור לא מדויק של הדברים. כאשר עוסקים בעבר, חייבים לשפוט על-פי עולם המושגים שהיה קיים בתקופה בה נתרחשו הדברים, התקופה בה נתקבלו ההחלטות. מלחמת ששת הימים לא היתה צפויה להתרחש בתאריך שבו התרחשה. הערכת המצב במטכ"ל לא צפתה שבמחצית מאי 1967 ירכזו המצרים את כוחותיהם ושבתחילת יוני תפרוץ המלחמה. עם זאת, היתה מתיחות, היו תקריות כמעט מדי שבוע בשבוע, בעיקר בגבול הצפוני והבאנו בחשבון שבמציאות המזרח-תיכונית הכל יכול לקרות. העובדה שלא היתה הערכה שבתחילת יוני תהיה מלחמה, לא השפיעה על הכנותיו של צה"ל. צה"ל, כדרכו מאז ומתמיד, התכונן בשני מישורים: מישור ההתכוננות — ההיערכות ערכות לטווח רחוק ומישור הכוננות — ההיערכות למצב בו תקרה מלחמה מחר.

התהליך המדיני שהביא למלחמת ששת הימים

גיוס הצבא המצרי ומצב המלחמה השורר בין ארצות ערב וישראל מאז קום המדינה, אינם שני התהליכים הבלבדניים שהביאו למלחמת ששת הימים. היתה זו שרשרת אירועים, שתחילתה בינואר 1964. בתאריך זה התכנסה ועידת הפסגה של קהיר, בעקבות הידיעה הודאית של מנהיגי מדינות ערב שישראל עומדת להפעיל את המוביל הארצי. המאבק נגד המוביל הארצי החל עוד בתחילת שנות החמישים. הפעלת המוביל הארצי הסתמנה בתודעה הערבית כהישג כלכלי-פסיכולוגי-פוליטי של ישראל, שהעולם הערבי לא היה מסוגל לעכלו באותה העת. ועידת פסגה זו היתה אחת מועידות הפסגה הראשונות מאז מבצע קדש שהיו בה החלטות אופרטיביות. התקבלו בה שלוש החלטות משמעותיות לגבי מלחמת ששת הימים, ולדעתי אפילו עד עצם היום הזה:

- ההחלטה הראשונה היתה להקים מפקדה ערבית משותפת ולתאם תכנית התעצמות צבאית כלל-ערבית,

מלחמת ששת הימים

מאפיינים והישגים

רא"ל (מיל') יצחק רבין

במלאת עשור למלחמת ששת הימים מנתח מי שהיה הרמטכ"ל דאז את המאורעות שקדמו למלחמה, את מהלכיה העיקריים בזירות השונות, את מאפייניה ואת הישגיה.

תוך סיוע בין-ערבי בכספים ובתחומים אחרים. למהלך כזה יש משמעות מעשית, פסיכולוגית ופוליטית בהי-ערכות העולם הערבי למלחמה כנגד ישראל. כדאי לזכור שהדבר אירע אחר מבצע קדש, כאשר מצרים הותקפה ומדינות ערב לא שיתפו איתה פעולה. לעובדה זו היתה השלכה רבה על מצרים שלא רצתה להיות בודדה פעם נוספת.

● ההחלטה השניה דיברה על פעולה מוגבלת נגד ישראל על-ידי הטיית מקורות הירדן. ההטיה נועדה למנוע משניים ממקורות הירדן — החצבני והבניאס — להגיע עם מימיהם לישראל ועל-ידי כך לשלול מישראל את הטעם שבהפעלת המוביל הארצי.

● ההחלטה השלישית היתה להקים ישות פלסטינית. לראשונה בתולדות המאבק הערבי-ישראלי התקבלה החלטה שביססה את האידאולוגיה של ישות פלס-טינית נפרדת. הביטוי המעשי להחלטה זו היה הקמת אש"פ והקמת צבא פלסטיני.

כל אחת משלוש החלטות אלה קראה תגר על מדי-נת ישראל והובילה בעקבותיה לחידוד העימות המ-שותף של מדינות ערב נגד ישראל. בשלב מאוחר יותר בוצעו — במושגים ערביים אמנם — החלטות אלה: הוקמה מפקדה ערבית, הואץ קצב ההתעצמות הצב-אית הערבית, הוחל בביצוע תכנית ההטיה שהובילה לסדרת תקריות והחרפת המצב הצבאי והמדיני בגבול הצפוני, החלה הפעילות החבלנית של הפתח ונקבע שיתוף פעולה בין-ערבי שבא לידי ביטוי גם במלחמת ששת הימים. במלחמה זו — כמו במלחמת העצמאות ולא כמו במבצע קדש ובמלחמת יום-הכיפורים — השתתפו כל מדינות ערב. החלטות אלה וביצוען הח-ריפו את המציאות המזרח-תיכונית בהשוואה לתקופה שבין גמר מבצע קדש ובין שנת 1964 כאשר מחליטות מדינות ערב לנקוט קו יותר מיליטנטי-מדיני עם נכר-נות לפעולה צבאית, הרי שבאופן טבעי בעלת-הברית לכך בתחום המעצמות הגדולות היא ברה"מ. באותה עת היתה דאגה סובייטית למתרחש בגבול ישראל — סוריה. זו האחרונה נקטה עמדה קיצונית והחלה לבצע את תכנית ההטיה. כתוצאה מכך היו חילופי-אש שהתפתחו לתקריות מוגבלות במידה שהגזרה הסורית לא ידעה כמותה עד אז. הסובייטים אף רצו לחזק את מעמדו של נאצר שהיה בעל-ברית מלא שלהם. מקור האירועים שקדמו למלחמת ששת הימים טמון ברצון הסובייטי — מצרי לנצל את המתיחות בגבול הישראלי-סורי לחיזוק המעמד של מצרים ולאבטחת סוריה מפני פעילות ישראלית. יצוין כי מלכתחילה היתה כוונה מפורשת שאירועים אלה לא

יביאו למלחמה, אם כי גם הסובייטים וגם המצרים היו מודעים שקיימת סכנה כזאת.

כאשר החליט נאצר לרכז את הכוחות המצריים בסיני, לא מן הנמנע שהוא חשב על מתכונת דומה לזו של פברואר-מרס 1960. גם אז היתה מתיחות בגבול הישראלי-סורי ומצרים ריכזה בחשאי חלק ניכר מכוחה הצבאי בקדמת סיני. היו אלה כ-500 — 600 טנקים — מספר לא מבוטל בתקופה ההיא — שרוכזו בסיני, ואשר המודיעין הישראלי גילה אותם בשלב די מאוחר. המטרה המצרית היתה לאיים על ישראל ולהרתיע אותה מלנקוט פעולה חריפה, בממ-דים גדולים יותר נגד סוריה. מצרים לא תבעה את פינוי כוחות האו"ם מסיני. כאשר התגלה ריכוז הכו-חות ולאור המתיחות הבין-ערבית באותה עת, תקפו מדינות ערב, וירדן במיוחד, את נאצר, והמלך חוסיין התבטא שנאצר מרכז כוחות מאחורי הסינור של האו"ם... נראה שנאצר ריכז את כוחותיו בעקבות מידע מסולף שסופק לו על-ידי ברה"מ, במגמה להניעו לעשות מה שעשה בשנת 1960. אולם עתה הוא עשה זאת בגלוי, וברצותו לשמור על אמינותו בעולם הערבי, הוא ביקש לפנות את כוחות האו"ם בגבול סיני שהיו פרוסים בין רפיח לראס אל-נאקב, ולרכזם ברצועת עזה ובשארם א-שייח'. מכאן ניתן להניח שבשלב הראשון רצה נאצר להימנע מפינוי האו"ם משתי הנקודות בהן היה מביא הדבר לעימות מידי עם ישראל: פינוי משארם א-שייח' היה מחייב אותו לסגור את המצרים ופינוי מרצועת עזה היה מקשה עליו למנוע המשך פעולה חבלנית. האו"ם הניח שמצ-רים אינה רוצה או אינה יכולה להסתכן במלחמה נגד ישראל ולכן לא הסכים לפינוי חלקי. לאחר שכבר החל לרכז את הכוחות, לא יכול היה נאצר להשלים עם התנגדות האו"ם לפינוי הכוח מהקטע שביקש, ולכן החליט על פינוי כולל. או אז עמדו בפניו אותן שתי בעיות. לאחר מכן בא השלב השני של הזזת הכוחות שהביא בעקבותיו גם את סגירת המצרים: נאצר לא יכול היה להרשות לעצמו מעבר של אניות לישראל. בשלב זה ידע נאצר שסבירות המלחמה גדלה ואז הזיז כוחות רבים יותר כדי להיערך לקראת אפשרות של פעולה התקפית ישראלית.

לאחר שסגר את המצרים, החל לחפש דרכים כיצד לגייס את עוצמת העולם הערבי לקראת מלחמה כזאת. בשלב הראשון רצה נאצר למנוע את המלחמה ולהסתפק בהישג מדיני מרשים על-ידי פינוי כוחות

• הכוונה לכוננות שכונתה „רותם". — המער.

או"מ וסגירת המצרים. בשלב השני היה ההסכם הצבאי עם ירדן ועם עירק והתביעה להזיז כוחות עירקיים ולהפעיל את הפיקוד הערבי המשותף על כל הגזרות. כאשר החליט נאצר על הזזת הכוחות, הוא הביא בחשבון שהחלטה מעין זו עלולה להביא למלחמה, אך הוא שאף למנוע אותה. לקראת סוף מאי הוא היה שיכור מההישגים שלו, ולא מן הנמנע שאילו המתנו עוד תקופה, הרי שהתפתחות העניינים היתה מביאה אותו לידי התקפה על ישראל. זאת, לאחר שכוחות עירקיים היו מתרכזים בירדן או ביהרדזה ושומרון, שהרי כאשר פרצה מלחמת ששת הימים היתה כבר חטיבה ממוכנת עירקית בשלב של מעבר הירדן. נאצר, אם כן, לא רצה במלחמה, אך סבר שאם בכל זאת היא תפרוץ, הרי שהתסריט יהיה כזה: ישראל תתקוף ותגיע למקום כלשהו; כעבור 24 שעות או 72 שעות יעצרו הסובייטים והאמריקאים את המלחמה, וכמו במבצע קדש יסיגו את הישראלים לאחור ואז יוכל הוא לצאת כמנצח ובנוסף, המצרים ישארו סגורים, כוחות או"מ פנו, ותיווצר מציאות מזרח תיכונית חדשה. להערכה זו היו שותפים גם הסובייטים והם, כמו נאצר, לא שיערו שהתבוסה הערבית תהיה כה גדולה ומוחצת.

תקופת ההמתנה

אלמלא ריכוזה מצרים את כוחותיה, לא היתה ישראל יוזמת מלחמה. ברם אירועי סוף מאי 1967 ביטלו את ההישג הכמעט יחיד של ישראל במבצע קדש: פתיחת מצרי טיראן. סביב צוארה של ישראל היתה מונחת כעת טבעת חנק מאיימת והיה ברור שבמצב דברים זה עלולה לבוא גם התקפה ערבית על ישראל. לפיכך היעד המדיני והצבאי הראשון היה לשבור את טבעת החנק, על-ידי הנחתת מכה אנושה על הצבא המצרי. וכך, במקביל לתזוזת הכוחות המצריים, החלה ישראל לגייס אנשי מילואים והחלה „תקופת ההמתנה” שהיתה אחד הדברים הגדולים ביותר שאירעו לישראל. היא היתה עבור העם והצבא נכס בלתי רגיל לצורך המלחמה ושמירת הישגיה. זאת, משלושה טעמים:

* ישראל אינה איבודד, היא אינה מנותקת מן העולם, אלא קשורה קשר גומלין עם כל המתרחש בו. עמדתה של ארה"ב היתה בעלת משמעות ממדרגה ראשונה בשביל ממשלת ישראל, ולכן היא רצתה לאפשר לה לנסות ולהחזיר את המצב לקדמותו. עובדה זו היא אשר הבטיחה לישראל את היכולת לקיים בידה כל סנטימטר שנכבש על-ידיה במהלך

המלחמה ולא לסגת כל עוד אין פיתרון מדיני, ולא כמו ב-1949 וב-1956, שאז היתה נסיגה ישראלית מוחלטת, ללא כל קשר לפיתרון מדיני.

* העובדה שהצבא היה מגויס מספר שבועות גיבשה את יחידות המילואים והפכה את כל צה"ל לצבא ברמה של צבא סדיר.

* תקופת ההמתנה המחישה לכל אדם בישראל שכבר מוצו כל הדרכים כדי למנוע מלחמה. היא הניחילה את ההרגשה ש„אין ברירה” וזהו, לדעתי, הנשק האנושי, המוסרי והפסיכולוגי החזק ביותר שלנו.

בשנים שעד מלחמת ששת הימים בנה צה"ל את עצמו על-פי תפיסה שהוכיחה את עצמה במלחמה מעבר לכל ספק. לתפיסה זו מספר מרכיבים:

בישראל של לפני מלחמת ששת הימים היה צריך צה"ל להגן על קיום, שהיום זאת אקסיומה שהם אינם ניתנים להגנה. תפיסת הפעולה של צה"ל לא היתה בנויה, לכן, על ביצורים, אלא על גיוס מהיר ומעבר מהיר למתקפה, או כפי שהיה נהוג לומר אז: „להעביר את המלחמה לשטח האויב”.

תפיסת ההתראה הישראלית גרסה שכל כניסת כוחות צבאיים לסיני מחייבת גיוס שקמדי השתנו בהתאם לגודל הכוח המצרי שנכנס לסיני. תפיסה זו לא גרסה הישענות על קוי הגנה, אלא היערכות כוחות מתוך מגמה שכל עוד הצבא המצרי — שמשקלו היחסי בכלל הכוחות הצבאיים נגד ישראל היה גדול מכפי שהוא היום — מרוכז בסיני, הרי אפילו אם לא תינתן לצה"ל הרשות לפעול, לפחות יהיה מגויס. חיל-האוויר הכין את עצמו להשיג עדיפות אווירית לא לשמה, אלא כדי לעבור במלוא העוצמה האווירית לשיתוף פעולה משמעותי עם כוחות היבשה, במטרה להכריע את כוחות היבשה של האויב.

נקודה נוספת שנבעה מהנחת היסוד של הצורך להעתיק את המלחמה לתוך שטח האויב ולהביא להכרעה מהירה היתה התבססות על כוחות שריון וכוחות ניידים. מלחמת ששת הימים היתה דוגמא ראשונה להפעלת ארטילריה ניידת בממדים כאלה. במלחמה זו הגיע השריון הישראלי לרמה מפליאה של תותחנות טנקים, מהטובות ביותר בעולם. רמה גבוהה זו הושגה לאחר הפקת לקחים מתקריות אש במהלך „המערכה על המים” בשנת 1964. שיטת הלחימה שלנו לסיכול תכנית ההטיה באותה עת היתה ירי טנקים לטווח רחוק, ואז התגלתה רמת תותחנות נמוכה ביותר. הלקח שהופק היה העלאת רמת התותחנות לרמה גבוהה כמו זו שאכן הוצגה במלחמת ששת הימים. בתחום הפעלת חיל-ההרגלים, הרי ההת-

קפה על מוצבי אוס-כתף במסגרת פעולת האוגדה של אריק שרון, למשל, היא דוגמא מאלפת לטכניקות לחימה של חיל-רגלים ולשיטות לחימה בקרבות לילה.

המלחמה — נקודות מפנה והחלטות אסטרטגיות

כאשר החליטה ממשלת ישראל לצאת למלחמה, היא אישרה לצה"ל לפעול ביוזמתו אך ורק נגד מצרים, בגלל היותה המדינה היחידה שביצעה אקט של מלחמה — סגירת מצרי טיראן. כאשר הציג המטכ"ל את המשמעויות האוויריות של ההחלטה המדינית, היה ברור גם לדרג המדיני, שהתקפה אווירית על מצרים בלבד חושפת את ישראל בפני חילות-האוויר של סוריה, ירדן ועירק. הדרג המדיני הכריע והצבא היה צריך לקבל זאת. אין ספק שהמפתח להתפתחות המלחמה היה מונח במכה האווירית ובהתקפה של אוגדת טל לשם כיבוש אל-עריש, בסיוע חסימת האגף של אל-עריש על-ידי אוגדת יפה. ההפתעה הישראלית לא היתה בעצם ההחלטה לתקוף, דבר שלא היה בלתי צפוי על-ידי צבאות ערב לאחר שרשרת האירועים מה-15 במאי עד ה-5 ביוני, ובמיוחד הכרזת מצב כוננות בצבא המצרי. ההפתעה היתה טקטית (שיטת הפעולה) יותר משהיתה אסטרטגית. (במלחמת יום הכיפורים, לעומת זאת, היתה ההפתעה אסטרטגית). במשך שלוש השעות הראשונות של המלחמה הוכרע חיל-האוויר המצרי מעל ומעבר לציפיות שלנו. אין ספק שזה היה מבצע מזהיר, כמעט קלאסי, ללא תקדים בהיסטוריה הצבאית. המתקפה היבשתית באותה עת כמעט שלא הסתייעה בחיל-האוויר, למעט מספר מוגבל של מטוסים מדגם „פוגה" שנתנו סיוע יותר בעומק מאשר בקו הראשון. משום החשד בות שייחסנו לכיבוש אל-עריש, וכדי להבטיח את כיבושה במידה שיווצרו קשיים בהתקפת אוגדת טל, היתה מתוכננת חטיבת הצנחנים של מוטה להיות מוצנחת בלילה שבין ה-5 ביוני ובין ה-6 בו, מאחורי אל-עריש. יחד עם זאת, כבר בשבת, ה-3 ביוני, ניתנה הוראה למפקדי חטיבה זו לסייר בירושלים ולהתכונן לקרב על שחרור העיר. לצה"ל לא היו כוחות מספיקים להבטיח ניצחון בגזרה המצרית ויחד עם זאת להיות מוכנים להתפתחויות בגזרות אחרות. אי לכך הוחלט להעביר את החטיבה לירושלים בהדרגה, כל גדוד בנפרד וההתקפה החלה אור לבוקר יום שלישי, ה-6 ביוני. תוך מספר שעות הספיקה החטיבה להי-

ערך עם כל ציודה לקראת שינוי ייעודה, והיה זה הישג בלתי רגיל למפקד החטיבה וחייליה. ממשלת ישראל רצתה במלחמה נגד מצרים בלבד. כאשר הירדנים החלו להפגין לכל אורך הגבול, ביקש ראש הממשלה לוי אשכול המנוח מארה"ב וממנגנון האו"ם להודיע לירדן שאם יופסקו הפעולות הצבאיות נגד ישראל, היא לא תנקוט כל יוזמה צבאית ותכבד את קוי שביתת הנשק, כולל ירושלים החצויה. (בעת שירותי כשגריר ישראל בארה"ב סיפר לי השגריר האמריקני דאז בירדן שהוא העביר את הפניה הישראלית לחוסיין ואת ההמלצה האמריקנית לקבלה, והמלך אמר לו שהפור הוטל והם במלחמה). עד יום שני בצהריים היתה נכונה ממשלת ישראל (ממשלת הליכוד הלאומי) לצאת למלחמה אך ורק נגד מצרים ולהשאיר את המצב בינינו ובין ירדן כפי שהוא. ירדן סירבה, וכך הגענו לשחרור ירושלים וכיבוש הגדה ביום הראשון למלחמה היתה ירדן פעילה יותר מאשר סוריה, ולאחר שחילות-האוויר של ירדן, סוריה ועירק תקפו שדה-תעופה ישראלי, רק אז תקף חיל-האוויר את חילות-האוויר של מדינות אלה. אז גם הותר לתקוף את ירדן, ובשלב ראשון לכבוש את ירושלים המזרחית בלי ירושלים העתיקה ולתקוף בצפון הגזרה בלי לכבוש את ג'נין. עדיין לא ניתן אישור לתקוף בגזרה הסורית. ביום השני למלחמה — לאחר שאוגדת טל כבשה את אל-עריש, אוגדת יפה הצליחה להגיע לאיזור שבין אל-עריש וביר-חסנה ואוגדת שרון הצליחה בקרב לילה לכבוש את מוצבי אוס-כתף ואבר-עגילה בסיוע חטיבת דני מט שהונחתה שם בעורף המערך — נפרץ הקו הראשון. הקו הקדמי המצרי התערער, כאשר כל שלוש הדיביזיות המצריות חדלו לתפקד, כדלקמן: דיביזיה 7 שהיתה בפתחת רפיח והגנה על אל-עריש, דיביזיה 2 שהיתה מול אוגדת שרון ודיביזיה 3 שהיתה העתודה בביר-חסנה ושלחה שלוחות לכל הכיוונים. דיביזיה 20 הפלסטינית נשארה מנותקת באיזור רצועת עזה, ואז הוחלט לפעול ביום השני כך: אוגדת טל בציר ביר-חסנה, אוגדת שרון בכיוון נחל ואוגדת יפה בכיוון ביר-חסנה לעבר המיתלה. ביום השלישי לחימה, ה-7 ביוני, אישר שר הביטחון לרמטכ"ל לתקוף בגזרה הסורית, בתנאי שעומק החדירה לא יעלה על חמישה ק"מ, כאשר הביצוע נתון לשיקול דעתו של הרמטכ"ל. הוא אמר שמבחינת הדרג המדיני אנו יכולים להגיע עד הקו הזה. נרצה — נלך על כך, לא נרצה — איננו חייבים. בהתייעצות עם אלוף פיקוד הצפון דוד אלעזר ז"ל הוחלט שאין

התבטא סיום המלחמה עם מצרים בשחרור סיני וההגעה לתעלת סואץ ולשארם א-שייח'. סיום המלחמה עם ירדן וסוריה התבטא בהשמדת הכוחות העיקריים של מדינות אלה. מבחינה מדינית אפשר היה לקיים את ההישג הצבאי מבלי שיהיה צורך לסגת סנטימטר אחד.

סיכום

מלחמת ששת הימים אירעה כתוצאה מכורח ישראלי לפעול פעולה צבאית. היא לא היתה מלחמה יזומה במובן האסטרטגי, ואלמלא המהלכים המצריים, היא לא היתה מתרחשת. בנסיבות הקיימות הכין צה"ל את עצמו למלחמה בצורה הטובה ביותר מאשר אי פעם. הוכח שכל מה שהוכן על-ידו, אכן התגשם ומומש: לא היתה משימה ברמת גדוד ומעלה שלא הושגה על-ידי היחידה שצריכה היתה לבצעה, ובדרך כלל אף לפני המועד שנקבע. זהו, לפי דעתי, המבחן העיקרי למידת הכנת הצבא ויכולת התכנון שלו. עם הביקורת שהיתה על תקופת ההמתנה, היא היתה בעלת חשיבות מדינית, צבאית ולאומית ממדרגה ראשונה. בהעדר שלום, נתנה מלחמת ששת הימים בידי ישראל את קוי ההגנה הכמעט טובים ביותר שניתן לשרטט על מפת המזרח-התיכון. היא גם נתנה את קלפי המיקוח הטובים ביותר בכל ניסיון להשיג הסדרים מדיניים. מלחמת ששת הימים העניקה לי מדינת ישראל מעמד בלתי רגיל בעולם בכלל ובעולם היהודי בפרט, והיא גם נתנה תחושת הישג וסיפוק לעם בישראל.

באשר לערבים, היתה זו אולי התבוסה הקשה ביותר שידעו מעולם, והם הפיקו לקחים. הלקח הברור לט ביותר היא השפעת העוצמה האווירית של ישראל בקרבות היבשה. הדבר בא לידי ביטוי בחיזוק מערך טילי קרקע-אוויר לצורך הגנת שדות-תעופה ובחיזוק מערך הטילים להגנת כוחות היבשה. כך בנו המצרים את כוחות היבשה שלהם שיפעלו תמיד במסגרת מערך הטילים המסוגל להגן עליהם. ואכן, במלחמת יום-הכיפורים מנעו מחיל-האוויר הישראלי למצות את יכולתו ולפעול כפי שפעל במלחמת ששת-הימים, נגד כוחות היבשה, לפחות בשלבים הראשונים. ■

טעם בכך, כיוון שההישג לא יהיה משמעותי לעומת מספר האבידות וצריך לנסות ללכת על יותר. רק ביום שישי ניתן האישור לתקיפה כללית.

ההכרעה בגזרה המצרית היתה ביום חמישי, ה-8 ביוני. ביום זה הגענו לתעלה, כאשר הצבא המצרי כולו פסק להיות כוח מאורגן. הקרב נגד הירדנים הסתיים ביום רביעי כאשר הגענו לקו הירדן, ובשבת אחה"צ הסתיים הקרב נגד הסורים, כאשר הגענו לקוניטרה.

יעדי המלחמה לאור שעון החול הפוליטי

לצה"ל היו תכנונים אופרטיביים לכל השנים בואר-יאציות שונות בצירוף כוחות שונים ומגוונים, אולם רק כלפי מצרים הותר לפעול פעולה יזומה. ביתר הגזרות נאמר להתכונן ולהיערך למקרה שהם יפתחו בהתקפה. אחד השיקולים העיקריים בגזרה המצרית היה השאלה כמה זמן יעמוד לרשות צה"ל. קשה היה להעריך מה תהיה תוצאת המלחמה עד אותה עת, כי צה"ל לא התנסה בתקיפה אווירית כפי שבוצעה במלחמת ששת הימים ושגרמה להשמדת כל חיל-האוויר המצרי. לכן נבנתה תכנית הפעולה של צה"ל בשלבים, כאשר כל שלב צריך לתת השלמת יעד. אין טעם ללכת למלחמה מורחבת אשר את תוצאותיה הסופיות אתה רואה רק לאחר מספר ימים ואין לך ודאות בכל שלב, שבידך כל מרחב הזמן מהבחינה המדינית.

בתחילה היתה תכנית לבצע איגוף עמוק, אך היא בוטלה בגלל היערכותן של שבע הדיביזיות המצריות בסיני ובגלל שיקולי זמן שנועדו למנוע מצב בו תופסק המלחמה מבלי שיושג הישג ממשי. המחשבה המרכזית היתה לשבור את הצבא המצרי מתוך הנחה שזהו המפתח לכיבוש. מה שקרה בפועל הוא שתוך כדי תנופת המלחמה וההישגים — שבחלקם היו מעל לציפיות — הגענו לתעלה, דבר שנראה בתחילת המלחמה כחלום והיו כאלה שהטילו ספק בכדאיותו. מבחינת הגדרת היעדים היתה המלחמה עם ירדן וסוריה „מאולתרת". היעדים לא הוגדרו מתחילת המלחמה, אלא נקבעו בסייגים מדיניים כמעט מדי יום, בהתאם להתפתחויות המלחמה. מבחינה צבאית

הפלישה הסורית ללבנון - מהלכים צבאיים כמכשיר מדיני*

בסוף מאי 1976, שלושה עשר חודשים מאז תחילת מלחמת האזרחים בלבנון, החלה מתבצעת מעורבות סורית גדלה והולכת בטריטוריה הלבנונית. עד אותה עת היתה זו מעורבות מוסווית והיא כללה רק הזרמה של כוחות פלסטיניים פרו-סוריים מקרב ה"צעקה" וה"צש"פ¹ וכן מספר גדודים של כוחות מיוחדים במסווה דומה. עתה החלה המעורבות לובשת ממדים חדשים, גדולים וגלויים: ב-29 במאי וב-30 בו התנהלו קרבות קשים מהרגיל בין הצדדים הלוחמים במלחמת האזרחים, ובמהלכם נהרגו כ-270 איש. בליל ה-1 ביוני החלה פלישה סורית גלויה של כוח רגלי וטורי שריון. הכוחות הסוריים זרמו משני כיוונים: כוח צפוני קטן יחסית — כ-2000 חיילים וכ-60 טנקים² — חצה את הגבול באיזור החוף בצפון לבנון, השתלט עוד באותו יום על איזור עמק עכאר שמצפון מזרח לטריפולי והסיר את המצור בן חמשת הימים שהטילו כוחות מוסלמיים על הנוצרים בקוביאת וענדקיא. כוח גדול יותר — כ-4,000 חיילים וכ-100 טנקים — פעל במרכז לבנון, גלש לתוך הבקאע³ הלבנונית מאיזור תחנת הגבול במצנע, על ציר דמשק-ביירות. הכוח שכבר ב-10 באפריל השתלט על תחנת הגבול הלבנונית, שטף כעת את מישורי הבקאע לכיוון צפון וצפון-מערב, הגיע לאזורי רייק וחלה והשלים השתלטות סורית מהירה על שטח נרחב בין הרי הלבנון והרי מול הלבנון. ההפעלה הגלויה של הצבא הסורי נועדה להוות "המשך המדיניות באמצעים אחרים", במאמר זה אסקור בעיקר את המהלכים הצבאיים שאירעו בכל אחד מהשלבים בהם הופעל הכוח⁴.

1. צש"פ — צבא השחרור הפלסטיני.

2. הנתונים לקוחים מתוך Österreichische Militärische Zeitschrift, 5/76; 1/77.

3. הבקאע — עמק בשטח לבנון, בהמשכו של השבר הסורי-אפריקאי, בין הרי הלבנון ובין הרי החרמון והרי מול הלבנון.

4. על הרקע המדיני לפלישה הסורית, ראה "מערכות" 251-252, עמ' 25.

סא"ל דני

* זהו המשך למאמר: "המעורבות הסורית במשבר הלבנוני" שפורסם ב"מערכות" 252-251 והוא מבוסס על מקורות גלויים.

* ביצוע מלא של הסכם קהיר⁵ והקמת ועדה שתפקח על ביצוע ההסכם.

* תגבור הכוח הבינעריבי והכפתו לנשיא סרכיס.

* קביעה שאש"פ הוא הנציג החוקי הבלעדי של העם הפלסטיני.

ההסכם השאיר פתח להכרה בכוחות הסוריים בלבנון כבסיס עיקרי ל"כוח ההרתעה" הערבי המיועד לפקח על מימוש ההסכם. החלטות הפסגה בריאד מהוות את הבסיס החוקי ואת הרקע לכל הקורה בלבנון עד עתה.

הפלישה בקיץ

הסורים שאפו להביא הכרעה מהירה במשבר הלבנוני המתמשך, והחליטו לבצע מהלך חזק ומהיר, אשר יביא תוך פרק זמן קצר להשתלטות על אזורי המפתח בלבנון. הם הטילו את ביצוע המשימה העיקרית בפלישה על הדיכוייה המשווריינת מס' 3 שתוגברה לצורך המבצע בגייסות נוספים ובכוחות מיוחדים. זו צריכה היתה לפעול במרכז לבנון ובדרומה, להשתלט על המרחב ולחבור לכוחות המיוחדים בביירות וביצידון. כוחות משווריינים ורגליים קטנים יותר, בסדר-כוח של עד חטיבה, צריכים היו להשתלט על איזור החוף בצפון לבנון ולחבור לכוחות בטרפולי. הכוחות המיוחדים שתוגברו לפני הפלישה ובמהלכה, ישבו בלב השטחים הבנויים של מרכזי המאבק בביירות, בטרפולי וביצידון. הוטל עליהם לתפוס ולהחזיק באזורים בעלי חשיבות, בשטח בו שהו עד להגעת הכוחות הממונים.

סמוך למועד הפלישה התייצבו כ-20 אלף חיילי מיליציה נוצרית, ביניהם כ-8,000 אנשי פלנגות, מול כ-17 אלף אנשי ארגונים פלסטיניים שונים וקבוצות שמאל מוסלמיות. כמו-כן שהו במרחב הלחימה כ-5,000 אנשי "צעיקה" וצש"פ שנועדו לפעול לפי הנחיות המשטר בדמשק. על ההכנות הסוריות למבצע ניתן ללמוד מהפעולות המקדימות: כבר בתחילת אפריל קודמה לאיזור מעבר הגבול בין סוריה ללבנון, בג'דידת יבוס, חטיבת טנקים. כוחות החטיבה, אליהם צורפו אלמנטים של הגנה אווירית, הרחיבו את שטח הכינוס שלהם יום לאחר שהגיעו, כאשר השתלטו גם על תחנת הגבול הלבנונית במצנע. באמצע חודש מאי החדירו הסורים לטרפולי — מעוז השמאל המוסלמי — כוח קומנדו. כמו-כן תוגברו גם הכוחות המיוחדים במקדים האחרים: ביירות וביצידון. אלה פעלו כבר במהלך חודש מאי נגד גורמים מקרב השמאל והמחבלים.

בליל ה-31 במאי החלו כוחות סוריים סדירים פולשים ללבנון משני כיוונים. הכוח הראשון — ובו כ-60 טנקים ט-54 — חדר מצפון, מאיזור החוף, אל עבר איזור עכאר והעיר טריפולי. הכוח נע במהירות וכבר בשלב הראשון הסיר, ללא התנגדות, את המצור של הכוחות המוסלמיים על הנוצרים בקוביאט וענדקיאט. הכוח העיקרי — חטיבה משווריינת של טנקים ט-62 וגמ"שים מצוידים בתותחים — חצה את הגבול וחדר במרכז לבנון לאורך הצייר דמשק — ביירות לכיוון צפון וצפון-מערב. הוא חדר כמעט ללא כל התנגדות והחל מפקח במהירות על הנעשה במרחב האסטרטגי

5. ב"הסכם קהיר" משנת 1969 הוחלט על הצרת צעדי המחבלים בלבנון.

אמצעי התקשורת הלבנוניים, הערביים והבינלאומיים פירטו בהרחבה את צעדיהם של הכוח הסורי וכוחות הקואליציה של "הכוחות המשותפים" — המחבלים, השמאל והצבא הערבי הלבנוני. הלחימה בתוך שטחים בנויים באזורים מיושבים איפשרה סיקור המהלכים מנקודות מבט שונות, כאשר כתבים צפו אל הכוחות מתוך איזור הלחימה. גם הצדדים הפועלים פירסמו מעת לעת הודעות שסיכמו מצבים שונים. כל אלה יחד מאפשרים לקבל תמונה אמיתית כמעט של הפעלת הכוח הסורי הסדיר והמיליציות הנוצריות כנגד "הכוחות המשותפים". ניתן לחלק את הפעילות הצבאית הסורית במהלך הפלישה ללבנון לשלושה שלבים:

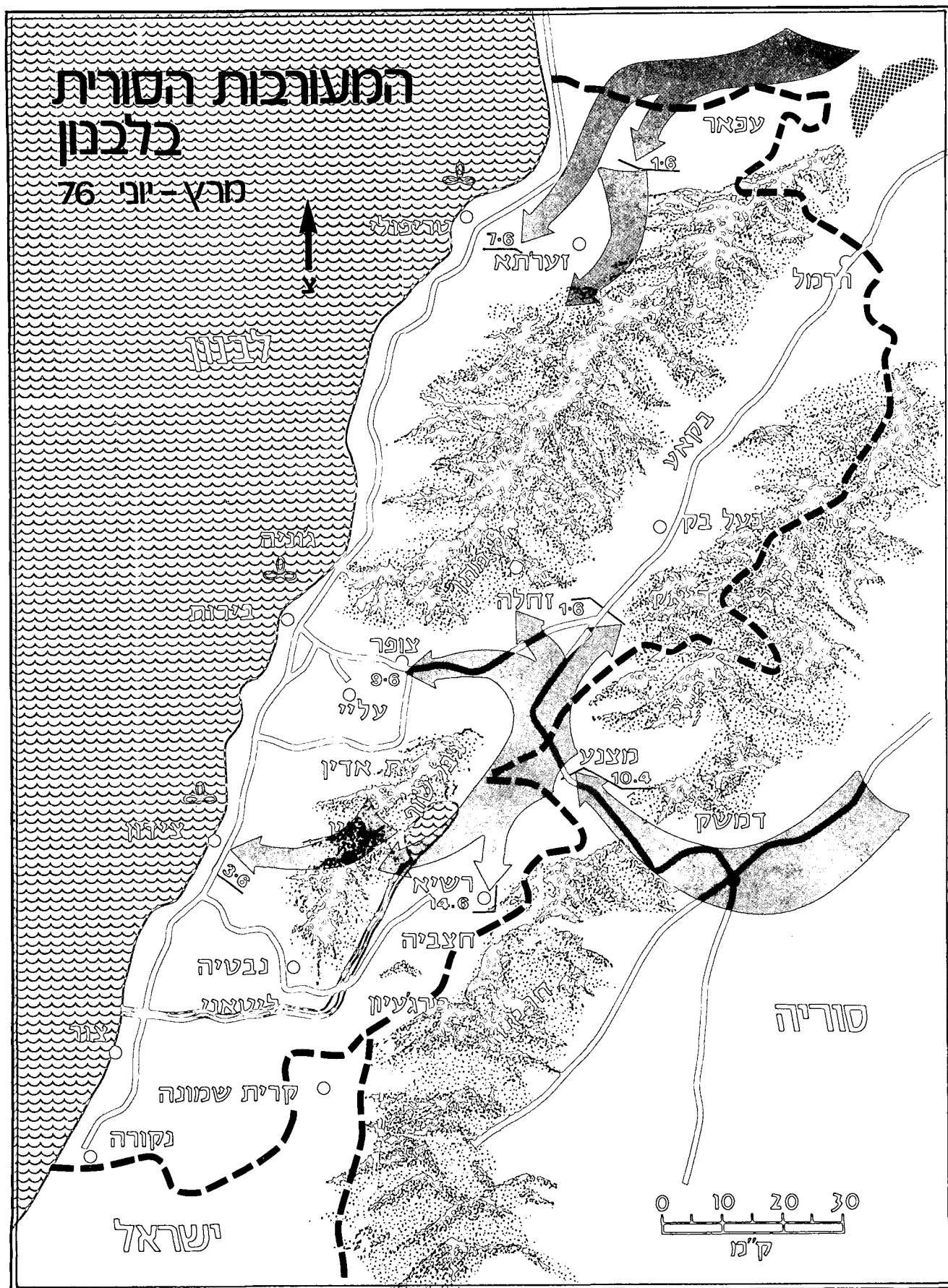
א. הפעילות המוסווית (ינואר-אפריל 1976). מלחמת האזרחים המתרחבת בין המיליציות הנוצריות ובין הפלסטינים והעלאת הרעיון של חלוקת לבנון, הביאו להתערבות הסורית בסכסוך, לצד הקואליציה השמאלנית-פלסטינית. בינואר 1976 שיגרה סוריה לתוך לבנון יחידות של צבא השחרור הפלסטיני הנתונות לפיקוד הצבא הסורי. ההתערבות הסורית היטתה את הכף לרעת הנוצרים והפכה את סוריה לגורם דומיננטי בלבנון. באמצע מרס ובתחילת אפריל החדירה סוריה כוחות נוספים מקרב הכוחות המיוחדים של הצבא. אלה, במסווה של כוחות "צעיקה", התבססו בערים הגדולות בירות, טריפולי וביצידון, שהיוו את מוקדי מלחמת האזרחים. ריכוז כוחות זה איפשר לסוריה לכפות בלבנון הסדר של רפורמה חוקית, הלא הוא "הסכם דמשק". הסדר זה נועד לקיים עליונות נוצרית נומינלית, ויחד עם זאת להעניק למוסלמים כוח רב יותר בניהול ענייני המדינה.

ב. הפלישה בקיץ (יוני 1976). מאמצייהם של הסורים לכפות את ההסדר עלו בתוהו. גם בחירת הנשיא סרכיס ב-8 במאי, אשר סביבה ביקשו הסורים למקד את ההסדר החדש בלבנון, לא הביאה להפסקת הלחימה ברחבי הארץ. אי לכך החליטו הסורים להפעיל את המכשיר העיקרי שבידיהם, הצבא, ולצאת לפעילות של ממש. הסורים יצאו נגד מפירי, "הסכם דמשק", נגד בעלי-ביתם הטבעיים: השמאל והפלסטינים. הם החלו בפלישה צבאית גלויה שנועדה להשתלט על אזורי מפתח בהר הלבנון ובערים הגדולות, וכך קיוו להביא להכרעה מהירה של המשבר. הפלישה היתה כישלון צבאי ועוררה התנגדות בסוריה ובעולם הערבי.

ג. המתקפה בהר (ספטמבר-אוקטובר 1976). הקיפאון במצב הצבאי והפוליטי וההתנגדות לנסיונות המדינאים הסורים להכתיב הסדר לצדדים היריבים, חייבו ניצול נוסף של המכשיר הצבאי. בסוף ספטמבר פתחו הסורים במתקפה מחודשת מהעמדות בהן נשארו לאחר הפלישה בתחילת הקיץ. הפעם הוכתרה המתקפה בהצלחה, ובסופה הגיעו כוחות הצבא הסורי לעמדות שאיפשרו להם לאיים במישרין על ביירות, על ביצידון ועל מפקדות "הקואליציה" באיזור עלי שבהר הלבנון. הקיפאון שנשבר הביא לכינוסה של ועידת פסגה וזוטא בריאד ב-16-18 באוקטובר. בתום המפגש התפרסמה הודעה משותפת בדבר הסכם לפתרון המשבר הלבנוני, שמרכיביו הם כדלהלן:

* כינון הפסקת אש בכל רחבי לבנון.

* נסיגת ה"אלמנטים המזוינים" למקומם מלפני פרוץ המשבר (אפריל 1975).

של איזור הבקאע משני צדיו של כביש דמשק — ביירות. הכוחות הסוריים השתלטו על שדה-התעופה הצבאי בריאק ועל המרחב שעד בעל בק, ושיחררו את הלחץ הממושך של כוחות השמאל על העיירה וחלה. כמו-כן השתלטו הסורים על צומת הדרכים החשוב לדרום, באיזור העיירה שתורא. בכך השלימו התקדמות של 30 ק"מ לעבר הבירה הלבנונית בשטחים נוחים, בלי להסתבך בבעיות של שטח הררי ובלי להיתקל בהתנגדות של ממש. כבר באותה עת הבינו כוחות השמאל, המחבלים וצבא לבנון הערבי כי הפעילות בשטח אינה לטובתם והם החלו לרכו צידי טנקים, לחמש בורות פיצוץ ולהניח מוקשים ומחסומים לאורך הצירים העולים בהר. קצב הפלישה הואט ב-2 ביוני והכוחות החלו לבצע פעילות משטרתית, כולל פירוק נשקן של המיליציות המוסלמיות בגזרה.

ב-2 ביוני החלו לגזע כוחות סוריים נוספים דרומה, לעבר ג'זין ומשם לצידון. כוחות אחרים החלו נעים מערבה לעבר ביירות. ב-3 ביוני הופיעו לראשונה שני מטוסי קרב סוריים מעל ביירות, ולפי מספר עדויות הותקפה בירת לבנון ב-7 בחודש על-ידי חיל-האוויר הסורי או טייסים לבנונים שפעלו עם הסורים. ב-6 ביוני החלה תנועה ממשית של הכוחות מערבה בשני צירים עיקריים: בציר דמשק — דהר אל-בידר לעבר ביירות ובציר ג'זין לעבר צידון. בכל ציר נע כוח בגודל של כחטיבה, אך בציר הראשון היו יותר טנקים מאשר בשני. השדרה לעבר צידון כללה כוח טנקים ונגמ"שים מלווים בכוחות חי"ר. עם הגיעה לפרברי העיר, נתקלה השדרה במארב ג"ט ובו עשרות לוחמים — ביניהם צידי טנקים ותותחנים ג"ט — והחלה לנהל קרבות שנמשכו מספר ימים. כוחות השמאל, הפלסטינים וצבאו של הסגן חטיב פגעו בחוד המשוורין וכן בדרגי השדרה שהיו פרוסים כעת לאורך הציר ההררי מאיזור כפר משפי וג'זין לעבר צידון. במהלך הקרבות הצליחו הבולמים לקחת שלל מספר טנקים ט-62 ונגמ"שים ב.מ.פ. וכן להרוג ולקחת בשבי עשרות קצינים וחילים סורים.

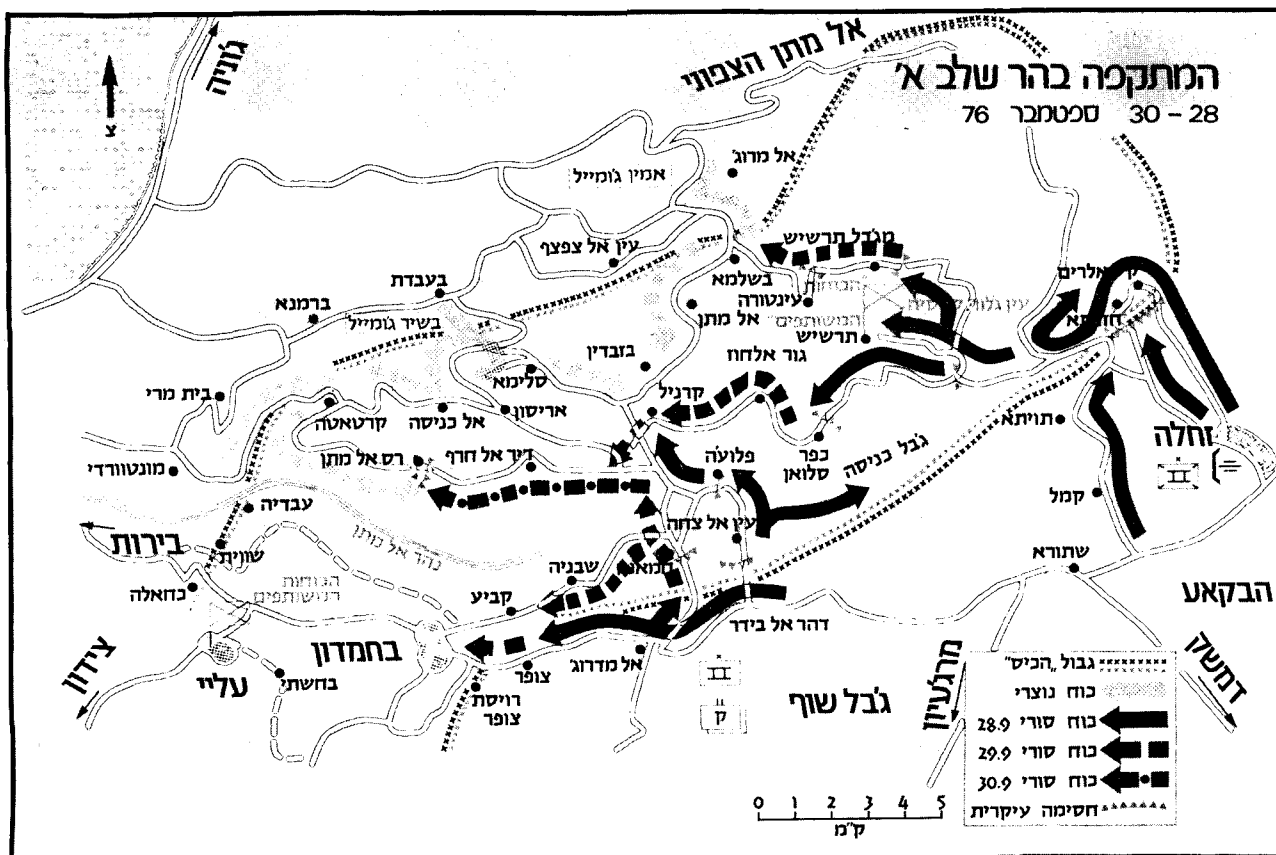
טנק סורי עם מתקן לפינוי מוקשים בגזרת בחמדון

השדרה לעבר ביירות התקדמה דרך המעבר ההררי בדהר אל-בידר, ולאחר שכבשה את העיירה צופר, הגיעה למרחק של כ-25 ק"מ מביירות. ההתנגדות הפיסית וכן סדרת המכשולים שפרסו הכוחות המגינים לאורך הציר יצרו „פקק” שחסם את הציר ההררי ולכן הואטה התקדמות הכוח. בקרבות באיזור צופר וחמאנה היו לסורים עשרות נפגעים ומספר חיילים אף נפלו בשבי וכן הושמדו ונפלו שלל מספר גדול של טנקים סוריים. נוכח המתקפה המתעצמת והצלחת המגינים, הוקמה ב-7 ביוני מפקדת גג של „הכוחות המשותפים” (צבא לבנון הערבי, ארגוני המחבלים והשמאל המוסלמי) שפעלו עד אז בנפרד. ב-9 ביוני הגיע הטור המרכזי לאיזור בחמדון, כ-20 ק"מ מביירות. הכוח הפולש בצפון הרחיב את השטח שב-שליטתו ולאחר שב-7 בחודש החדיר כוח משוריין לשדה-התעופה הצבאי הצפוני בקליעת, נכנס כעת גם למעוז כוחות השמאל המוסלמים בטריפולי. לאור ההתנגדות העזה בה נתקלה השדרה שנעה לצידון וכן כדי לפתור בעיות שהתעוררו לאורך הציר ועשויות היו להתעורר באיזור הפתחלנד, הכניסו הסורים לגזרה כוח נוסף שהתמקם בדרום הבקאע במרחב כפר משפי.

במקביל למתקפה הסורית בצירים, החלו פועלים גם הכוחות המיוחדים הסוריים (בעיקר כוחות קומנדו) הערוכים בערי החוף. כאן, בלחימה בשטחים בנויים עברה היוזמה תוך זמן קצר לידי „הכוחות המשותפים”. בביירות תקפו כוחות אלה באופן רצוף את הכוחות הסוריים, שנתקלו בבעיות רבות של ניתוק מעיקר הכוח. הבעיות בנושאי הפינוי הרפואי והאספקה חייבו בסופו של דבר הפעלת מסוקים. אי ההצלחה בלב השטח הבנוי הביאה לריכוז הכוחות הסוריים ושארית כוחות ה„צעיקה” שעדיין נשארו נאמנים, לאיזור שדה-התעופה חלדה בדרום ביירות. הכוחות הסוריים שכבר השתלטו על רובה של טריפולי יצאו מתחומי העיר צפונה, כדי לטהר את מעוזי הכוחות הפלסטיניים במחנות הפליטים. היציאה מתוך השטח הבנוי איפשרה ליחידות השמאל והפלסטינים להתארגן ולחזק את שליטתם בתוך העיר, בנמל ובמחנות הפליטים, ובכך השאירו את הכוחות הסוריים במעין כיס. כוחות אלה נאלצו לסגת צפונה והתרכזו כעת בשטח הפתוח שבאיזור שדה-התעופה קליעת. בצידון זכו „הכוחות המשותפים” להצלחה מירבית כאשר הפעילו לחץ רצוף וקטלני על כוח קומנדו סורי שהיה לכוד בתוך העיר. הכוח קיווה להיחלץ בסיוע הטור המשוריין שהגיע ממזרח, אך זה לא הצליח לחבור. האבידות שנגרמו לכוח הנצור חייבו גם כאן הפעלת מסוקים לפתרון בעיות האספקה ולפינוי ההרוגים והפצועים.

בעקבות הקיפאון שחל בתנועת הכוח הצבאי, הוסכם ב-10 ביוני על הפסקת-אש, אך זו הופרה כבר למחרת היום. בעקבות ההסכם החל הכוח הסורי לסגת מביירות ומטריפולי ב-12 בחודש, אך הקרבות נמשכו. רק ב-20 ביוני הושג הסכם לפיו צריכה היתה לחול הפסקת-אש נוספת. הסורים התחייבו לפנות את כוחותיהם לאיזור הבקאע בשני שלבים: בשלב הראשון את הכוחות המיוחדים מטריפולי, ביירות וצידון ובשלב השני את הכוחות המשוריינים מאזורי צידון וצופר. פעולות האיבה שנמשכו גם לאחר ההסכם הביאו להאטה בקצב הנסיגה של הסורים. רוב הכוחות רוכזו בינתיים בבקאע, אך הסורים המשיכו להחזיק בשני אזורי מפתח במעברי ההר: באוכף של דהר אל-בידר על הציר לביירות ובאיזור ג'זין על הציר

גיסא, עמדו על כך שהדיונים צריכים לשים דגש על הפסקת-אש ועל הקמת ועדה לבנונית-פלסטינית לדיון בפרטי ההסכם ויישומו. סרכים והסורים (וכן המחנה הנוצרי) עמדו על כך שקודם להפסקת-האש יש להתחיל לבצע את „הסכם קהיר” ולסגת מהר הלבנון. פינוי איזור הר הלבנון מ„הכוחות המשותפים” ופתיחת הדרך מדמשק לביירות היה אחד התנאים היסודיים עליו התבססה „תכנית השלום” של סוריה. הפלסטינים סירבו לסגת מהר הלבנון ללא נסיגה מקבילה של כוחות סוריים ונוצריים. כאשר לא הושגה מטרה זו וכאשר היה ברור שסרכים נכנס לתפקידו (ב־23 בספטמבר) מבלי שיהיו שום סימנים להרפיית הקרבות, התליטה סוריה בתיאום עם הנוצרים לבצע את „מתקפות ההר”: מתקפה בשני שלבים ובמספר צירים, במטרה לסלק את „הכוחות המשותפים” מאיזור הר הלבנון.

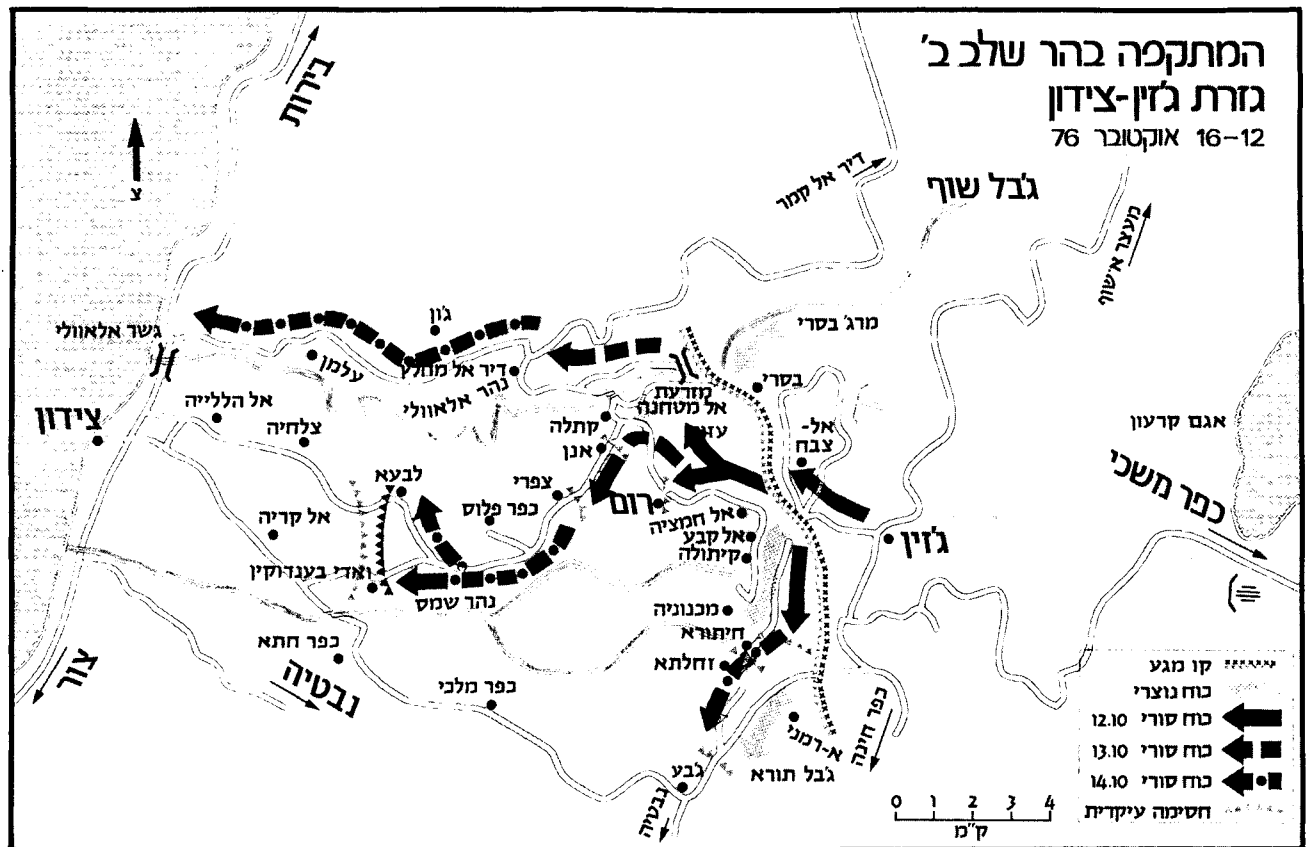
כאילו כדי לתת יתר תוקף מוסרי למתקפה זו, באה התקפה של חוליית מחבלים ב־26 בספטמבר. חוליה זו השתלטה על מלון „סמיראמיס” בדמשק ותפסה כתשעים בני ערובה. בקרב עם כוחות ביטחון סוריים נהרג מפקד החוליה ושלושה מאנשיה נתפסו. במהלך הקרב נהרגו ארבעה בני ערובה ועשרות מהם נפצעו. שלושת המחבלים שנתפסו נתלו למחרת היום בכיכר המרכזית בדמשק לעיני אלפים מתושבי העיר.

סילוק „הכוחות המשותפים” מהר הלבנון צריך היה לאפשר שלושה דברים: כפיית תכתיבים על הפלסטינים, חבירה עם שטחים שבשליטת הנוצרים ויצירת אופציה צבאית להתקדמות לעבר ביירות. אחרי קרבות יוני מצאו עצמם „הכוחות המשותפים” במעין כיס משני צדיו של כביש דמשק — ביירות וב־

לצידון. מקומות אלה שימשו אותם בהמשך כנקודות זינוק למתקפה בהר.

המתקפה בהר

אחרי הפלישה של יוני שרר קיפאון מוחלט הן בתחומים המדיניים והן בפעילות הצבאית. חילופי האש במוקדי המאבק — ביירות, הר הלבנון וטריפולי — נמשכו, אך ללא ניסיון משמעותי מצד אחד הצדדים. שלושה „הסכמי שלום” (הסכמים להפסקת אש שהושגו במהלך התקופה בחסות הסורים) הופרו כולם. הקיפאון בפעילות המדינית חל על המגעים שבין הסורים לפלסטינים ובין הנוצרים לפלסטינים. הסורים הפגינו עמדה תקיפה כלפי הפלסטינים ועמדו בתוקף על תביעותיהם, שעיקרן אי שיתוף השמאל בועדה העליונה לפתרון המשבר. ככל שהתקרב מועד כניסתו של סרכים לכהונתו כנשיא לבנון, גדל הלחץ הסורי על הצדדים המעורבים בסכסוך (בייחוד על הפלסטינים ועל תנועות השמאל) להביא לסיום הקרבות. ללחץ זה התלוו גם איומים סוריים בהפעלת כוח, בעיקר כלפי הפלסטינים. בועידת שתורא שהתכנסה ב־27 בספטמבר השתתפו הנשיא הנבחר אליאס סרכים. יאסר עראפת, הגנרל נאג'י ג'מיל (מפקד חיל-האוויר הסורי) ונציג הליגה הערבית. בועידה חזרו הסורים ואיימו על הפלסטינים כי אם ימשיכו להתעקש, יופעל נגדם כוח. הוצע לפלסטינים להיענות לדרישות הסוריות ולהתחיל בביצוע „הסכם קהיר”. שתי הפגישות ב־17 בספטמבר וב־19 בו נכשלו והפגישה השלישית נדחתה. הפלסטינים, במגמה להרוויח זמן מחד גיסא ולהשיג דימוי חיובי מאידך

- שתי חטיבות שרינו.
 - כוחות חי"ר, בעיקר „כוחות מיוחדים“, ובהם לפחות שני גדודים.
 - כוח סיוע ארטילרי שמנה מספר גדודי תותחים נגררים ומטולי רקטות.
 - כוח סיוע הנדסי שכלל טנקים יעודיים לפינוי מוקשים.
 - כוח מגויד של חיילים לבנונים המשתייכים ל„חלוצי צבא לבנון“⁶.
 - מספר מטוסים „מיג-21“, ו„סוחוי“ סוריים וכן מטוסים של חיל-האוויר הלבנוני שפעלו משדה-התעופה בריאק שב-בקאע (המטוסים הופעלו כנראה רק למשימות סיור ותצפית ארטילרית).
- במתקפה של סוף ספטמבר פעלו הכוחות בשלושה ראשים: חטיבה ממוכנת מהבקאע באיזור זחלה בציר הצפוני לעבר תרשיש, עינטורה ואל-מתן (המאמץ המזרחי); חטיבת טנקים וכוחות מיוחדים מאיזור צומת אל-מודירג' ודהר אל-בידר צפונית לעבר פלוע'א, המאנה וקרנל ומערבה לעבר בחמדון (הדרומי) וכוחות נוצריים מאיזור אל-מתן הצפוני, בשתי קבוצות מבעבדת לעבר ראס אל-מתן ומאיזור אל-מרוג' לעבר עינטורה ואל-מתן (הצפוני והמערבי). נראה ששלושת הראשים היו צריכים להיפגש באיזור קרנל ומשם לחבור למאמץ הנוצרי המערבי, כדי להשלים את ההשתלטות על ההר וליצור רציפות טריטוריאלית. רציפות זו צריכה היתה לאפשר פתיחת ציר
6. חלוצי צבא לבנון — ניסיון של הסורים לארגן כוחות נאמנים להם מקרב יחידות של צבא לבנון המפורק, שחנו באזורי הכיבוש הסורי.

איזור שמצפון לו, כשבשטחם 25 כפרים ועיירות נוצריים שתושביהם נאלצו לעקור מבתיהם. הכיס ניתק, למעשה, את דרך המלך מדמשק לביירות וכן ציר נוסף מהבקאע, באיזור זחלה, אל החוף מצפון לביירות. בשני צירים אלה התכוונו הסורים לתקוף. לקראת המתקפה ובמקביל לפעילות המדינית, החלו הסורים לעבות את מערך כוחותיהם באיזור הבקאע, בצופר ובאל-מודירג', שעל הציר לביירות. באותה עת ערכו גם מפקדי הפלנגות הנוצריות את כוחותיהם באיזור אל-מתן, בשטח שמצפון למובלעת הכבושה. המתקפה המשותפת הסורי-רית — נוצרית נועדה להשיג מספר יעדים:

- * סילוק „הכוחות המשותפים“ מאיזור הר הלבנון, השתלטות על המובלעת וחבירה של כוחות סוריים ונוצריים.
- * סילוק הפלסטינים מאיזור טריפולי.
- * פתיחת ציר דמשק — ביירות, לפחות עד איזור בעבדא (בה שוכן ארמון הנשיא); פתיחת הציר הצפוני לעבר איזור ג'ונייה (ציר שהיווה בקטעיו קו חיץ בין עמדות הנוצרים והמוסלמים) ויצירת אופציה להתקדמות לעבר ביירות.
- * סילוק „הכוחות המשותפים“ מאיזור מערב ביירות על-ידי הכוחות הנוצריים.

המתקפה בהר — שלב א'

הדיביזיה המשורינית הסורית מס' 3 היוותה גם הפעם את הכוח העיקרי במבצע, אשר החל ב-28 בספטמבר 1976. בשלב זה הופעלו הכוחות הבאים:

תנועה מזחלה ומצומת אל-מודירג' לעבר הגזרה הנוצרית מסביב לגיוניה (הבירה הנוצרית הארעית) שעל חוף הים-התיכון. הכוחות הסוריים והנוצריים החלו את המתקפה ב-28 בספטמבר בהרעשה שכללה תותחי שדה, מטולי רקטות ואש טנקים. ההרעשה כוונה בעיקר לעבר היעדים והחסימות בפתחי הצירים בנתיבי המתקפה: חמאנה, פלועיא, קרניל, אל-מתן, עינטורה וחזרתא.

המאמץ המזרחי • המאמץ העיקרי נועד לבתר את ה"כיס" שעליו השתלטו, הכוחות המשותפים ולאפשר פתיחתו של ציר עליה מהבקאע. במאמץ נטלה חלק חטיבה ממוכנת סורית שכללה גם כוח הנדסה, אלמנט סיוע של גדוד תותחים וכן כוח של "חלוצי צבא לבנון". החטיבה יצאה ב-28 בספטמבר משטחי ההיערכות שלה בגזרת זחלה והבקאע והיא נעה צפונה בשלושה צירים. הכוח העיקרי שכלל טנקים וח"ר ממוכן נע מזחלה לצפון-מערב וכבש את הכפרים המוסלמיים קע אל-רים וחזרתא שהיוו פקק ומוקד של לחץ על תושביה הנוצרים של זחלה. יתרת הכוח נעה בכביש מזחלה לעינטורה ומאיזור צומת שתורא צפונה לעבר קמל ותותי ושוב על הכביש לעבר עינטורה. הכוחות הגיעו באותו יום לצומת תרשיש והתפצלו לשלושה ראשי משנה: צפונה למג'דל תרשיש ועינטורה, דרום מערבה לכפר סלואן וקרניל ומערבה לעבר תרשיש. תרשיש עצמה שימשה מפקדת גזרה ומרכז לגיוסטי של יחידות, הכוחות המשותפים" שהתבססו באיזור זה על שתי חטיבות צש"פ "קדסיה" ו"עין ג'לות" וחטיבת הפת"ח "ירמוך". הכוח שנע בזהירות ניהל קרבות קשים בחזרתא ובצומת תרשיש, כשהוא נאלץ להתגבר על מיקושים חפוזים ומכשולים שהניחו הכוחות הנסוגים על צירי ההתקדמות. לקראת לילה נבלמו הסורים בפאתי מג'דל תרשיש וכפר סלואן.

ביום הלחימה השני, לאחר לילה של הפוגה, השלים הכוח את כיבוש מג'דל תרשיש ולאחר קרב קצר כבש גם את עינטורה. עיירה זו היתה נתונה כבר קודם לכן במצור על-ידי כוחות נוצריים שהגיעו לפאתיה מצפון. הכוח בציר הדרומי כבש את כפר סלואן ואת ג'ור אל-חזו והמשיך לעבר קרניל. כיבוש עינטורה והתבירה עם כוחות נוצריים פתחו למעשה ציר תנועה לעבר אל-מרוא' הנוצרית וממנה מערבה. הכוח המשיך לנוע דרך ציר זה, ויחד עם הכוחות הנוצריים כבש את העיירה אל-מתן. במהלך הקרבות לא הפגינו "הכוחות המשותפים" רצון לחימה. הם נסוגו, בדרך כלל, מייד עם תחילת המגע בינם לבין הסורים. פעילותם התמקדה בנסיגות לעכב את הסורים על-ידי מיקוש צירי התקדמות, ירי מקלעים וירי הטרדה ארטילרי, שאכן גרמו לסורים אבידות בנשק ובלוחמים.

המאמץ הדרומי • מטרתו של מאמץ זה היתה פתיחת ציר צפוני עוקף לציר החסום דמשק — ביירות. פעלו כאן כוחות מתוך חטיבת טנקים שתוגברה בכוחות קומנדו וכוחות מסייעים ארטילריים והנדסיים. מתוך שאיפה לנצל את מירב הדרכים בשטח ההררי, פעלה החטיבה בשני צירים מקבילים: המזרחי מדהר אל-בירד לעבר פלועיא והמערבי מצומת אל-מודירג' לעבר חמאנה וקרניל. עם התנועה צפונה, המשיך הכוח לקיים גם לחץ מערבה בציר הראשי לעבר בחמדון. בציר המזרחי הופעל כוח שמנה כגדוד חי"ר בסיוע מספר טנקים ונגמ"שים. לעיתים קרובות היה נאלץ הכוח להילחם בקרבות פנים-אל-פנים בחסימות של "הכוחות המשותפים" מצדי הדרך

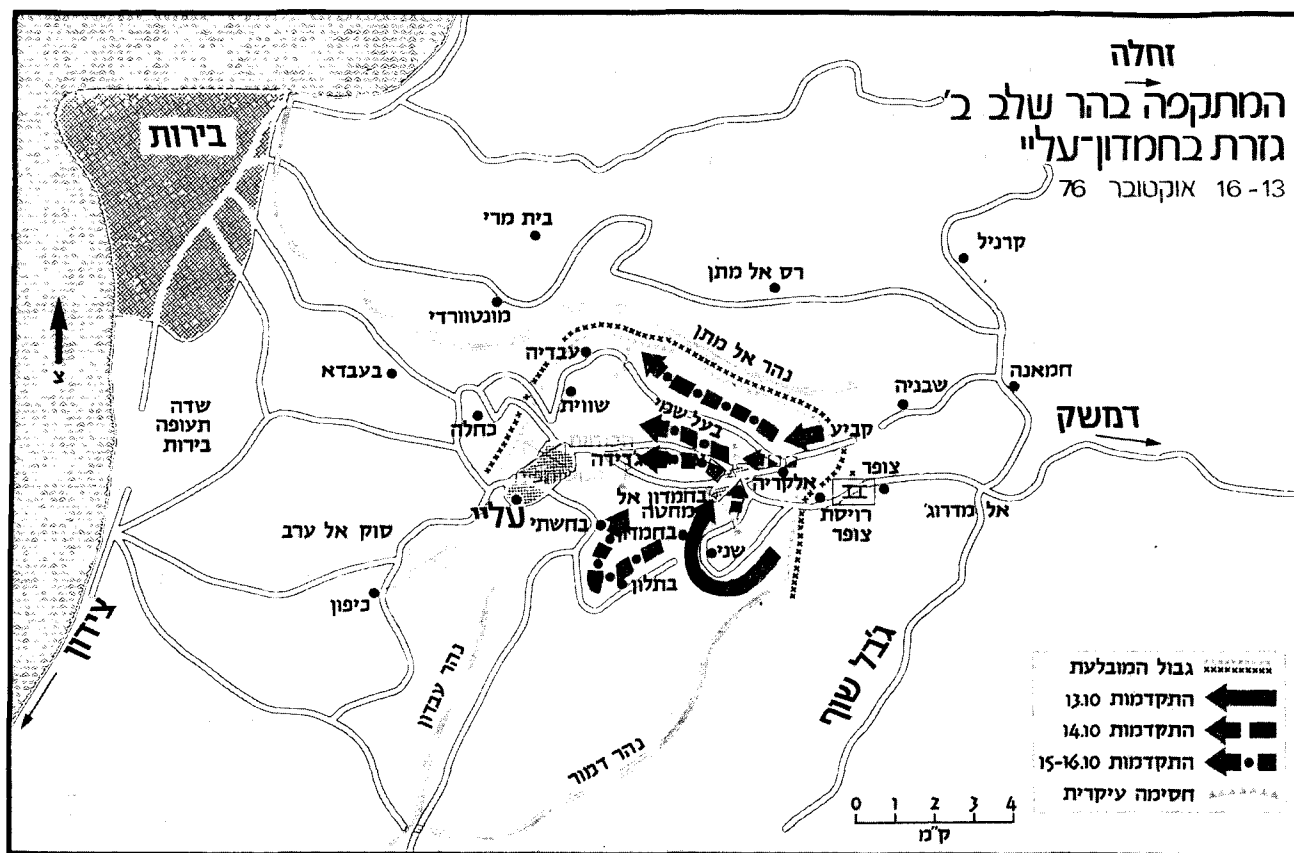
ולאורכה, ואף ספג אבידות ניכרות. גם בנסיגות איגוף ממזרח דרך רמות פלועיא נתקלו הסורים בהתנגדות עזה. הכוח התשוש הגיע בערב של יום לכפר עין אל-צחה. במקביל לו עלתה יחידת קומנדו סורית על ג'בל כניסה, השטח השולט על הגזרה כולה, והשתלטה על תחנת הטלביזיה המצויה בפסגתו.

בציר המערבי התקדמו חיילי חי"ר בסיוע מספר טנקים ונגמ"שים, אשר קיימו לחץ רצוף על העיירה הגדולה חמאנה, אך לא נכנסו לתוכה, כנראה מחשש להסתבך בשטח הבנוי. לאחר התארגנות ומנוחה בלילה נכנסו הכוחות ב-29 בספטמבר בציר המזרחי לפלועיא, בעוד הכוח במערב שמנה עתה כגדוד ממוכן חדר לאחר קרב עז לעיירה חמאנה. מכאן המשיכה החטיבה צפונה ובאיזור קרניל פגשה בכוח שהגיע בצירי המאמץ המזרחי. במקביל לתנועה צפונה חידשה החטיבה המשווריינת גם את הלחץ מערבה לעבר בחמדון.

המאמץ הצפוני והמערבי • הכוחות הנוצריים גטלו חלק במתקפה לפתיחת הצירים בגב ההר, תוך שהם מפעילים את כוחותיהם מצפון וממערב לכיס המוסלמי. הכוחות התבססו בעיקר על לוחמי פלנגות והם הונגהו על-ידי בניו של המנהיג הנוצרי פייר ג'ומייל, אמין ובשיר. כוח בפיקודו של אמין יצא בבוקר ה-28 בספטמבר מעמדותיו באיזור אל-מרוא' ופנה דרומה דרך בשלמא (כאן חבר אח"כ לכוח סורי), כשהוא מסתייע באש ארטילרית מעמדות בלב השטח הנוצרי. הכוח כבש לעת ערב את אל-מתן והמשיך דרומה עד לעיירה זבדין. כוחותיו הגדולים יותר של בשיר ג'ומייל פעלו מאיזור בעבדת, וב-29 בספטמבר חדרו ללב, הכיס המוסלמי, כשהם כובשים בעזרת סיוע ארטילרי את סלימא, רויסת סלימא, ארסון, אל-כניסה, אל-קצביה וזנדוקה. לעת ערב הגיעו הלוחמים לקר-טאטה, כאן התארגנו לכיבוש רס אל-מתן. ב-30 בספטמבר, היום השלישי לקרבות, פתחו הסורים והנוצרים במתקפה משולבת לכיבוש העיירה רס אל-מתן, במטרה לפתוח את הציר ולהשלים את כיבוש המובלעת. העיירה הותקפה ממזרח, מציר קרניל — פלועיא על-ידי כוח סורי וממערב, מציר קרטאטה על-ידי הכוח הנוצרי של בשיר ג'ומייל, אליו הצטרף כוח נוצרי נוסף שיצא מאיזור מונטה וורדי. תוך ירי ארטילרי מסיבי, כולל שיגור רקטות, נכבש מעוז "הכוחות המשותפים", כנראה מעורפו. במקביל למאמץ זה נע כוח סורי נוסף מערבה בציר משני לציר דמשק — ביירות מאיזור חמאנה דרך חורשות שבאניה לעבר קביע שבקרבת בחמדון. בכך השלימו הסורים והנוצרים מהלך התקפי בן שלושה ימים שהביא להשתלטות על רוב השטחים ב"כיס" של "הכוחות המשותפים". עמדותיהם בסוף המתקפה איפשרו ריכוז כוחות ואיום, ובהמשך גם יציאה למתקפה נוספת, על מעוזיהם האחרונים של "הכוחות המשותפים" בהר באזורי בחמדון ועליי.

המתקפה בהר — שלב ב'

ב-11 באוקטובר, שוב כאילו במתואם עם הכוונות הסוריות, ערכו מחבלים פלסטינים שתי התקפות על השגרירויות הסוריות ברומא ובאיסלאמבד. ב-12 באוקטובר פתחו הסורים בשלב ב' של המתקפה בהר, בציר הבקאע — ג'זין לעבר צידון ובציר דמשק — ביירות מאיזור צופר לעבר בחמדון ועליי. המתקפה מג'זין לעבר צידון החלה בצהרי ה-12 באוקטובר. למחרת,

קדמה הכנה ארטילרית של תותחים ומטל"רים שנמשכה למעלה משעה. זו לוותה באש שטוחת מסלול של תותחי טנקים ומקלעים שכוונה לעבר העמדות החוסמות את הצירים. עם תחילת המתקפה נע כוח משימה סורי על הכביש מג'זין לעבר רום, ובו גדוד חי"ר וגדוד טנקים. בחזית הכוח נעו טנקים עם מערכות לפיצוץ מוקשים. גדוד טנקים נוסף החל נע דרומה לעבר חיתורא וג'בע. כוחות נוצריים שולבו בכוח הסורי, אך הפעילו מספר מאמצים נפרדים: כוח אחד נע במקביל ומערב לציר חיתורא וכוח אחר פעל בתוך עמק נהר אל-אויל באיזור בסרי, ומכאן ניסה לפתוח את הציר הצפוני לעבר דיר אל-מחלץ וכן לפתוח ציר משני ולחבור מערבה עם הציר המרכזי באיזור אנן.

הסורים בציר העיקרי הגיעו כבר למבואות רום, אך כאן נתקלו בהתנגדות עיקשת. הם נעצרו ופתחו בהרעשה ארטילרית. לבסוף הצליחו כוח חי"ר סורי וכוח נוצרי בסיוע צמוד של טנקים וארטילריה לחדור ולכבוש את העיירה. בציר הדרומי הגיעו הטנקים עד מבואות חיתורא, אך נעצרו כאן לאחר שחלק מהכלים נפגעו ממארבים ג'ט. הנוצרים שנעו בשני צירים לא הצליחו לכבוש את דיר אל-מחלץ שמצפון לנהר אל-אויל, אך כבשו את אל-חמציה, קתלה ומכונניה היושבות על כביש משני ממערב לציר הדרומי. על אף הוזהירות והתנועה האיטית המשולבת של הרגלים, הטנקים והארטילריה, נפגעו במהלך הקרבות כלים סוריים רבים ונגרמו להם עשרות נפגעים.

היום השני למתקפה החל גם הוא בהכנה ארטילרית על עמדות, הכוחות המשותפים בציר רום — צידון ובציר חיתורא —

בשעות לפני הצהריים נפתחה המתקפה המחודשת בבחמדון לעבר עליי וביירות. המטרה היתה להשלים את ההשתלטות הסורית על האזורים העיקריים שבשליטת „הכוחות המשותפים“, אזורי צידון ועליי, שניהם על אם הדרך לביירות מדרום וממזרח. שוב הוטלה המשימה על חטיבות הדיבזיה המשוריינת מס' 3 שניהלו את הקרבות באותן הגזרות בהן פעלו במתקפת הקיץ.

לקראת „מבצע ג'זין“ ריכוזו הסורים כוחות נוספים על אלה שנסוגו לכאן מגזרת צידון, אחרי קרבות יוני. התגבור כלל כוח טנקים, אלמנטים שונים של סיוע וכוחות „צעקה“. לאיזור הגיעו גם 1,500-1,000 לוחמים נוצרים, חלקם מאיזור ביירות. הכוחות נערכו מצפון, מדרום וממזרח לג'זין לאורך הצירים ובסמוך לכפרים שבמרחב. מול הסורים והפלנגות התייצבו „הכוחות המשותפים“ שהתבססו בגזרה זו בעיקר על חיילי ה„פתח“ מאנשי חטיבת „קסטל“. מפקד החטיבה מקדם אבו מוסא שימש באותה עת גם כמפקד הכוחות בדרום לבנון ובצידון.

הסורים למדו את לקחי יוני והחליטו לנוע בהר בדרכים רבות ככל האפשר. תנועת הכוחות צריכה היתה להתבצע בשלושה צירים עיקריים — הציר המרכזי: ג'זין — רום — אנן — לבעא — צידון; הציר הצפוני (מצפון לנהר אל-אויל): בסרי — דיר אל-מחלץ — ג'זין — עלמן — צידון (צפון); הציר הדרומי: ג'זין — חיתורא — זחלתא — ג'בע — צידון (דרום). את התנועה בכל אחד מהצירים ליוו הכוחות הסוריים והנוצריים בתנועות מקבילות שניצלו, למעשה, את כל הדרכים, גם את המשניות. למתקפה שהחלה בצהרי ה-12 באוקטובר

מעמדותיהם ברויט-צופר וקביע תיכננו הסורים את המשך המתקפה בציר דמשק — ביירות על בחמדון ועליי, מרכז הכובד של „הכוחות המשותפים“, שם היו עמדותיהם ומפקדותיהם העיקריות. מול ההכנות הסוריות שכללו ריכוז כוח משוריין וגדודי חי"ר, קני ארטילריה ואמצעי פריצה וגישור, הקימו חיילי „הכוחות המשותפים“ שרשרת של עמדות מבוצרות ומחסומים נ"ט, כולל מקבצי מוקשים ותעלות. כבר ב-12 באוקטובר נמסר על ריכוזים סוריים גדולים בצירים, אך אלה פתחו במתקפה רק ב-13 בחודש, יום אחרי תחילת המתקפה בחזית ג'זין — רום. בבוקר פתחו הסורים בהכנה ארטי-לרית שכוונה נגד העמדות בקו המגע ונגד מפקדות ובסיסים בעומק השטח. כוחות החי"ר וטורי השריון נעו באיטיות בשלושה צירים: במרכז — על הכביש הראשי לביירות דרך בחמדון אלמחטה; בצפון — בכביש מקביל מהכפר קביע לאל-קריה; בדרום — בציר הררי מתפתל לעבר הכפר שני ובאיגוף שמאלי לעבר בחמדון. הישגי הסורים היו מוגבלים: הכוח המשוריין במרכז התקדם אך מעט; כוחות החי"ר בצפון השתלטו על אל-קריה בלבד, ורק בדרום היתה ההתקדמות גדולה יותר, כשהחי"ר הסורי השתלט על שני והגבעות המקיפות אותה והמשיך מעט צפונה לעבר בחמדון. במהלך הקרבות אבדו לסורים מספר טנקים ונפגעו עשרות חיילים.

לאחר ליל התארגנות שקט פתחו הסורים בלחץ ממזרח ומדרום לעבר העמדות בבחמדון אל-מחטה. התלקח קרב עז בתוך השטח הבנוי, וכוחות חי"ר סוריים התקדמו בזהירות בחיפוי ארטילרי כבד ובסיוע צמוד של טנקים. במאמץ צפוני שהתפתח במקביל, הצליחו הסורים להשתלט עד הצהריים על כיכר העיר ועל הכביש הראשי. התקפת נגד של „הכוחות המשותפים“ הסיגה את הכוח הסורי ולא איפשרה לו להשתלט על

ג'בע. כוח טנקים וחי"ר סורי ניסה שוב להתקדם לעבר חיתורא, תוך נסיונות איגוף ובליווי הרעשה ארטילרית כבדה, אך חיילי „הכוחות המשותפים“ שהתבצרו בעיירה ובגבעות המקיפות אותה עמדו בפני כל הנסיונות. בציר המרכזי נעו הסורים באיטיות, תוך לחימה בלתי פוסקת בכוחות קטנים שחסמו את הציר והתמקמו בכל הגבעות באיזור שבין רום, אנן וצפרי. „הכוחות המשותפים“ ניצלו את ההתקדמות האיטית להמשך התבצרות וחבלה לכל אורך צירי החזית הסורית, תוך בניית מעין קו התנגדות כל מספר קילומטרים. הכוח הנוצרי שפעל בעמק האואלי הצליח ביום השני לכבוש את מזרעת אל-מטחנה וקתלה ולחבור לכוחות הסוריים במרכז.

ב-14 באוקטובר הפעילו הסורים כוחות שריון וחי"ר רעננים ופתחו בתנועה מחודשת בכל שלושת צירי המתקפה. במרכז נע הכוח, כשהוא נתקל באש נ"ט עזה לאורך כל הציר. באיזור עין אל-מיר נפגעו והושמדו שני טנקים סוריים ונהרגו מספר חיילים. הכוח שהתעכב כשעה, חידש את התקדמותו ושוב איבד שני טנקים. בהמשך הקרב הצליחו הסורים להתקדם מערבה עד איזור לבעה. מולם, מעבר לאיזור ואדי בענדוקין, התחפרו חיילי „הכוחות המשותפים“ בקו הגנה אחרון לפני צידון. בדרום הצליחו הסורים להשתלט על חיתורא וזחלתא ויחד עם כוח פלנגות כבשו גם את צומת א-רמן, תחנת התקשורת בג'בל צאפי ואת ג'בל תורא. הכוח היה כבר קרוב מאוד לג'בע, ממנה מתחיל ציר הכביש היורד לעבר צידון. בצפון נעו הכוחות ללא התנגדות ממשית והצליחו להגיע דרך דיר אל-מחלץ וג'ון עד לציר החוף באיזור גשר אל-אואלי שמצפון לצידון. מעמדות אלה הפעילו הסורים ב-15 באוקטובר ארטי-לריה על נמל צידון ששימש מקור עיקרי לתספקות ל„כוחות המשותפים“ בלבנון כולה. כאן, תוך שהם שולטים על רוב אזורי המפתח בגזרת צידון, חשו הסורים כי אין עוד צורך להפעיל את הכוח הצבאי וניתן לחזור ולפעול בדרכים מדיניות.

סיוע של טנקים וארטילריה סורית למתקפה

העיר כולה, ורק במאמצים אוגפים כותרה העיר. ב־15 בחודש נמשכו הקרבות בתוך בתמרון ועל הכביש הראשי. כאן הפעילו כוחות השמאל והמחבלים את מלוא כוחם. הם חפרו תעלות, הניחו מוקשים ונלחמו בעקשנות מטר אחר מטר. דו־קרב ארטילרי נערך כל העת, כששני הצדדים מפעילים תותחים ארוכי־טווח, מרגמות ומטולי רקטות בקליברים שונים. את ההתקדמות השיגו כעת הסורים בשני הצירים העוקפים. בצפון הגיע כוח משוריין דרך בעל־שמי עד מבואות עבדיה. בדרום הגיע ב־16 בחודש כוח סורי דרך בתלון ובחשתי עד לרמות השולטות על עליי עצמה. גם במרכז הצליחו הסורים להתקדם מעט, אך נבלמו כאשר „הכוחות המשותפים” התרכזו והקימו קו הגנה באיזור עין אל־ג'דידה. מכאן ואילך פסקה הכניסה הסורית לעיר המפתח עליי להיות בעיה צבאית, ולא נותר אלא להמתין למהלכים המדיניים.

סיכום

במערכות שניהלו הסורים בלבנון, הם פעלו בשתי טקטיקות לחימה שונות: במתקפה ביוני 1976 האמינו כי בעצם הכנסת השריון יצליחו, בפעולת הלם מוצלחת, להביא להכרעה מהירה. הכניסה לתוך השטח הלבנוני הפתוח בבקאע ובעכאר פיתחה את הסורים להחדיר טורי שריון לאיזור ההר. הטורים נעו על צירי הכביש העיקריים בלבד, כדי שיוכלו להגיע במהירות לשטחי המפתח ולהשתלט עליהם. ההתקדמות התבססה על כוח שעיקרו טנקים ומעט נגמ"שים. אלה התקדמו במהירות, אך עם ההיתקלות במחסומים ובהתנגדות העיקשת של חיילי „הכוחות המשותפים”, הסתבר להם כי בשריון אין די. לפתע גילו כי חסר להם כוח רגלי שיוכל לבצע איגופים, להשמיד מארבים של צידי טנקים ולפתוח חסימות. הם חשו מייד במחסור בכוחות סיוע הנדסיים לפתיחת המכשולים ובארטילריה שלא יכלה לסייע לטורים החסומים (זו הנגררת נשארה ברוב הציירים מאחור).

הדוקטרינה הסובייטית, לפיה פועל הצבא הסורי, עוסקת גם בלחימה בשטח הררי. זאת, על אף הניסיון המועט שיש לצבא הרוסי בכלל ולשריון בפרט בצורת לחימה זו. לפי הדוקטרינה מסוגלות יחידות טנקים וחרמ"ש לתקוף בהצלחה בשטח הררי, אך התקפה כזו מחייבת הכנה יסודית: „יש לשלב את הטנקים בפלוגות ובמחלקות חרמ"ש כדי לסייע להם בשטח, בשעה שהחי"ר והארטילריה נלחמים בצידי הטנקים ובכלים נ"ט. יש לתפוס נקודות חשובות — כמו מעברים צרים, צומתי כבישים ומקומות ישוב — בפעולה משולבת של טנקים וחי"ר או במבצעי הנחתה מהאוויר. חשוב לבצע זאת במהירות מירבית, כדי למנוע מהאויב להתארגן מחדש...”⁷

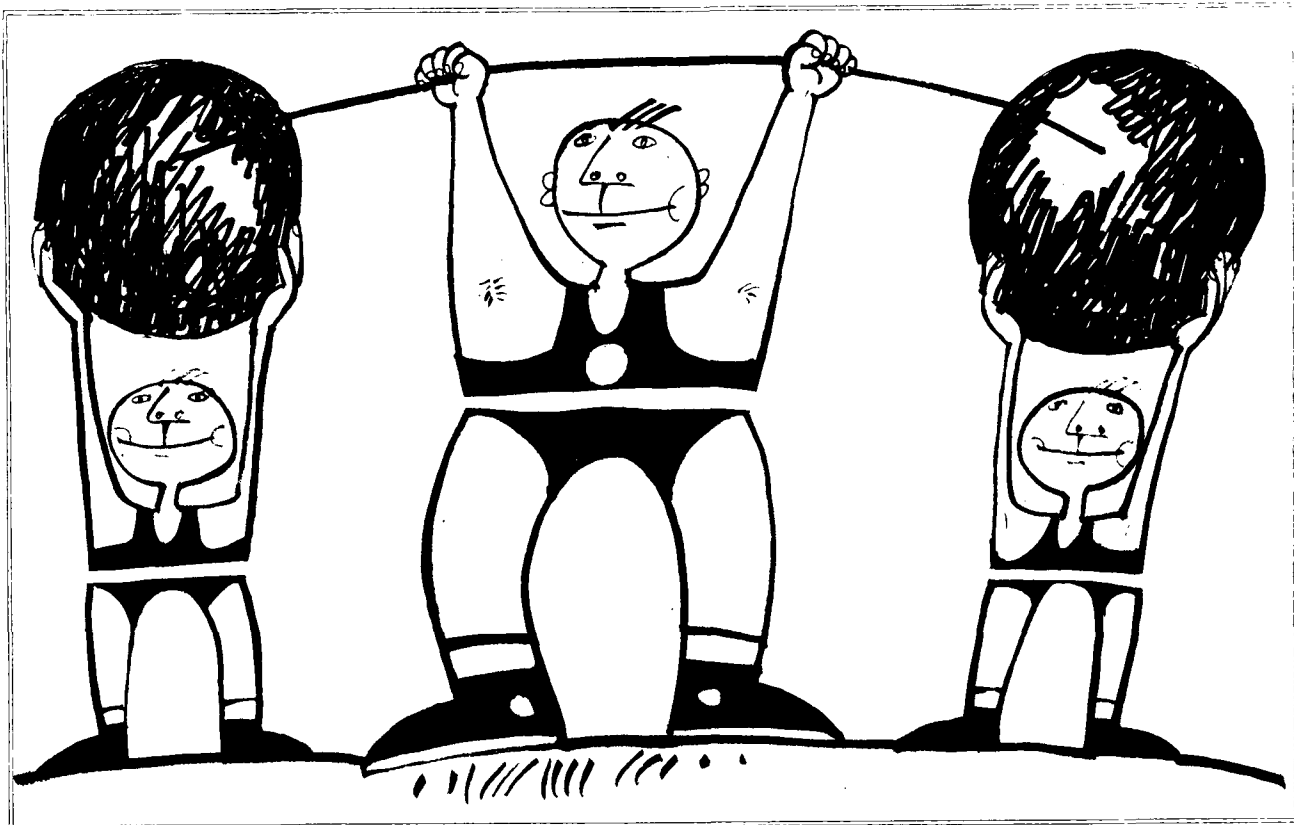
לפני „המתקפה בהר” שיננו, כנראה, הסורים את הפרק המתאים בדוקטרינה, כשהם משתדלים שלא לחזור על השגיאות ממתקפת יוני. בשל מגבלות שהטילו, כנראה, השלטונות על המתכננים והמבצעים, הוציא הצבא הסורי לפועל רק חלק

מעקרונות הלחימה בשטח ההררי, והוא נע בזהירות ובאיטיות. הדוקטרינה הסובייטית מוסיפה ואומרת: „ההתקפה בשטח ההררי תבוצע בדרך־כלל תוך שמירה על מגע תמידי עם האויב ותנוהל במספר מקומות לאורך דרכים, עמקים ורכסים כשאפה לאגוף ולכתר את המגן. בכל אלה יופעלו גם כוחות מוטסים”. הסורים יישמו הנחיות אלה ב„מתקפה בהר” בכל הצירים והתוואים המאפשרים תנועה. הם ביצעו איגופים מקומיים, אך נמנעו מלבצע על־ידי מסוקים. המסוקים הופעלו רק להובלה מנהלתית, הבאת אפסניה ופינוי רפואי, אך לא לתובלת סער. זאת, על אף שכוחות הקומנדו שלהם מאומנים, כנראה, גם לפעולות פשיטה ותפיסת יעדים תוך שימוש במסוקים. הם הפעילו אותם רק בצמוד לגייסות המשוריינים או במשימות נפרדות מתוך הערים. עוד אומרת הדוקטרינה הסובייטית: „בשטח ההררי יש משמעות מיוחדת לאש תותחים וטנקים בכינון ישיר ובטוחים ארוכים. מטוסים יופעלו להשמדת אויב במקומות אליהם אש התותחים והטנקים אינה מגיעה וכן כבקרת אש לסיוע הארטילרי”. הסורים ניצלו את אש הטנקים שהובילו או נעו עם הכוחות הראשונים והסתייעו באש הארטילרית, אך נמנעו לחלוטין מלהפעיל את חיל־האוויר, אלא במשימות תצפית ובקרת אש.

גם מבחינה טקטית הופעלו הכוחות בהתאם לכתוב: „יש להשתמש ככל האפשר בטנקים בקבוצות קטנות וכסיוע לכוחות חי"ר. צוות־קרב עשוי לכלול מחלקת חי"ר, שניים עד שלושה טנקים, כיתת חרמ"ש ומחלקה נ"ט. הטנקים יכולים לסייע באש ובתאורה להתקפות לילה של החי"ר”. בעוד שבינוני הניעו הסורים טורי שריון, הרי בספטמבר ובאוקטובר נעו בצוותי קרב שכללו כוחות טנקים, חרמ"ש, חי"ר, הנדסה ובסיוע צמוד של ארטילריה שקודמה בעקבות הכוחות. הטנקים נעו בקבוצות קטנות, הובילו את ההסתערות בקטעים רבים ונתנו לכוחות החי"ר סיוע באש ישירה. החרמ"ש וכוחות החי"ר ביצעו לוחמה רגלית שכללה קרבות פנים־אל־פנים, איגופים, לחימה בשטח בנוי ואבטחה צמודה של טנקים. כוחות ההנדסה שכללו פלסים וטנקים יעודיים התגברו על המכשולים, והארטילריה האורגנית והנוספת — שכללה תותחים, מרגמות ומטולי רקטות — סייעה ישירות ללחימה באש (לא נמסר על הפעלת עשן ותאורה). עיקר ניצולה של הארטילריה היה בהכנה, כאשר כל התקפה נפתחה בשעה ארוכה של אש תותחים. באש המכונה שולב גם ירי הטרדה מתותחים ארוכי טווח על אזורים עורפיים. התקדמות הכוחות בוצעה בכל שלבי הפלישה רק ביום. מטעמי זהירות נמנעו הכוחות מלהילחם בלילות, אותם ניצלו להתארגנות, למילוי מחדש ולתכנון יום המחרת.

בפלישה הסורית ללבנון ובהתנגדות המאורגנת שהפעילו „הכוחות המשותפים” בכל שלבי המעורבות בגזרות השונות, אין לראות הרפתקה צבאית קצרה גרידא, אלא פרק נוסף של לחימת גייסות בהר. שני הצדדים רכשו ניסיון לחימה, למדו, תיכננו וביצעו מהלכים צבאיים בשטח הררי קשה, הדומה באופיו גם לגזרות לחימה אחרות במרחבנו.

7. הציטוטים מתוך חומר דוקטרינרי סובייטי: Taktika v boyevykh primérakh Moskva Voyengiz, 1974.

הכשרתו הבסיסית של חייל בצה"ל למלא את המוטל עליו נעשית רובה ככולה בתקופת שירות חובה. הכשרה זו מורכבת משלושה תחומים עיקריים: מיומנות מקצועית, כושר גופני וחוסן נפשי ורוחני. אלה שמלאכתם בתחום השלישי נתקלים ומתלבטים במספר שאלות יסוד, שעל חלק מהן בכוונתי לדון במאמר זה. לא אדון כאן בהכשרה הנוספת הניתנת לחייל בצה"ל בתקופת שירות המילואים שלו או במהלך שירות הקבע, שכן זהו נושא בפני עצמו המחייב דיון נפרד.

על איזו אוכלוסיית חיילים יש למקד את המאמץ בהקניית חוסן נפשי ורוחני? האם על החיילים שאיכותם גבוהה, המוצבים בדרגים הקדומניים, או על אלה המוצבים בדרגים עורפיים, ואשר בדרך כלל איכר תם נמוכה יותר? כשני שליש מן השנתון המגויס לצה"ל לשירות חובה הוא בנים. מבחינת קו ההתחלה האיכותי של החיילים, כמחציתם הם באיכות המתאימה לקצונה וכרבע נוסף מהם באיכות של מש"קים. משנה לשנה ומשנתון לשנתון הולכת ומשתפרת איכר תו של הנוער הישראלי המתגייס לשירות חובה. אולי משום שיותר ויותר שוהים הנערים תקופה ממושכת יותר. במערכות החינוך הממוסדות, בעיקר בחינוך העליסודי. יחד עם זאת, חלק מהנוער המגיע לצה"ל אינו כזה, והוא מוצב בדרך כלל בדרגים עורפיים. לכאורה, חייבים היינו להקדיש את מירב מאמצינו בתחום חינוך החוסן הרוחני דווקא לאוכלוסיה

חינוך לערכים על-ידי מפקדים

תא"ל בצלאל אמיר

היותר זקוקה לכך. אנשים לא מעטים בחברה הישראלית ואף בתוך הצבא עצמו, סבורים כך, ולדעתי הם טועים ומתעלמים מכך שעל הצבא מוטלת אך ורק משימה עליונה אחת, הקודמת לכל מטרה אחרת של החברה הישראלית, והיא להילחם על עצם קיומנו ולהשיג בלחימה זו הכרעה מהירה ככל האפשר.

זאת היא, ככלות הכול, תמצית ייעודו של צה"ל וכל המטרות האחרות שמישהו רוצה להוסיף לצבא (משום שלדעתו לא השיגו אותן כהלכה בשנים שלפני שירות החובה) מתבטלות ומתאפסות לעומת הצורך והיעוד העיקריים. יש לציין כי כל אותן מטרות אחרות מתבצעות גם הן, וכי יש מה לשפר בנושא זה, אך הדבר מצריך דיון נפרד. ובכן, אם אפשר לבצע גם מטלות אלה — מה טוב, אך בשום פנים ואופן אין לעשות זאת על-ידי הטיית מאמצים ומשאבים מן היעוד העיקרי. אי לכך חייבים רוב משאביו ומאמציו של הצבא להיות מוקדשים בראש ובראשונה לדרגים הלוחמים והקדומניים שלו, לאלה המשיגים את ההכרעה המהירה בלחימה, כי הם הקובעים, ברגע של אמת" את החיים והמוות של היחיד ושל האומה. אם כן, הרי אוכלוסיית היעד העיקרית שלנו חייבת להיות האוכלוסיה החסונה יותר, זו הנמצאת בדרגים הלוחמים והקדומניים של הצבא, שהיא גם האוכ' לוסיה המוליכה והקובעת את נורמות ההתנהגות של כלל הצבא.

חוסנו הרוחני של החייל

רוב הנוער המגיע לדרגים הלוחמים והקדומניים של הצבא הוא כבר די מעוצב ומגובש בעמדותיו הבסיסיות, והוא בעל חוסן נפשי ורוחני די יציב בכל הקשור בהזדהות עם המטרות הלאומיות למען הוא מוכן לשרת בצבא. נוער זה אינו מרבה לדבר על תחושות ורגשות (את ההוכחה לקיומן של אלה אנו מוצאים, לצערנו, בכתביהם של הנופלים). לעיתים גם אין תחורשותיו ורגשותיו מודעות ומחוררות כל צרכן אף לו עצמו. עליכן אין לנו לדבר על הקניית חוסן רוחני, אלא על חיזוקו ושיפורו, ובעיקר על הבאת הדברים לכדי מודעות (במילים אחרות, "לעשות קצת סדר" בתחושות הקיימות אולי במעורפל). בעניין זה יש מעין מחלוקת בין מפקדים בצבא. יש מפקדים של-דעתם הגורם היחיד הקובע את חוסנו של חייל בעת מבחן הוא ההזדהות הישירה שמזדהה החייל עם מפקדו הישיר ועם חבריו לצוות. לדעתם, אין להזדהות ולהרגשת השייכות על הכלל היותר רחב (כלל הצבא, העם, המדינה, המולדת) השפעה מכרעת על היחיד בשעת מבחן עליון. במילים אחרות, "חייל קם להס-תער למען חבריו לצוות ולא למען הצינונות". הטוענים כך, "נעזרים" בחלק ממצאי המחקרים של מדעי ההתנהגות שנעשו בכמה צבאות מערביים, ובהם נמצא כי לפטריוטיות ולהזדהות עם המטרות הלאומיות והחברתיות של העם והחברה לא היתה השפעה מכרעת על כוונותם של חיילים להילחם, והם נלחמו רק למען

הצוות שלהם. איני מקבל עמדה מכניסטית וצרת אופק זו. גם אם אין בידי מחקרים מדעיים (שנעשו פה בארץ, עם נוער שלנו ובתנאינו הלאומיים והחברתיים המיוחדים), הרי לפי מיטב אמונתי, השקפתי ונסיוני, יש להזדהות של היחיד עם הכלל וערכיו תרומה מכרעת לחוסנו הרוחני של כל חייל יחיד בעת מבחן (נוסף, כמובן, להזדהות הישירה שלו עם מפקדו הישיר ועם חבריו לצוות).

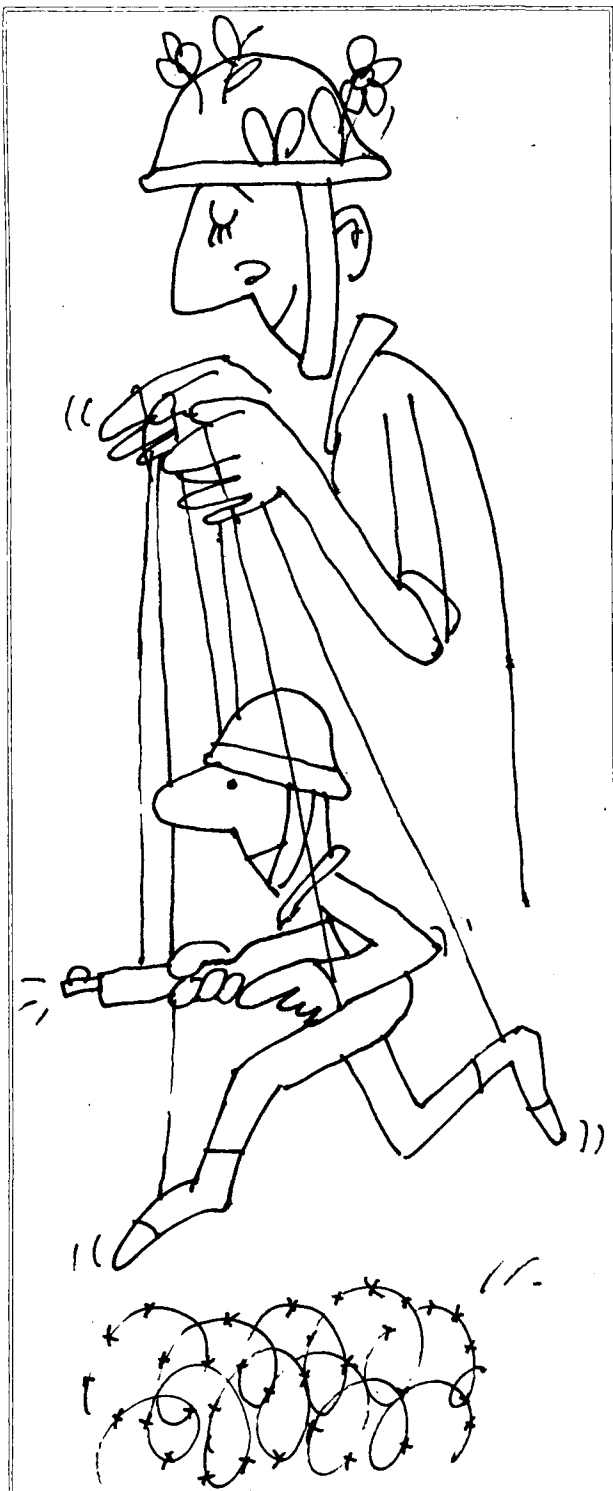
חוסנו הרוחני של החייל נוצר משילובם של שלושה גורמים: הנעה (מוטיבציה), הבנת המתרחש מסביב ורוח היחידה. רמת ההנעה והנכונות של החייל לעשות מעשים למען קבוצה או כלל נובעת ישירות מרמת ההזדהות שהוא מזדהה עם הקבוצה והכלל בהם הוא חבר. להזדהות זו שתי פנים: הזדהות עם מפקדיו הישירים, עם חבריו לשירות ועם יחידתו; הזדהות והרגשת שייכות עם כלל הצבא, עם העם, עם המדינה ועם המולדת. ההזדהות עם הכלל מתחזקת ככל שהחייל מבין ומכיר יותר טוב את הרקע והתכלית של המתרחש סביבו (בצבאו, בעמו ובמדינתו). ההזדהות, השייכות, ההנעה והנכונות, כל אלה מושפעות מאוד גם מ"איכות החיים" וממערכת היחסים האנושיים השוררים בקבוצתו של החייל וממנהיגותם של המפקדים, קרי מרוח היחידה.

ערכי יסוד

דיברתי עד כה על נכונות, על שייכות, על הזדהות. כל אלה הם ערכים, דהיינו אמות מידה שעל פיהם קובע הפרט את התנהגותו בעת מבחן בהתאם לאלטר-נטיבות העומדות בפניו. מהם, בעצם, הערכים העיקריים שאנו מבקשים לחזק בהם חיזוק נוסף את חיילי צה"ל? אפשר, כמובן, להיכנס לדיון מפורט בשורה ארוכה של ערכים: ערכים אנושיים כלליים; ערכים חברתיים ולאומיים; ערכי התנהגות של חייל ("ערכי לחימה" בלשונו היומיומית). לא אעשה זאת הפעם, אלא אסתכן בפשטנות יתר ואומר כי בעיקר חשובים לנו הערכים הבאים:

- * הרגשת הרעות והשותפות עם החברים (היחיד אינו קיים לעצמו, אלא הוא חלק מקבוצה ומכלל).
- * ההכרה שגם בהיותו חייל הלוחם מלחמת קיום אכזרית, אסור לו לאבד צלם אנוש.
- * התחושה שהוא ממשיך בדרך ההיסטורית ארוכת השנים של העם, וכי הוא חלק מן העם בכללו (זה היושב בארץ, וזה שטרם הגיע אליה).
- * אהבת הארץ.
- * ההכרה שהוא, אישית, אחראי ונוטל על עצמו את מלוא נטל האחריות לעצם קיומה של המדינה (קיום המדינה הוא תנאי הכרחי להמשך קיומו של העם שהוא חלק ממנו).

כיצד עושים זאת? עצם חווית השירות בצבא כאילו כבר עושה את המלאכה מאליה: נערים מכל הפינות של החברה הישראלית נפגשים זה עם זה מפגש

על שכמם מעמסה מן הכבדות ביותר המוטלות על אדם בישראל: לאמן את פקודיהם ולהוליכם בקרב. בגלל הנטל הכבד הזה, ואולי גם בגלל תכונת אופי של בני-הארץ, נוטים מפקדים צעירים אלה להיות שתק-נים בנושאים ערכיים, ובמיוחד נכון הדבר כשהדבר מגיע לדיבור ולשיחה עם חייליהם. מן ההכרח שמפקדים צעירים אלה יבינו כי שתיקתם זו אינה מוסיפה לחוסן הרוחני של חייליהם, וכי עצם הדיון שלהם

יומיומי, פיזי, כפוי ומשפיעים זה על זה בכל הדומה ובכל השונה ביניהם. הם נתונים יחדיו במסגרת נוקשה ומחייבת, עמלים בפרך, מסתגלים זה אל זה ויחד מסתגלים למסגרת. הם נתקלים במפקד נוקשה ומחמיר המופיע לפתע בביתם בעת צרה ובעת שמחה, וכך מתחשלת הרגשת השייכות. יש מהם הנתקלים לראשונה באופן מודע ומחייב בערכי דת ומסורת, בכשרות ובשבת, בחג ובציון אירוע הסטורי, ובטקסיות המלווה אותם. המאמץ המפרך מחדיר להם בהדרגה את התלות של האחד בחברו, של היחיד בקבוצה ואת הרעות ואחוות הלוחמים הנוצרות מן העשייה של היחיד למען הקבוצה ושל הקבוצה למען היחיד. הדבר רים נכפים, ולעיתים בנוקשות, אבל הם הופכים לאורח חיים, להרגל, לשייכות ולנורמות התנהגות. אל אלה נלוות גם תחושות נוספות: מי שחווה זאת, לא ישכח אף פעם את השכיבה בלילה על האדמה הלחה בין אבנים ושיחים בפתח ואדי אפל ונידח ומתחת לשמיים ענקיים זרועי כוכבים, כאשר הוא חש, לעיתים לראשונה, שהוא **שייך לכאן**. זוהי גם התחושה של החייל בראותו את העוצמה הכבירה של חניון טנקים המתעורר טרם שחר ושל הטייס הטס במכונה אדירת עוצמה ברום השמיים מעל לארץ הירוקה והבנויה שמתחת.

מהם כל אלה אם לא הרגשת היחיד, נטילת האחריות ואהבת הארץ? חוויות-רגע אלו ואחרות מתלקטות ומצטברות במשך שלוש שנים ארוכות ומייגעות, והן אלו הנותנות את החוסן הרוחני בעת מבחן. אבל כל זה קורה כאילו מאליו, מעצם השירות בצבא. אין אנו יכולים להסתפק בכך. עלינו לחזק את הדברים גם על-ידי פעולה מכוונת, ולחזק את החוויה גם על-ידי הבנה מודעת לדברים.

עוצמתו של המפקד הישיר

כאן אנו מגיעים לשאלה העיקרית והיא: מי יכול לכוון ולהשפיע באופן התכליתי ביותר והיעיל ביותר על הנער בשירות החובה? יסוד מוסד הוא בצה"ל מימים ימימה כי אין מי שהשפעתו, השפעת דבריו והשפעת מעשיו, גדולה ויעילה יותר מאשר המפקד הישיר. כל רמות הפיקוד שממעל וכל המדריכים והמסבירים שמחוץ למסגרת היחידה אינם מגיעים כהוא זה למידת ההשפעה שיש למפקד הצעיר והישיר על החיילים. זאת, לטוב ולרע, לחיוב ולשלילה, מתוך הערכה או מתוך הסתייגות. אך ברור שבכל הקשור להשפעה על החיילים הוא **הגורם הדומיננטי**. ככל שנרצה לכוון ולהשפיע, עלינו לעשות זאת באמצעות המפקדים הישירים. המפקד הישיר הראשון בהיררכיה הצבאית שיש לו סמכות ועוצמה להשפיע, ושעדיין אינו מרוחק מפקודיו בגיל ובמגע היומיומי, הוא מפקד הפלוגה. אותו מ"פ בן 22-24 הוא הגורם המעצב הראשון במעלה בצה"ל, ורק דרכו אפשר להגיע ממש אל תודעתם ונפשם של החיילים.

מפקדים צעירים אלה, ממיטב הנוער שלנו, נושאים

ציוני של חברה שרובה ככולה היא יהודית-ציונית, בוריאציה זו או אחרת). גם בתחום הערכים האנורשיים הכלליים, גם בתחום הערכים הלאומיים והחברתיים, ובוודאי שבתחום „ערכי הלחימה“, אין כל קושי להגדיר ולנסח את התשובות הראויות.

כיצד להדריך בצבא נושאים ערכיים?

נושא חיזוק החוסן הרוחני של החייל הוא חשוב וחיוני מדי משנשאיר אותו רק לשיחות מזדמנות ולא פורמליות, עם כל ערכן הגדול וחיבותן העליונה לגיבוש רוח היחידה ולגיבוש מנהיגותם של מפקדים צעירים. יש צורך בפעולת הדרכה מכוונת וממוסדת. עדיין לא מוצו כל שיעורי ההדרכה שצריכים להינתן על-ידי המפקדים. הכוונה היא בעיקר לשיעורים במורשת-קרב של צה"ל, בידעית-הארץ ובמורשת הישוב וכוחות המגן בתקופה שקדמה לצה"ל. נושאים אלה הם פשוטים להכנה ופשוטים להדרכה, ובהם טמונים „נסתרים“ כמעט כל הנושאים הערכיים: תולדות עמנו במאה השנים האחרונות, מטרות החזון הציוני ודרכי הגשמתן, השואה, המאבק להגשמת הבית הלאומי, גורמי הסכסוך הערבי-ישראלי, בעיות התגברות של החברה הישראלית במדינת ישראל ועוד. כל אלה טמונים ושזורים, אם בדרך גלויה ואם בדרך עקיפין, במורשת הקרב ובידיעת-הארץ. במהלך שיעורים אלה יכול המפקד הצעיר לחזק בפקודיו את כל היסודות הדרושים לחוסן הרוחני: תחושת השייכות לכלל, נטילת האחריות האישית לגורל האומה, אהבת העם והמולדת, וכמובן „ערכי לחימה“: אחוות לוחמים, אחריות הדדית, תושיה, יוזמה וטוהר-הנשק, כל אותן נורמות התנהגות צבאיות ואנושיות של חייל בצה"ל. איני מפרט כאן את המגוון הרחב של הנושאים והשיעורים ואת האוצר הבלום של ערכים בסיסיים הטמון בהם, כי זהו עניין לתכנון הדרכה קונקרטי. אני בא לטעון כי אין כל קושי לכלול את ה„חינוך לערכים על-ידי מפקדים“ בתכניות האימונים של הצבא.

סיכום

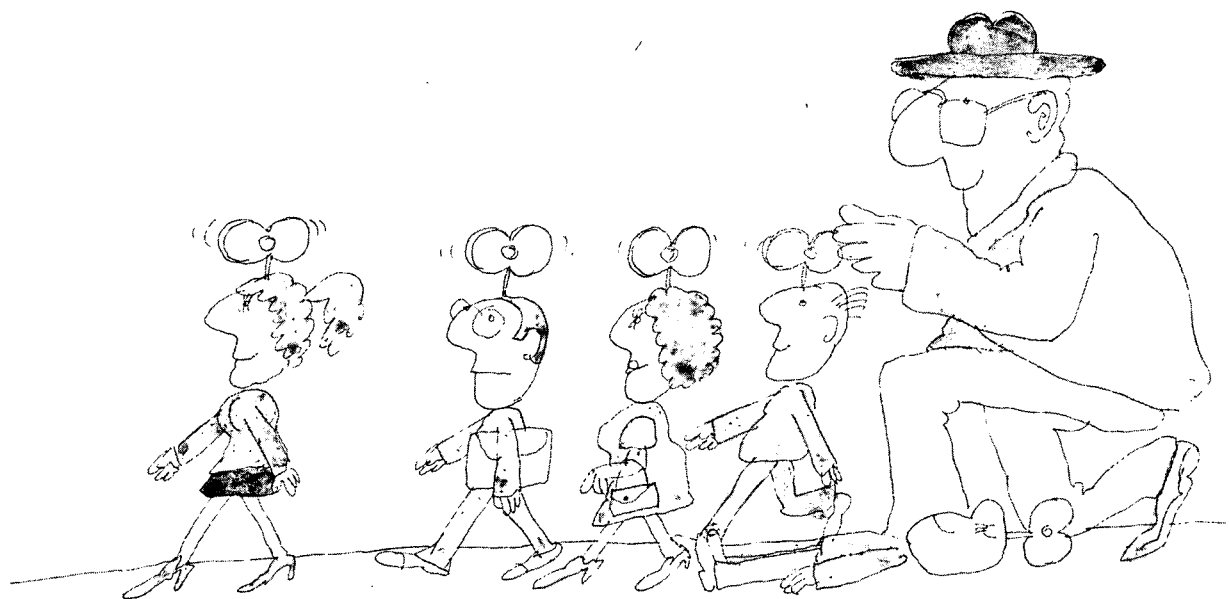
אין מי שיעשה את מלאכת חיזוק החוסן הרוחני של החייל טוב יותר ויעיל יותר מן המפקדים הצעירים הישירים, המ"פים. הדבר חשוב לגיבוש רוח היחידה ולגיבוש מנהיגותם של המפקדים הצעירים עצמם. מן ההכרח להתגבר על הרתיעה מלעסוק בנושאים הערכיים, ואפשר לעשות זאת על-ידי הכללת שיעורים במורשת צה"ל ובידיעת-הארץ במסגרת הממוסדת והמסודרת של ההדרכה והאימונים בצבא. הדברים נראים קשים לכאורה, אך הוחל כבר לעשותם בקנה מידה קטן יחסית ביחידות שונות בצה"ל, והתוצאות מפתיעות למדי, גם את המ"פים עצמם. בדרך זו נוכל לשפר ולחזק עוד יותר את מרכיב איכותנו, מעל ומעבר למיומנות המקצועית ולעוצמה הטכנולוגית. הבה נעשה זאת!

בנושאים ערכיים יגביר ויחזק את המנהיגות שלהם ואת רוח היחידה, הרבה מעבר למיומנות המקצועית שלהם ולדוגמא האישית האילמת שהם נותנים. ההימנעות מכך, אינה אלא „מסרסת“ את מנהיגותם ומפחיתה אותה לכדי „מפקדות מקצועיות“ גרידא, ובזו אין די בשעת מבחן עליון. את הכשרת המפקדים הצעירים למנהיגות מסוג זה, יש להתחיל כבר בקורס קצינים בו הם לומדים להיות מפקדי מחלקות. מאוחר יותר, לאחר שירכשו ניסיון מעשי, יגבר בהם הביטחון העצמי ויהיו מפקדי פלוגות, יוכלו לתת ביטוי תכליתי למנהיגותם זו.

עמדות רעיוניות בצבא

פרט לרתיעה האינסטינקטיבית שיש למפקדים הצעירים לדון עם פקודיהם בנושאים ערכיים, ישנם עוד שני קשיים: מה לומר ואיך לומר זאת בשפה עניינית, ישירה ונעדרת מליצות? אנו משרתים בצבא ממלכתי של חברה דמוקרטית ופלורליסטית, חברה הנמצאת עדיין בעיצומו של תהליך התגבשות והתהוות, ועדיין בעיצומה של מהפכה לאומית וחברתית. כל זאת, תוך מלחמה רעיונית וצבאית ממושכת. מאוד עם גורמים עוינים. גם לאנשים בוגרים ומנוסים זו בעיה לא קלה: מסבירים ומחנכים אזרחיים מקצועיים הנתקלים בסוגיה זו, נוקטים פעמים רבות דרך של הצגת העמדות השונות שקיימות בחברתנו לגבי כל אלה, ומשאירים לחניכיהם ולשומעיהם את חיפוש התשובה הנראית להם מתוך מגוון התשובות האפשריות. הם דוגלים ב„פיתוח החשיבה העצמאית וכושר הבחירה של היחיד“. בצבא דרך זו אינה תופסת. בכל יתר תחומי החיים הצבאיים, מורגלים מפקדי הפלוגות להיות נותני תשובות פשוטות ובהירות, ובתור שכאלה רואים אותם גם פקודיהם, והם אינם יכולים ואינם צריכים להעמיד עצמם במצבים שבהם אין להם עמדה ברורה בכל נושא. הדבר נוגד את עצם מעשה המנהיגות שלהם, כי אי אפשר להוליך אנשים לקרב בתוך ערפול מטרות וכוונות ומבלי לנקוט עמדות ברורות בכל הבעיות העולות על הפרק. אין לי ספק כי למפקדי הפלוגות הצעירים בצבאנו יש עמדות משלהם כמעט בכל הנושאים הרעיוניים והערכיים, שהרי ללא השקפת עולם לא תיתכן מנהיגות בחברתנו. אולם הצבא, כמוסד וכמערכת, חייב לתת בידם תשובות לשאלות אפשריות ומותרות בצבא ממלכתי של חברה דמוקרטית ופלורליסטית. התשובות חייבות להיות כאלו, שמפקד פלוגה צעיר שיש לו עמדות משלו והשקפת עולם משלו, יוכל להשיב אותן מבלי לחרוג אל הפוליטיקה מחד גיסא ומבלי לעשות שקר בנפשו מאידך גיסא.

הדבר אינו כל-כך קשה כפי שאולי הוא נראה במבט ראשון. רוב הדברים שאנו דנים בהם עתה הם בתחום הקונסנסוס הלאומי והחברתי של כל התנועות הציוניות. בארץ (אמרת, „התנועות הציוניות“), כי בדבר בסיסי זה אין לעשות שום פשרות. אנו צבא יהודי-

למהות האלימות הרוחנית

סרן ברוך שפירא

על-ידי יצירת מצב של יסורים ומתח באמצעים אחרים מאשר פגיעות גופניות", כפי שניסחה זאת הוועדה לזכויות האדם (1970). תחילת דברי ימי השינוי המכוון והשיטתי של ההתנהגות, היתה בשנות החמישים של המאה העשרים, ימי הופעת המטבע הלשוני "שטיפת מוח", שאינה אלא תרגום מילולי של הביטוי הסיני "הָסִי זָאוּ", שהיה שגור בפה של מודיעים סינים לתיאור שיטות החקירה של הקומוניסטים בסין לאחר שתפסו בה את השלטון. מקורו האמיתי של המושג בנוגע בודהיסטי דווקא, שבו אדם בגיל העמידה מעתיק חייו לביתן בודד וחשוף בגנו, ושם עובר למצב של הינתקות מוחלטת מבחינה רוחנית מן הסובב. מערבולת הפולמוס סחפה בתחילה אנשי מדע ועיתונאים וכולם כאחד העשירו את שמות התופעה יותר מאשר את תוכנה. השמות כולם — החל ב"רצח הדעת", "אונס המחשבה" וכלה ב"המרה מחשבתית", "חקירת כפיה" ו"שכנוע מאולץ" — נובעים מהתחושה כי הסבל הנגרם ליחיד, אף שאינו פועלם של סד ומלחציים אינו נופל ממכאוב גופני.

בתקופה זו של התעצמות הרעיון התמהוני על אפשרות של היות נפשו של אדם אחד, קניינו של מישהו אחר זולת בעליה האורגני — רעיון שבא לידי ביטוי במושג "שטיפת מוח", ואשר ביטא משאת נפשם מימים ימימה של קוסמים ומכשפים על עולמם המסתורי אפוף הרוחות והשדים — התכנסה באמצע שנות החמישים הוועדה האמריקנית לקידום הפסיכיאטריה². סיבת הכינוס היתה הרצון המשותף להבהיר אחת ולתמיד לתרבות המערבית אחוזת החרדה — שניזונה עד אותה עת מפירושים ומסקנות שמקורן בדעות קדומות ובשמועה יותר

האלימות הרוחנית מאגדת בשמה שני קטבים ומסמלת מפגש בלתי אפשרי, ממש כמפגש בין חומר ורוח, שלכאורה אף הוא נראה לנו כאילו אינו קיים, ובכל זאת אנו נתקלים בו כל אימת שאנו מתבוננים באדם. האלימות הרוחנית היא פעולה שתכ" ליתה שאיפה לעיצוב מחשבתו של אדם, לשינוי מערכת עמדותיו, אמונותיו וכוונותיו ולבריאה מחודשת של עולמו הפנימי באמצעות סדרות של לחצים ותביעות שכלתניות ורגשיות. האלימות הרוחנית פועלת, איפוא, במגמה מוצהרת להביא לגאולת הרוח בכל מחיר, לבד מזה של גויעת הגוף.

שאלותינו הן: הניתן לחולל בצורה מכוונת ומבוקרת שינוי התנהגות? היהיה ה"מומר" נאמן לתוכן החדש שהוקנה לו ושהוא אמור להתנהג לפיו, או שפיו וליבו לא יהיו שווים? היש הבדל בתגובותיהם של בני תרבויות שונות — כיחידים וכקבוצות — לשינוי? הניתן להתגונן מפני שינוי ואם כן, באיזו מידה ועד כמה? אלה מקצת מהשטף האינסופי של הקושיות הצצות ועולות כמאליהן, כל אימת שחל אֶזְכּוּרָה של תופעה הכורכת שינוי התנהגות, על כל הכלול בו, עם בן-תמותה בכלל ועם בן-תרבות בפרט. הסברות המבארות והגרסאות המנסות להתיר את הסבך, תדירותן כהשערות הדנות, דרך משל, בחורבנה המוחלט של האנושות על-ידי נשק תרמו-גרעיני או כלי-משחת מקביל לו בהרסניותו.

אלה שמות...

במסגרת זו אין כוונתנו לחזיונות על עתיד המין האנושי בעידן בו יוכחד הרצון האנושי והאדם יולעט, חדשים לבקרים, בתכנים מוכתבים. ענייננו באפשרות הממשית של "גרימת סבל נפשי

מאשר במחקר מדעי — את רזי המסתורין של אותו דימוי שטני כל יכול, בדבר כושרו של בן-תמותה לעצב את מחשבת זולתו על כל המשתמע מכך.

למסתורי הזהות

מחקרים על התמוטטות לוחמים במלחמת-העולם השנייה³ העלו כי היחיד בנוי מבחינה נפשית כפקעת בצל. גליד אחר גליד הוא חוסם דרכם של המפגעים. אליבא דגרסה זו חייבות להיאכל שכבות המגן הנוצרות את גרעין קיומנו הנפשי המאוזן כבחממה. לגבי החייל האמריקני, למשל, שכבות מגן אלה הן תמצית רעיונותיו הכלליים אודות חירויות היסוד, בתוספת תפיסותיו את נאמנותו כיחיד לקבוצת ההתייחסות שלו. הקריסה וההתמוטטות שכה מדהימה אותנו לפעמים נעוצה, איפוא, בתחושת החידלון והאי-אונים האופפים לפתע את היחיד ומנתקים אותו מסביבתו הטבעית. הפרט אינו יודע לפתע מה לעשות ומגונן על עצמו לעיתים בצורה שגויה והרת-אסון. הדבר משול ללוחם משולהב המוצא עצמו בעיצומה של סערת הקרב בודד אל מול מטוס אויב הצולל לעברו.

המטרה הקיומית — להחזיק מעמד עד יעבור זעם — אינה מושגת תמיד על-ידי ההיסתתרות נוסח חפרפרת, באמתלה שאין אפשרות לעשות דבר. הפיתרון למצב אינו טמון בהפיחת החרדה ולא בהתמודדות פילוסופית עם תחושת חריפה של אפסות. הבטחת הקיום היא בביצוע תגובה מוסחת, כלומר תרגול מוקדם של היחיד בביצוע תפקידים שגרתיים שיעסיקוהו, לכאורה, הרחק ממטרתו הקיומית. תרגול זה הוא יסוד הישגותו עד יכלה האיום. אולם ראינו כי יחיד השרוי במלחמה בלא יכולת להשיב לתוקפיו, היא במפורש חרדצדית. הבעיה אינה מתמצית ביכולת התגובה, אלא ביכולת הנסיגה. חובה עלינו לזכור, כי יחיד הנחשף לאלימות רוחנית, נאלץ להתגונן בסביבה שונה וזרה לו, שונה מכל שידע עד כה. הקושי הוא, איפוא, לא בהתגוננות ההופכת סבילה, אלא בנסיגה לסביבה היחידה המוכרת לו, הנראית לו אוהדת ומסוגלת להעניק לו סעד — הנסיגה אל תוך עצמו. הנסיגה אל ד' אמותיו חושפת שלב אחר שלב את עולמו הפנימי, הרהורי ומחשבותיו. מבנים רדומים ביחיד ניעורים לפתע ללא תיאום. ההפשרה של כל מה שנלמד ונרכש עד עתה משחררת פרץ אדיר נעדר סדר ובקרה. לפתע נחשפת אותה תרכובת מסובכת, המשתנה לאיטה ונסחפת לכל עבר. האדם שנשתייר אינו אלא בשר ודם חסר זהות, נעדר יכולת ההתכוונות לעתיד, וכאן סודה של האלימות הרוחנית.

סתירת ציפיות העתיד ויצירת התחושה כי תמו הזדמנויות החיים האמיתיות — היא היסוד. תיעול היחיד לעיסוק מתמיד באילוצי ההווה האפרורי רווי הטפל — הוא ההמשך. בשלב זה מושבתת התהוות הזהות. העבר מאבד את ערכו כמידע לניבוי העתיד, וכל הקיים ביחיד מתנוון באין לו המשכיות ושימוש. מעתה, כל המתחולל אינו אלא התרוקנות והתפרקות עד להיעלמות.

מסה ומעש

הקשה בשאלות שניתן להציב בפני האלימות הרוחנית, אינה דנה בשיטה בה יש לנקוט, אלא במטרה. ההטרדה, הבידוד,

חיסול מקורות המידע ויצירת עיוותי שיפוט הם קוי יסוד מוסכמים אינטואיטיבית של ממשל האלימות הרוחנית. ממשל שמטרתו להוליד אדם חדש, מנותק מעברו ובעל זהות חדשה העולה בקנה אחד עם תוכן חדש. לפיכך, הפולמוס הוא: „עולם ישן עדי יסוד נחריבה על חורבותיו עולם חדש נבנה“, או שמא „עולם ישן עדי יסוד נחריבה מחורבותיו עולם חדש נבנה“. מטרת האלימות הרוחנית מחייבת לפתע ראייה כפולה. לידת אדם חדש אינה מליצה שדופה, כי אם מבחן מציאותי, והניסיון מורה שהדרך ליצירת יחיד היא אחת ויחידה — הדרך בה נוצר בעבר. מכאן, שהמפתח הוא בהבאת היחיד לידי חולשה, רפיון וקשיי הבחנה בין מציאות לדמיון, קרי: ילד. שני דברים אלה — ההבקעה אל הזהות והשינוי — אפשריים רק אם נהפוך יחיד בוגר ועצמאי, לתלוי ונוקק לאישיות סמכותית, למבקש הדרכה והכוון. אך הדבר אפשרי רק למחצה. ניתן להוליד את היחיד במהירות די רבה בדרך חזרה אל ילדותו, אך לא בכיוון ההפוך. תהליך ההתבגרות הוא ארוך וממושך, ולעיתים אינו חדל אלא בגיל מאוחר. הילדות על שלל דפוסי מלווה אותנו בקביעות; מנגנוניה אורבים לפתחנו, מוכנים ומזומנים לתפקד בכל רגע של חולשה, עייפות או חרדה. הנסיגה היא קלה, והשאלה היא: כיצד חוזרים?

לו נמשל ה„מומר“ לחולה שהבריא, האם יהיה די במתן תרופה? האמת גלויה: איש לא יערוב לנו מה יארע עת ישוב היחיד לסביבתו הקודמת. במבנה הארגוני הקיים של חברתנו, יכול שינוי להתרחש רק לעיתים נדירות, כלומר להתרחש ולהמשיך להתקיים. הוכחה ניצחת מצויה בהתייחסותנו לאדם שחרג מנורמות מסוימות. בלא קשר לצדקת חריגתו, אנו מחייבים את הגבלת חרותו, אשפוזו או בלשון אחר: הוצאתו לאתר מן המצב בו הוא שרוי, אל תנאים אחרים ומבוקרים. כל אחד ואחד מאיתנו עלול להיקלע למצב בו התנהגות קודמת — שזכתה לחיוקים מתאימים ולכן התפתחה בצורה בולטת — חדלה מלהשתלם. ביטול הסביבה הקודמת-הטבעית הוא תמצית הטיפול הנקוט בידי החוק, למשל, בטיפולו בעבר-יין. כך קמו והיו מוסדות הטיפול — מוסדות ההבקעה אל רשות היחיד. הנעשה במוסדות אלה אינו אלא פיתוי מתמיד לנסיגה, כלומר השבת היחיד אל אותה נקודה בה ניתן להתחיל בשיקומו, תוך ניצול מנגנוני ההתנהגות של הילדות.

המחקר המדעי המודרני מונה מספר שיטות המופעלות במוסדות ההבקעה על-מנת להשיג את המצב ההיולי של זהות מזערית. השיטות העיקריות להבטחת נסיגת היחיד מוסברות מעצם שמן: אימת מוות, בידוד, הרעבה למחצה, ניצול דחפים ונטיות מודחקות, מניעת שינה. למעשה, קשה להפריד בין שיטות אלו בצורה מוחלטת, ומטעמי מוסר לא נוסו השיטות כולן במעבדה. ברור לנו כי מטרתן אחת: „הפשרת“ היחיד מבחינה מעשית ומופשטת כאחד, וניסיון לאלצו לנטוש כל שהושג על-ידו כבוגר ולבקש מחסה במשלטי הילדות, תחום בו קיימת תלות רגשית בוולת, חקיינות ואי יכולת להבחנה מדוקדקת בין מציאות ודמיון. ניתן להביא עשרות דוגמאות למוסדות הבקעה מכל קצוי תבל, ודוגמאות רבות עוד יותר אודות המתרחש בתוכן. השאלה הניצבת בפנינו היא הניתן להעביר קו רצף אחד בין כל הנסיגות והעדויות שבידנו? התשובה מצביעה על ההיגיון האנושי, שפסע בדרך הניסוי וההטעיה, כמורם ורבים

להתחיל בהודאה. משעה שהסכים לומר „אשם אני“, החל מתקדם בקצב מהיר וקלט להפליא את אשר הוקנה לו. הצלחת מחנכיו בלטה במבנה הדואליסטי, הקתולי-קומוניסטי שכווננו בו, תוך הסברת הרקע הקתולי ממשנת לנין. עדות חותכת להצלחתם באה לידי ביטוי בעמדתו של האב סימון כלפי דה-גול. „...בתחילה הייתי נגד שיבתו לשלטון ב-1958, כיוון שהייתי סבור שאינו אלא ריאקציונר. אבל מאז נודע לי שגם מוסקבה סבורה שביכולתו לנפץ את נאט"ו, הרי שגם אני תומך בו“. אולם הגדרתו של האב סימון את „ההמרה המח- שבתית“ מסגירה אותו בלא כוונה: „...הדרך בה אתה מתבונן במה שעבר עליך תלויה בראייתך וברגשותיך לגבי דעותיהם והשקפותיהם (של הקומוניסטים). אם הנך טוען שהם כוונים, הרי שכל זאת אינו אלא שטיפת מוח. אך אם הנך סבור שהם נכונים ואמיתיים, הרי שהם עוזרים לך“.

מה שעבר על האב סימון היה אף מנת חלקם של אנשי דת וכמורה נוספים, דוגמת זה של האב לוקה. גם „מומר“ זה נטה במשך תקופה ארוכה לאחר שחרורו לבאר את המתרחש סביבו במינוח מרכסיסטי. הדו-שיח הבא, השאול מעדותו של האב לוקה מלמד על חלק מן הנסיונות הנעשים במרכז לחינוך מחדש לצורך הבקעת מערכי ההגנות של היחיד.

„...חוקר: האם אתה מאמין שאדם צריך לשרת אחרים?

כומר: ודאי, אני מאמין.

חוקר: האם אתה מזדהה עם אמירת הברית החדשה: „נולדתי לשרת ולא שירתוני“?

כומר: כמובן, ככומר, הרי זו תמצית ראייתי.

חוקר: האם יש לך משרת אישי?

כומר: כן, יש לי.

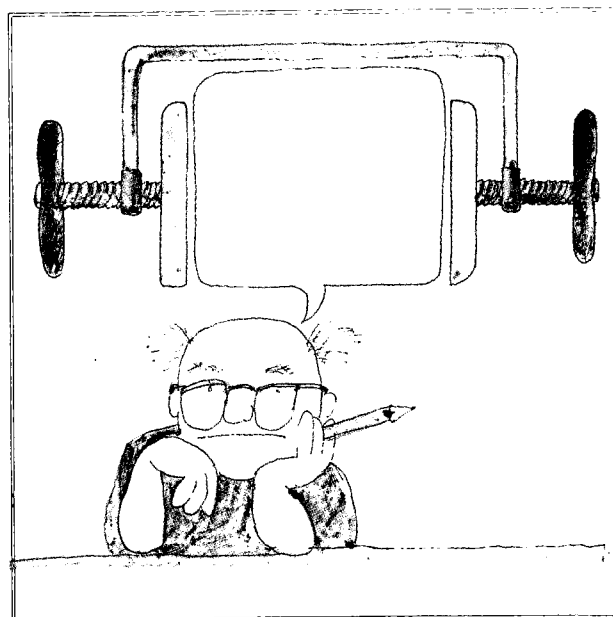
חוקר: מי מציע את מיטתך ושוטף את ביתך?

כומר: משרתי עושה זאת.

חוקר: אם כן, הרי אתה חי בסתירה לאמונתך ובניגוד לברית החדשה, הלא כן אבי“?

המוסדות שמאחרי מסך הבמבוק נבדלים מאלה שמאחרי מסך הברזל. חלק מההבדל נעוץ בראיית המטרה, כיוון שהתהלי- כים — שיטות האלימות הרוחנית — זהים. מקרהו של פרנסיס גארי פאווארס⁵ מוכיח זאת. טייס הביון האמריקאי שהופל בשמי ברה"מ ניצב בפני הבעיה: להתאבד או להינצל? בחירתו בחיים וצניחתו בשטח ברה"מ הובילוהו ל-109 ימי מעצר, משפט בן שלושה ימים וכ-18 חודשי מאסר עד להחזרתו לארה"ב. מקרהו של פאווארס מעניין לא רק בגלל הודאתו בבית המשפט:

„...אני יודע שביצעתי מעשה חמור... אך אבקש מבית המשפט להתחשב בעובדה שהחומר שאספתי לא הגיע ליעדו, אלא נפל בידים רוסיות... אני מניח שהעם הרוסי רואה אותי כאויבו... אך ברצוני לציין כי מעולם לא הרגשתי יחס של איבה כלפי העם הרוסי, ואני מצטער בכל ליבי על מה שעשיתי ומביע חרטה עמוקה... אני מבין עתה הרבה יותר... למדתי להכיר את העם הרוסי... אני מצטער על שלקחתי חלק בשליחות זו... מיותר אף לומר שהייתי מתנהג אחרת לו ניתן לי לחזור ולחיות מחדש את בחירתי... בזמנו הרגשתי מאוד כשזכיתי בתפקיד בשירותי הביון... הייתי מרוצה ביותר מן העובדה שאטוס עבור שגר נבחר... מה קורה למעשה? טייס מהימין ונבחר מוקיע עצמו כשכיר- חרב תאב בצע, ולא רואה עצמו כחייל המגן על ארצו על-ידי איסוף מידע. מקרהו מעניין, כיוון שעם שובו לארה"ב הוא אינו מסוגל לשהות עוד במחיצת אשתו, בני ביתו — עברו.

של כל השיטות כולן. במסגרת זו נעסוק בשני טיפוסים עקרו- ניים למוסדות ההבקעה ולתהליכי האלימות הרוחנית: המרכז לחינוך מחדש — הפועל נגד יחיד-מנותק, ומחנה השבוים — הפועל נגד יחיד השרוי בחלק מסביבתו הטבעית, המקורית. אין לנו עניין ביחידים כנושאי זהות מסוימת, בין של נחקרים ובין של חוקרים. עיסוקנו בסדרת קרבות (החקירה) שיוזם מרכז אחד (החוקר) במגמה המוצ- הרת לקעקע חומותיו של הצד שכנגד (הנחקר). בטרם נדון בתהליך, מן הראוי לשטוח בקצרה עדות אופיינית למתרחש בטיפוס הראשון מבין מוסדות ההבקעה.

המרכז לחינוך מחדש

דוגמא מפורסמת להוכחת הצלחתם של תהליכי המרכז לחינוך מחדש שהפעילו הקומוניסטים בסין לאחר תפיסת השלטון על-ידם, היא זו אודות האב סימון⁴. ארבע שנים לאחר שחרורו עדיין ראה את העולם בעיניים „הומר“י. האב סימון, כומר ישועי ששהה כמיסיונר בסין בשנות הארבעים והחמישים, נלקח למרכז לחינוך מחדש, ונידון לפי אמת המידה הסינית האומרת כי בני אדם שגדלו בחברה לא קומוניסטית טעונים עמדות ואמונות „בורגניות“ מוטעות, ועליהם להתחנך מחדש לפני שיטלו חלק פעיל כשנים בחברתם החדשה. גם לאחר שחרורו ושיבתו לאירופה, נהג האב סימון לתקוף את חברי מסדרו על גישתם העוינת לקומוניזם, בהגדירו את תקופת מעצרו כאחת היפות בחייו. יחסם העוין של הסינים בתקופת מעצרו, נומק על-ידו ככורח הנסיבות. הוא ידע לטעון כי הפעלת חסך שינה כלפיו היתה כורח הנסיבות, שכן התנגד מאוד לעצם שמיעת נימוקיהם והם נאלצו לפרוץ את הדרך בכל מחיר. למעשה, נודע כי האב סימון היה נמרץ ביותר בהתנהגותו וחייב את „מחנכיו“ לנוקשות יתרה; „מחנכיו“ נהגו לירוק בפניו ולבוזותו, ורק אחרי מאמצים נתגלתה נקודת התורפה שלו: פחדו העז להיות מוצא להורג ביריה. מאותו רגע עבר מהתנגדות קיצונית לקבלה מוחלטת וכניעה. במקום כליאתו שהה עם חבר נוסף ממסדרו, שלימד אותו כיצד

עדות אשתו⁶ מלמדת כי בעלה הפך לאדם אחר. לא עוד אדם מעודן, נעים הליכות ובעל חוש הומור, כי אם אסיר מורעב המנבל פיו, מחרף ומגדף תוך הצהרות שבכלא הסובייטי טוב יותר מאשר במערב. מקרה זה הוא עדות לתהליך מזורז ומואץ של אלימות רוחנית. בעדותו לשלטונות ארה"ב הוא סיפר:

....טענתי שאני אזרח בשירות הצבא, טייס ולא מרגל... אך הם רצו לשכנעני כי אני חייל, מבשר ראשית הפלישה... היחס אלי היה טוב... הבנתי שהם מכירים בחשיבותי... המטירו עלי שאלות אינספור... הייתי עייף ולא יכולתי לישון... מכל מקום ידעתי שצפוי לי דבר אחד — במקום או במאוחר יחסלוני... גמרתי אומר לספר להם את האמת בהגבלות מסוימות; לא היה טעם להסתיר דברים שלבטח ידועים... זכרתי עצתו של קצין בבסיסי שנהג לומר: "ספר להם הכל, כי בלאו הכי יוציאו זאת ממך..." חוקרי היו בעלי מקצוע... מהבעת פניהם לא יכולתי ללמוד אם אמנם האמינו לי... ככל שנמשכה חקירתי, עייפתי יותר והיה עלי להזהר כפליים בלשוני... התברר לי כי הקושי הגדול ביותר כשאתה משקר הוא לזכור את השקרים של עצמך... לבקשתי להיפגש עם נציג הצלב האדום ענו בשלילה... הימים הפכו לשגרה... מעולם לא פגשתי אסיר אחר ומערכת רמזורים מסובכת במסדרונות הכלא הבטיחה שלא תהיינה פגישות מקריות... בעת העדתי היו מחפשים בחדרי... החקיר רות נמשכו מדי יום ביומו, אולם בדרך כלל, חזרו השאלות על עצמן במגמה לתפוס אותי... בנוסח המוכר מרוב העלילות הבלשיות, היה אחד מחוקרי מאיים ונוקשה והשני אדיב ומתחנף... למרות שהבינוני את השיטה התחלתי לשנוא את הנוקשה..."

מובן שניתן להצביע על הבדלים בולטים בין שיטות סין וברה"מ, אולם מעבר להבדל החיצוני, התהליך במסגרתו מופעלת האלימות הרוחנית אינו שונה. מוסדות ההבקעה הם מסחטה מתמדת, כאשר התהליך המתרחש בין כתליהם ניתן לתיאור כמסע בן תריסר שלבים במסת הפרט:

1. תקיפת הזהות. הנוהל המוקדם הוא, "קריעת המסווה" וחשיפת הזהות, "האמיתית". עיקר המתקפה היא על רקע רגשי, תוך השפלה ופגיעה בכל הקשור בזהות הקודמת. לחצם של הסוהרים כה עז והתנכלותם לכל פרט מעברו של קורבנם היא כה חריפה, עד כי היחיד — המנותק מן המקור לזהותו וממשאביה — מתערער ונכון לאמר כל מה שביקשוהו ולהיות כל מה שיאמרו לו. הצבת היחיד במצב נסיגתי גורמת לו לחוש ביתר שאת את היותו משולל עצמה, כוח ועצמיות שאיפיינו את הווייתו כבוגר. זהו תוצר של מאבק פנימי עז בין הילד-חיה המתפתח לבין האדם-הבוגר הנכחד. מאבק זה כנגד הנסיגה וההשפלה לובש גם נסיונות נואשים להיצמד אל הזהות המותקפת וצעד זה גורר הגברת התוקפנות וההתנכלות כלפיה. אין מדובר בתוקפנות גופנית או שימוש גס בכוח. המדובר בתוקפנות מרוסנת כלפי האוטונומיה האישית, למשל קשירת הידיים מאחורי הגב ויצירת מצב של תלות מתמדת והשפלה. החתירה הכללית מתחת לזהות היא היוצרת קורבן, "הצמא תדיר" ומוכן לקבל ולקלוט.

2. נטיעת תחושת האשם ומיסודה. האסיר מוצא עצמו בסביבה, "שאינה שוגה", המתמידה בהוקעתו ובהאשמתו. בשורת האשמה אינה רק קיומית-עובדתית ("אתה אשם"), אלא גם תובענית מבחינה נפשית ("עליך ללמוד להרגיש אשם"). בהודאות הכוזבות המוקדמות לובש האסיר אט אט

את גלימת החוטא. עם התקדמות התהליך, לומד היחיד לדעת שהאשם שבו ולא אי-הצדק של מחנכיו הוא הגורם לו לסבול, כל זאת אף-על-פי שטרם למד לדעת את ממדי פשעו. בשלב זה מהווה תחושת האשם מעין אוסף רגשות איבה ותרעומת, אשר במצב טבעי היו עשויים לשמש בהחלט כמקור לעמידה ואילו החנקתם מפנה מקום לרגשות גואים בדבר העונש הראוי. 3. הבגידה העצמית. לתהליך הבגידה העצמית מטרה מעשית ביותר: לקדם ולהאיץ את עליית תחושת האשם לעבר נקודת השבירה המבוקשת. מכאן התביעה המתמדת להוקעת חברים, לגינוי חוג הידידים והמכרים ולהאשמת הקרובים. הבגידה שבמצב טבעי היתה בגידה בסביבה, הופכת עתה — בהעדר היוון חוזר — לבגידה בעצמך, בכל היקר לך. לתהליך זה של חילול עקרונות העבר יש משמעות קיומית, מעין ביטוי הכושר האנושי להמשיך ולהתקיים. המתרחש באמת אינו רק הבגידה, כי אם העליה המתמדת ברמת המעורבות של הפרט עם שוביו. קשר זה של בגידה מוליך אל הנקודה ממנה אין ליחיד חזרה.

4. נקודת השבירה: קונפליקט כללי ופחד בסיסי. האירוע כולו בשלב זה ניתן לדרמטיזציה מעניינת: לקחנו אדם משגרת חייו והעברנו אותו לאשפוז עם פושעים בלתי שפויים, שם הוא מוקע בעוון פשע מוזעזע ובלתי ברור, עליו יידרש להתוודות ובביצועו יצטרך להודות. במצב זה מתפקדת כלפי היחיד סביבה נוקשה. סביבה זו מפרשת כל טענה לחפות, כתופעת לוואי אופיינית למצב. הדילמה של היחיד מוליכה אותו למצב של התנכרות סותרת. בנקודה זו, בה היחיד מבקש הקלה בכל מחיר ואף נושא נפשו למוות, מתרחשת ההתמוטטות. קרבנות, "חלשים" נתפסים לכוונות התאבדות הלוכשות במציאות פני הרעבה עצמית וחבלה גופנית בתקוה להביא את הסבל אל קיצו. הרוב שוקע בתעתועים ודמיונות בנוסח בעלי פסיכוזות, אך כל אלה הם נסיונות היחיד כאורג-גיום לגונן על עצמו מפני הסכנה הנתפסת על-ידו כאיום לקיומו.

5. הקלה, נוחות והזדמנות. המופע הבלתי צפוי של חביבות ונועם המתרחש בדיוק בנקודת השבירה, ממחיש ליחיד את התנפצות המצב חסר-הרגש שהתקיים בינו לבין סביבתו. לפתע קיימת יכולת להשיג מידה מסוימת של הרמוניה עם העולם החיצוני. "הקלה" זו אין פירושה שהסביבה ויתרה על דרישותיה, אלא ההקלה היא בעוצמת הלחצים כשמיקודם נותר בעינו. ההקלה מלווה ביד מנחה ומכוונת ומאפשרת ליחיד להסתגל וללמוד את הנדרש ממנו. יש והקלה מושגת על-ידי שימוש הדרגתי בחוקר, "רע" וחוקר, "טוב" ויש שאמצעי פשוט כהצעת ספל תה וסיגריה מסמלים את הכל. ההקלה מספקת גירוי חזק לגבי מהות ה"ארץ המובטחת". לאדם שהיה שרוי עד-כה בפחד מפני הכחדת קיומו, מוצעת לפתע שלווה וחיבה עם מתכון לזהות החדשה הרצויה. ההכחדה נותרת בחזקת איום, אך לקורבן יש אפשרות סבירה להימנעות. היחיד נעשה לפתע בעל הנעה הדוחפת אותו לסייע לחולשים על גופו להשיג את מבוקשם — שליטה על רוחו. הקורבן הופך לשותף אסיר תודה במאבק להמריתו האישית.

6. כפיית ההודאה. ההודאה היא המפתח להמשך הקיום — זו בשורת הסביבה. ההודאות הראשונות הן פראיות, יש למעשה ציות ונכונות להלך הרחק מעבר לעבירות הנדר-

בני-אדם המבינים איש את רעהו, ומתחשבים זה בזה. היחיד חש כי אינו פועל באורח מדומה, ונדמה לו שהחופש הניתן לו רב ביותר; מה עוד ששוביו מתחילים להראות נכונות לקבלו כמות שהוא, עם חלק מחולשותיו. זאת, שעה שהמרתו טרם נשלמה.

10. ההודאה הסופית — הסיכום. באוירה זו של הרמוניה, מוכן היחיד להגיש תמצית של מה שהוא עתה ומה שהוא היה. שלב זה הוא משמעותי, אפילו שההודאה חיוורת וצנועה לנוכח שלל ההודאות המוקדמות וההוקעות העצמיות. סדרת ההודאות כולה אינה מקרית. התחושה הכללית של המודה היא כי הוא פוסע בכיוון הנכון, בדרך אל „האמת“. בתחילה באה ההודאה ה„פראית“, ולאחריה השיבה לאירועים אמיתיים מנקודת ראות מעוותת ולבסוף ההודאה הקצרה, התמציתית והמפלילה. ההודאות משתנות מהזיות בלתי מבוקרות עד לפרשנות שקולה ואחראית של החיים הקודמים. ככל שהיחיד עסוק יותר בהודאה, כך רבה המידה בה הוא נכרך אחר מילותיו. שלבי ההודאה אינם אלא תהליך ארוך של התאמת היחיד לשוביו. ההודאה מחייבת דרישות ותגובות, הסתגלות, פשרה, עבודת צוות, וכמובן: מבוכה מתמדת. הגרסה הסופית היא תמיד תפיסתו האישית של היחיד המונחה.

11. התחיה. לקראת תום התהליך מאפשרים ליחיד לשוב באורח מבוקר אל עברו. השיבה אל העבר כרוכה בתפקיד: היחיד שהומר נדרש לשכנע את זולתו בצדקת דרכו החדשה. השינוי הכללי הוא חזק ונוצרו תמורות ביחסו של האדם לסובב. אף שלא חוסלו כל שורשי עברו, הרי גישתו למתרחש והאופן בו ינתח את הסובב עוצבו מחדש. הצורה בה הוא תופס את המציאות אורגנה על-ידי הזדהותו עם שוביו וגילוי אושר באמונתו החדשה ובעובדה שנפקחו עיניו.

12. השחרור: ההעברה ומצב ביניים. שחרורו של פלוני ממסודות ההבקעה והעברתו לעולם ה„ישן“ ממנו בא, אינה גואלת את היחיד מכל יסוריו. עם שובו הוא מגלה לפתע שכל שהוקנה לו ואשר בזכותו השיג יתרונות, הוא חסר תועלת ונעדר תכלית. הביטחון אותו ידע בשלבים האחרונים של חינוכו מחדש נעלם כלא היה. היחיד חש מרומה על-ידי שני הצדדים. הוא נמלא לפתע געגועים לתקופת שלילת חירותו שהיתה, יחסית, קלה ופשוטה. פעם נוספת עליו לעבור שינוי זהות ואף שניתן לו לשוב אל תפקידיו הישנים ועיסוקיו מקדמת דנא, חל דבר-מה שאינו קשור בתפקיד, אלא בשלמותו הפנימית, בבטחונו העצמי ובשוויונו הנפשי. היחיד נאלץ לנהל מאבק אכזרי חסר תועלת על כושרו להאמין ולבטוח, ממש כשם שעבר במסגרת חינוכו מחדש, והפעם לבדו.

מחנות השבויים

הספרות הענפה העוסקת בקורות שבויי מלחמה אמריקאים אינה מזכירה את השם המפורש: „שטיפת מוח“. שלטונות הצבא הקפידו להצהיר כי לא חלו שינויים מרחיקי לכת באישיות השבויים ובאופיים, המצדיקים שימוש בשם זה. בעקבות החזרת שבויי המלחמה האמריקאים מקוריאה, פרץ גל מיסטי של חרדות שהעלה מינוח חדש: אינדוקטרינציה כפויה. על מונח זה ידעו לספר כי פירושו ניצול גקודות תורפה באופיו של היחיד על-מנת להשיג שיתוף פעולה מירבי. זיקתנו לתקופת מלחמת קוריאה בתולדות מחנות השבויים, יסודה

שות. כפיית ההודאה אינה שיטתית, אלא היא פועלם של אירועים נמשכים, כאשר חלק ניכר של האנרגיה המושקעת בתהליך, מקורה בקורבן עצמו. הדחף הכפייתי להודות מבקש אחר תוכן חדש במקום זה שאינו. הדמיונות האישיים של הקורבן חייבים לפעול ללא הרף תוך קשר עם דרישות הסובב. 7. תיעול והכוונת האשם. לאחר כפיית ההודאה מוכן היחיד ללמוד נוסחה מדויקת יותר לביטוי הכללי של רגש האשמה והחרטה. התהליך כולו מתעל רגשות בלתי ברורים של אשם, אל מערכת פרנואידי, פסבדו-לוגית. היחיד לומד להכיר בעדויות שונות לפעילותו העבריינית כשהתכלית אינה בהוקעת מה שעשה, אלא מה שהוא היה. ליחיד בנסיבות הסובבות אין כל קושי לדמות עצמו כקושר.

8. החינוך מחדש: ההרמוניה הלוגית. החינוך מחדש הוא מנת חלקו של כל יחיד מרגע שנשללה חירותו. למעשה, מתחיל התהליך בשלב החמישי — שלב ההקלה. היחיד נוכח כי עליו להרחיב את מסע ההוקעה העצמית ולראות את עברו כסדרת פעולות זדון, רשע ושחיתות לא רק ביחס לרשות, אלא גם ביחס לרעיונותיו שלו. בשלב זה נמצא היחיד בשלב החרף ביותר של ההמרה המחשבתית; הוא מתנסה בחווית אשמה ובושה התוקפת את שלמותו הפנימית יותר מאי-פעם בעבר; הוא זוכה לעימות עם מגבלותיו האנושיות. החינוך מחדש ממחיש ללא הרף את החיוב והשלילה שבתוך זהותו של היחיד. נדרשות חזרות אין קץ והדבר משול במידה מסוימת לטיפול פסיכולוגי קפדני המחייב את המטופל לניתוח מתמיד של סיבות פגמיו, עד שהוא מרגיש וחושב במו-נחים ביקורתיים על עצמו. לידת האדם החדש מלווה בהצהרות נמשכות על מותו של האדם הקודם על כל השלילה שבו.

9. התקדמות והרמוניה. הזהות החדשה דורשת „מוון רגשי“ לשם צמיחתה. צורך זה מתמלא שעה שהיחיד חש בניצני ההרמוניה שלו עם הכניעה שאינה זרה לו עוד. רמת הסתגלות חדשה מושגת והיחיד שואב סיפוק מפתרון בעיותיו (המוכתבות); מאינטימיות הקבוצה בעבודה, בחיים ובסבל. יחס הסביבה אינו עוד כבין בעלי תפקידים, כי אם מפגש של

בעובדה שבמסמכים על השבים מן השבי לא צוינה הפעלת אלימות גופנית או שימוש בכוח למטרות אינדוקטרינציה. שלטונות הצבא האמריקני מוסרים על פעילות השוברים ב" שלושה תחומים: שינון וחזרה; הצקה והטרדה; התשה. עדות אופיינית למתרחש היא הדוגמא הבאה⁷:

„...באחת מכיתות השינון אירע שאחד מחברי טען כלפי מדריכו: „לפי דברייך דרום-קוריאא היא התוקפן. אם כך, הרי שהדבר עומד בסתירה למציאות המלמדת כי בתום היום הראשון לקרבות עמדו כוחות צפון-קוריאא בשערי סיאול, 40 ק"מ בעומק הדרום...“ המדריך השתולל מכעס ופרץ בחרפות וגידופים, תוך התרסה כלפי הטוען: „הנך שוטה, יהיר ורברבן. הרי אין בכיתה אף אחד החולק על כך שדרום-קוריאא תקפה ראשונה. אתה היחיד הסבור בדמיוןך אחרת...“ השואל היה קשה-עורף. כשחזר שוב על טיעונו, הקים המדריך את הכיתה כולה על רגליה עד שאותו רברבן, טיפש ויהיר יחזור בו. תוך כדי העמידה המתמשכת החלה התמרמרות כללית כלפי השואל והוא נאלץ לסגת ולהודות בטעותו... בכך לא נסתיימה הפרשה. למחרת היום נדרש קשה-העורף לחבר מאמר ביקורתי על התנהגותו באותו אירוע, להתנצל בפני הכיתה והמדריך ולהקריא מאמרו בפומבי. תהליך ההלקאה העצמית הלך וגבר, ובשיאו נדרש אותו קשה-עורף לבקר את הסוטים מבין חבריו בכיתה. היחסים בין חברי הכיתה נתרדדו ונערכו והגיעו למצב של תווה ובוהו רווי חשדות.“

הצלחתם המיידית של השוברים הסינים היתה מרשימה, אם כי טווחי השפעתה נמצאו קצרים. ממצאים הראו שרבים משבויי קוריאא סייעו לשוברים, כלומר כל שבוי חמישי סיפק „הודאה“ פומבית לתעמולת האויב. מבין אנשי חיל-האוויר נמצאו כ-40% שכתבו הודאות על ביצוע „פשעים נגד האומה הקוריאנית על-ידי לוחמה בקטריאולוגית, זיהום מקורות מים ופגיעה בישוברים אזרחיים“, הודאות שניתן היה לנצלן לתעמולה. הנתון המעניין, המעמיד בצל את כל הממצאים היה שמבין 4,500 השבויים ביכרו 21 להישאר בסין, ובתוך 10 שנים נוספות שבו 15 מהם לארה"ב. מחקרים נוספים הראו כי רק אחוזים מעטים (5%) הראו קבלה משמעותית של ערכי האידאולוגיה הקומוניסטית.

בטרם נמשיך בהערכה, מן הדין להאיר מעט יותר את המתרחש במוסד הבקעה נוסף זה מגודות מבטה של האלימות הרוחנית. אנו מאבחנים בבירור ארבעה שלבים באירועי מחנות השבויים: 1. מלחמת הקיום. התנאים הראשונים הם קושי חומרי וגופני עצום. בני תרבות עוברים למצב של מלחמת הכל בכל, מלחמת קיום. בתחילה חל צמצום מרחב המחיה עד כדי יריבות על מזון ומאבק למילויים של צרכים בסיסיים. בשעה שאין מתקיימות הנורמות על-פיהן חונך האדם ולפיהן גדל, כשהוא למד כי במצבו החדש אין התנהגותו הקודמת נושאת שחר, או אז מתחוללת התמורה: „אדם לאדם זאב“. אולם מאחורי הנסיגה אל „המצב הטבעי“ מסתתרת מגמה ברורה הנושאת את הבשורה, כי שיתוף פעולה או רצון ללמוד את האמת עשוי לחולל תמורה במצב, ביחס ובתנאים. סביר להניח כי בכל קבוצה של בני אדם מצויים אי-אלו קשיייום, פסיכו-פטים, פסיכוסים ואחרים, המנסים לנצל כל מצב בעבור הסיכוי לרווח אישי, ולכן לא תיפול בשורת הסביבה על אוזן אטומה. יוצא, איפוא, שבעת מאבק „המאוזנים“ בשרידי ערכיהם, קופצים מן העגלה כל אלה שהוחזקו בה עד עתה בזכות חוקים

ותקנות של החברה (הקודמת). השלטת מלחמת הקיום פירושה חורבן לכל שהוקנה. השכר ועונש המופעלים הם פשוטים בתכלית, ולא מערכי חיוק מורכבים ומסובכים. די לך בהפסקת הטרדות ובתוספת שעות שינה, כדי לתגמל במצב הטבעי של מלחמת הכל בכל. העוברים ראשונה את המחסום משמשים להפגנת שיפור היחס וללימוד כללי ההיותות בחיים.

2. אי אמון וחשדות. בלחמת אדם להמשך קיומו אין לך די. גם ב„מצב הטבעי“ של מלחמת הכל בכל, יש בכוחה של אימת הכליה לאחד אנשים בתקווה ליותר במאבק משותף. מחנה השבויים נערך לקדם סכנה זו. יחד עם ליבוי מלחמת הקיום נערך מסע לשבירת יחסי האנוש. המפתח לכך הוא בבקרת תהליכי התקשורת הבין-אישית. מערכת האזנה וציתות מתמיד מאפשרים לשוברים לדעת את הנעשה, כך שניתן להם לטעת בקלות רבה את הרושם של יודע-כל. מכאן לא רחוקה הדרך להנחת היחיד כי הוא מוקף מלשינים ומשתפי-פעולה. אורית חשדות ואי-אמון, אי היכולת ליצור רגש כן וההרגשה כי הוא נבגד ונעזב — כל אלה חוברים כנגד היחיד הממשיך לגונן על ערכיו ועקרונותיו הקודמים.

3. בקרה פעילה של התקשורת. להבדיל מבקרה סבילה של התקשורת, בקרה האופיינית לשלב נטיעת החשדות, קיימת גם בקרה פעילה. בחינת המתחולל במחנות השבויים הראתה כי במקביל להפעלת מגמות ההרס העצמי, הקפידו השוברים לקיים את שגרת החיים, כמובן באורח הנראה להם. דברים אלה אמורים בניהול כולל, בפעילויות ותעסוקת פנאי, בהוצאת עלון, בחלוקת דואר נכנס, בהקפדה על כתיבת דואר יוצא, וכיוצא ב. מחנה שבויים, להבדיל לעיתים מהמרכז לחינוך מחדש, בחר לא אחת לשמר את דפוסי התקשורת הקיימים בקבוצה ואפילו המשיך לתפעלם, על-מנת שלא יתנוונו. מחנה השבויים שמר את דפוסי התקשורת אגב ביצוע מספר תיקוני כיוון בזרימת המידע, תוך עידוד תוכן רצוי: מידע לשוברים בכיוון אחד ומידע מן השוברים בכיוון השני, ומניעת מידע לא רצוי. מצב זה הוליד לעיוות השיפוט, לחוסר אמון ולחשד בכל מידע, החל בחומר כתוב וכלה בסביבה האנושית.

4. נפילתו ועלייתו של הפרט. שלושת השלבים שהוצגו מתייחסים לאלימות הרוחנית המופעלת כלפי הקבוצה כישות. אולם, אל לנו לשכוח שקבוצה היא אוסף של יחידים והמתקפה על הזהות, כמתואר בתהליכי המרכז לחינוך מחדש, היא אף מנת חלקו של היחיד במחנה השבויים. אולם, כאשר מתבוננים על המתרחש מזווית נוספת, למדים על צביון מעט שונה. שיטת המעצר הבודד לא היתה נוהל אופייני במחנות השבויים, כי אם נחלתם של מעטים. את השבויים לא ניסו לשבור באמצעות חקירות מתישות. במחנה השבויים הטיפוסי נהגו השוברים לצאת לשיחת-טויל עם השבוי ולדון דיון חברי בכל מיני נושאים. המפתיע הוא, שהדגש אינו על תוכן השיחה, שבשלב זה היא מגששת וכללית, אלא בתגמולים המוצעים: סיגריות, ממתיקים וכו'. נמצא, כי פניית אגב זו היא בעלת כוח משיכה עצום. מסתבר כי שוויין של ההטבות המוצעות לשבוי הוא אפס, והתהליך המתרחש הוא התניה פשוטה: התחלת האזנה לשוברים. הפרט, הנופל קורבן לפיתויים זעירים אלה, אינו מסוגל להסביר את כניעתו הראשונית על-ידי הפיתויים הללו. יוצא, איפוא, שמסקנתו הבלתי נמנעת תהא: „אין ספק שהשינוי בעמדותי ובדעותי, אינו תוצר

של חופן דברי מתיקה, אלא ללא ספק היה דבר-מה הגיוני במה ששמעתי ולכן הסכמתי". אולם, התנהגויות של שיתוף פעולה זכו גם להסברים רציונליים נוספים והנמקות מתקבלות על הדעת. השוברים איפשרו פתחון-פה בעזרת רעיונותיהם וסיפקו תירוץ להגדרת המתרחש באופן שימנע הסתבכות (לקצין, למשל, יעצו: "תוכל לאמר שעמדנו להוציא להורג את מחלקתך (!)", כלומר תנאי השביה הופכים את הפרט מודע לפתע ל"טוב הלב" של השוברה. לפתע פתאום סביר ביותר לומר כצידוק לשיתוף פעולה: "עדיף שמשפחתי תדע שאני חי מאשר תשתגע מרוב דאגה וחרדה... מה כבר מסוגל להזיק לארה"ב הגדולה שידור תעמולה קטנטן שלי...".

מה קורה למי ומדוע?

ניתן לנסח שאלה זו בלשון אחרת: מי האדם היכול לאלימות הרוחנית? התשובה מחייבת הצגת תנאים להפעלת האלימות הרוחנית. אריקסון⁸ (1969) במאמרו "על צמיחת המשבר באישיות הבריאה" מבהיר כי הבושה, הספק והאשם הם ההפכים הטבעיים לעצמאות, לריבונות ולעירנות של היחיד. הכוחות ההרסניים של הבושה והאשם הם מנתצי אמונת היחיד בעצמו, בערכו ובכושר השיפוט שלו. המצוד אחר רגש האשם ותיעולו תוך בקרת התקשורת וניתוק היחיד מעברו, הם יסוד חשוב. להבהרת הניתוח ניעזר באלבר קאמי המלמד בספרו "האדם המורד"⁹ על קיומה של מלכות הזמן. באלימות הרוחנית אנו שוללים, למעשה, כל אמת יציבה. תוך התקפה כוללת על הפרט, עלינו להרחיק עד שלילת הצורה הנמוכה ביותר של האמת: ההיסטוריה האישית, עברו של האדם. במילותיו של קאמי: "מיגורה של מלכות הזמן היא מפלת האדם, כלומר מחיקת העבר הרחוק והתאמת העבר הקרוב באורח שיטתי".

מחקרי השבויים העלו כי בקרב אוכלוסיה זו קיימים ארבעה טיפוסים מרכזיים המסוגלים להתנגד, כלומר ארבע הנמקות המשרתות או מחזקות את המחזיקים מעמד, ואלה הם: האטומים — הנמצאים בקונפליקט עז עם הסמכות; האידיאליסטים — המעונים, המזדהים בצורה קיצונית עם אידיאולוגיה לא קומוניסטית; החרדים — החוששים מפני נטיית החזקה להסכים ועוברים להתנגדות קיצונית; המנהיגים — המורגלים במגע עם סמכות והם בעלי כושר שיפוט טוב ורמת בטחון גבוהה. לעומתם, קיימים טיפוסים הנגררים לשיתוף פעולה והנמקותיהם בשם: הנרפים — אלה שאינם מסוגלים להתמודד עם הסמכות או לסבול כל סוג שהוא של יסורים; הקרייריסטים — המונעים אך ורק על-ידי תגמולים מידיים. המולכים שולל — הרואים בשיתוף הפעולה אסטרטגיה יעילה להחזקת מעמד עד יעבור זעם; האינטלקטואלים המשוועמים — אנשי הרוח הסקרנים המגלים עניין בספרות המוגשת להם; נמוכי הסטטוס — אלה שהמצב הנוכחי מתגמל אותם במידה רבה יותר מאשר החברה והתרבות ממנה באו; האוהדים — בעלי נטיה מוקדמת וגישה אוהדת.

מחקרים נוספים שבדקו את שבויי המלחמה חשפו ממצא מעניין לגבי קבוצת הביניים, כלומר אותם חיילים אשר לא שיתפו פעולה. אחד גיסא, אך לא התנגדו באורח פעיל מאידך גיסא.

הסתבר כי בקבוצה זו רבו בעלי הנטיה לפרישות ולאי מעורבות חברתית בכלל. ממצא זה משמעותי ביותר לנוכח ההבדלים המייחדים אותם ממשפטי הפעולה והמתנגדים. מסתבר שב-קרב המתנגדים ומשפטי הפעולה כאחד מצויים הרבה יותר משכילים, שאפתניים ובעלי יוזמות מאשר בקבוצת הביניים. כיוון שהמעורבות היא כוח חיותה של האלימות הרוחנית, ובהעדרה תכה האלימות הרוחנית בחלל ריק, הרי שעלינו להפנות את מבטנו לעבר המגלים מעורבות. ההבחנה שלנו בין חסינים לנכונים, תבוא לידי ביטוי בשימוש במונחים כגון: מרדנות לעומת שמרנות; מסירות לערכי היחיד כנגד כניעה סמכותית לבעיות השעה; צורך ראשוני לכבוד עצמי מול צורך בסיסי להיות מקובל ואהוד.

סיכום

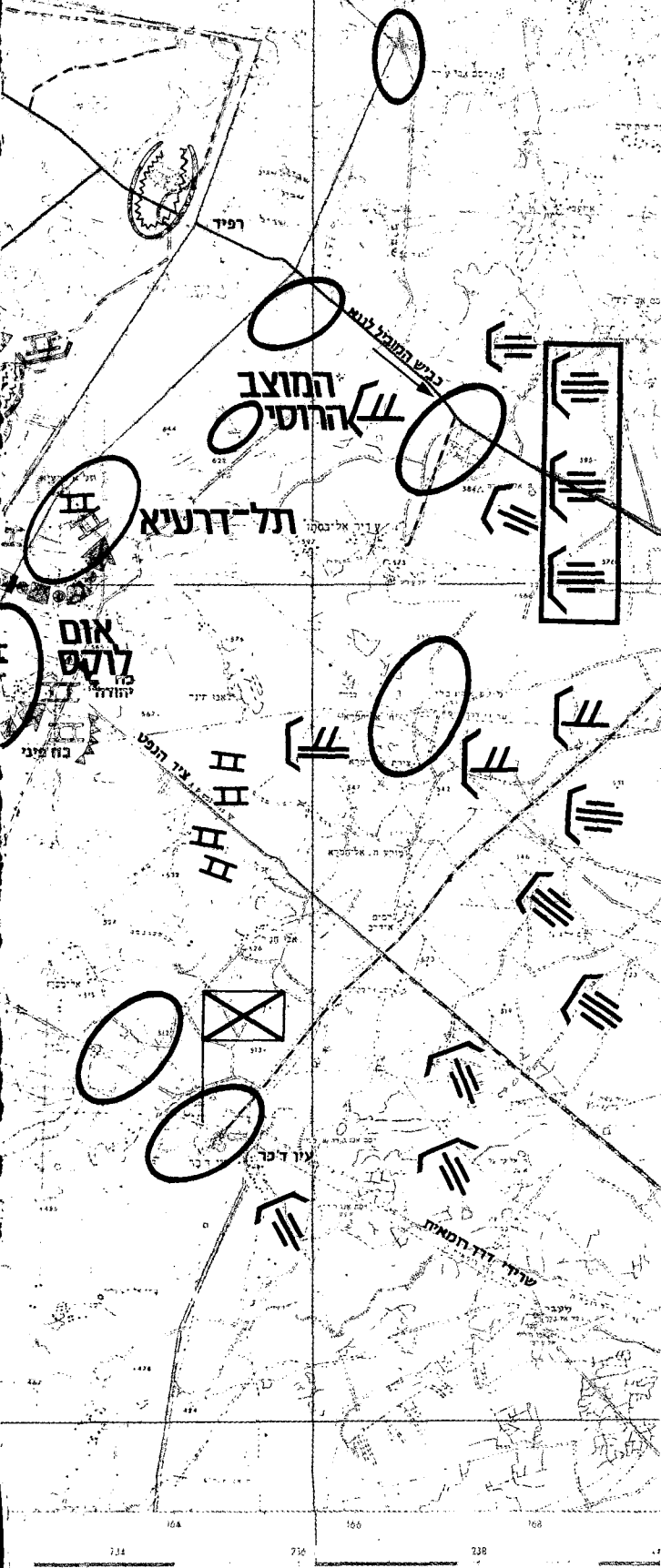
הגישה המהפכנית בתחום של "מה קורה למי ומדוע?" היא של החוקר האמריקני מק-גויר¹⁰. לדעתו יש להפריד בין מחקר העמידות לבין מחקר השינוי. מסקנה זו ביחד עם ידיעת העובדה כי יחידים נפלו וקמו בפני האלימות הרוחנית ללא קשר עם מידת משכלם ו/או השכלתם, מלמדת שלא האינ-טליגנציה ולא מערכת החינוך הקיימת הן שהפכו פרטים לחסינים יותר ועמידים יותר. השאלה: "האמנם ניתן לחנך לעמידה בפני האלימות הרוחנית?" נענית רק מתוך: "מה קורה למי ומדוע?". ככלל, סביר להניח שבכל התרחשות בה נחשף היחיד למופעי האלימות הרוחנית, מוטלת עליו בראש וראשונה החובה להתבונן תוך שיקול-דעת וקור-רוח בטיעוני הנגד ולשפוט בהכרה מלאה שיתכן שהם טובים, אלא שעבורו אין הם תואמים. מעבר לחובה זו ולבניית מערכת חינוך חופשית ומשופעת במידע, אין לנו כל אפשרות לתרופת-פלא כנגד מופעי האלי-מות הרוחנית, לבד אולי מן העובדה שכמה כרעה חולפת, כחולי שאדם הלוקה בו אינו בחזקת נגוע במחלה ממארת, וכל העובר עליו הוא בן-חלוף.

מראי מקומות

1. Hunter, E. *Brainwashing in Red China*, New York, Vanguard, 1951.
2. Group for the Advancement of Psychiatry, *Methods of Forceful Indoctrination: Observations & Interviews*, New York, GAI Publ., July, 1957 (No. 4).
3. Segal, H. E. *Initial Psychiatric Findings of Recently Repatriated POW*. American Journal of Psychiatry, 1954, III pp. 358—363.
4. Lifton, R. J. *Thought Reform and the Psychology of Totalism*, Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books — Pelikan, 1967.
5. Powers, F. G. *Operation Overflight*, New York. Holt, Reinhart & Winston, 1970.
6. Wise, D. & Ross, T. B. *The U-2 Affair*, New York. Random House, 1962.
7. Kinkeart, E. *Why They Collaborated*, London, Longmans, 1959.
8. אריקסון, א. ילדות וחברה. (פסיכולוגיה של האדם בתמורות הזמן). תל-אביב: ספרית פועלים, תשל"ו (1976).
9. קאמי, א. האדם המורד. תל-אביב: עם-עובד, תשל"א (1970).
10. Mc Guire, W. J. *Inducing Resistance to Persuasion*, Advan. Exp. Soc. Psychol., 1964 I, pp. 191—229.

מבצע "ק"

טנקים מבקיעים לס

בהחלית שנת 1970 גברה הפעילות העוינת של הצבא הסורי ושל כוחות הפת"ח בגבול הצפון של מדינת ישראל, זאת למרות פעולות הגמול הישראליות אשר בוצעו לאורך הגבול ומעבר לו. היוזמה המבצעית הסורית גברה בין ה-16 במאי ל-16 ביוני והגיעה לשיאה ב-24 ביוני 1970. באותו יום, בשעה 1730 לערך פתחו הסורים באש ארטילרית לאורך כל הגבול ובחיפוייה ניסו לתקוף במקביל שניים ממוצבי צה"ל באיזור בוקעתה על-ידי מאמץ משולב של טנקים ורמ"ש. בתגובה לפעולות אלה קיים צה"ל ב-25 ביוני 1970, "יום קרב" לאורך כל הגבול הסורי בהשתתפות טנקים, ארטילריה וחיל-אוויר, ולמחרת, ב-26 ביוני, שיגר כוח משוריין אל מעבר לגבול הסורי. הסורים בינו את סדרת הקרבות הללו בשם "מלחמת שלושת הימים", ואף נתנו לכל משתתפיה אות וציון מיוחדים מאחר וראו בהם מערכה שעלתה בחריפותה על מלחמת ששת-הימים. מטרת הדברים הבאים לתאר את פעולת כוח הטנקים שהבקיע לסוריה בפשיטה שנערכה ב-26 ביוני 1970 ואשר כונתה "קיתון 10".

בשעות הערב של ה-24 ביוני 1970 התקבלה במפקדת העוצבה התראה מפיקוד הצפון על ביצוע שתי משימות מבצעיות בגזרת סוריה, מהן היתה ודאית ההשתתפות ב"יום קרב" שעתידי היה להיערך ב-25 ביוני. משימות העוצבה היו להשמיד טנקים, נשק ג"ט ומצודות במוצבים הקדמיים שלאורך קו הגבול הסורי ולהיות בכוננות ב-26 ביוני לבצע פעולות עונשין תוקפניות כנגד יעדים צבאיים בתוך השטח הסורי. במשך ליל ה-24 ל-25 ביוני תכננה מפקדת העוצבה את שתי המשימות כאשר עדיפות התכנון ניתנת להשתתפות במשימה הודאית, כלומר "יום הקרב".

יום ה-25 ביוני עבר בניהול קרבות-אש עם הסורים בהם השמידו טנקי העוצבה ארבעה טנקים סוריים בודדות, ופגעו במספר טנקים נוספים, כמו כן השמידו עשרות מצודות ומטרות צבאיות נוספות. תוך כדי ניהול קרב האש השלימה מפקדת העוצבה את תכנון משימת הפשיטה, אולם בשעות אחר-הצהרים נקרא מפקד העוצבה אל מפקד פיקוד הצפון, האלוף מרדכי גור, ושם נמסרה לו הודעה על שינוי המשימה וגזרת הפעולה. בערב אישר אלוף הפיקוד את התכנית העוצבתית החדשה, ומיד אחר-כך התקיימה קבוצת פקודות עוצבתית מורחבת. מועד התקיפה מעבר לגבול נקבע ל-26 ביוני בשעות הצהריים. תוך כדי כך התרכז הכוח באיזור רמת-הגולן, וביצע הכנות לקראת הלחימה. צוותי טנקים הוחזרו מחופשה, והכוחות שלקחו חלק ב"יום הקרב" אורגנו מחדש, תודלקו וחומשו. יחידת החימוש העוצבתית בסיוע גייסי ופיקודי עמלה כל שעות הלילה והבוקר בהכנת הרכב המשוריין ובמקביל צוותו כוחות

יתון 10"

זריה 24.6.1970

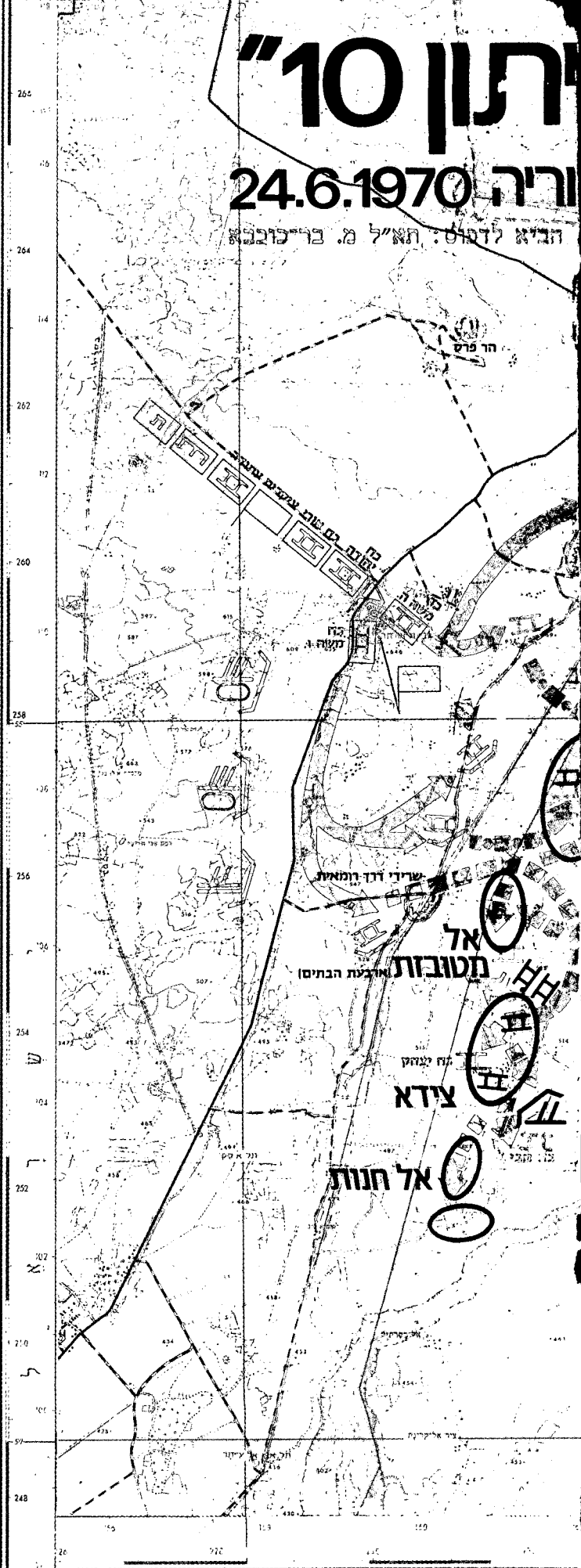
הביא לדפוס: תא"ל מ. פרידמאן

ההנדסה והרפואה אל כוחות הטנקים. באותה שעה סיימו מפקדי היחידות את קבוצת הפקודות בהשתתפות כל הגורמים, אשר צריכים היו להשתתף במבצע. בשעות הבוקר המוקדמות נפגשו מפקד העוצבה ואלוף הפיקוד וסיכמו את פרטיה האחרונים של תכנית האש הארטילרית והאווירית. אחר-כך נערך תדרוך לכל קציני העוצבה באשר לעיקרי התכנית המבצעית, ולאחריו, תידרכו מפקדי היחידות את קציניהם. בנוסף לכך ביצעו בשעות הבוקר מפקד העוצבה ומפקדי היחידות סיור חפז באזור הגבול, אשר ממנו ניתן היה לצפות על נתיב הפריצה, והקמ"ן העוצבתי, סרן חיים, עידכן את המפקדים בנתוני האויב. הזמן הקצר שעמד לרשות מפקדת העוצבה העמיד בסימן שאלה את הצלחת הפעולה כולה, אך הצעות שבאו מגורמים שונים לדחות את הפעולה ב-24 שעות לא התקבלו על-ידי מפקדת העוצבה, אשר טענה שתהיה מוכנה למבצע למרות הזמן הקצר שעמד לרשותה.

עיקרי התכנית המבצעית

כוונת פיקוד הצפון היתה להשתלט על שלושה מוצבים שבקו הקדמי הסורי ולטהרם, להרוס ביצורים וכוחות אויב ולהביא שבויים, כל זאת עד "ש" ועוד שש שעות, ובהמשך, להיות בכוננות לפתח את הפשיטה לפי פקודה. שיטת הפעולה שנקבעה התבססה על פריצת יום עוצבתית בסיוע אויר וארטי-לריה, תוך הצבת חיפויים מצפון ומדרום לנתיב הפריצה. לאחר מעבר הגבול, הצבת חסימות לכיוון צפון-מזרח, חדירה אל היעדים מאחור והשתלטות עליהם, פיצוץ ביצורים ומצודות בחיפוי הטנקים, תוך מתן עדיפות להשמדת טנקים, תותחים נ"ט ומתקנים חיוניים אחרים.

הנחת המתכננים היתה כי בהמשך ל"יום הקרב" יהיו הסורים בכוננות ובעירנות מוגברים לקראת ה-26 ביוני. למרות זאת ניתן יהיה להשיג את ההפתעה על-ידי בחירת גורת פעולה ומקום הבקעה בלתי צפויים, ולהבטיח את הצלחת המבצע על-ידי שימוש בעוצמת טנקים מוגברת ועל-ידי לחימה בשיטה בלתי צפויה. הצלחת המבצע חייבה הפעלת טנקים בעוצמה גדולה ממספר סיבות: ראשית, לכוח טנקים גדול יש השפעה מורלית על האויב והפעלת כוח זה בצורה מרוכזת יכולה להביא להלם ולשיתוק כוחות האויב לקראת הלחימה ותוך כדי הלחימה. יתירה מזו, הניסיון הראה שאם המבצע מתפתח בצורה טובה הרי קיימת אופציה להרחבת המשימה, והימצאותם של כוחות ניכרים בשטח מאפשרת לממש עניין זה במהירות. זאת ועוד, טנקים בשטח בזלתי סובלים מפקח טכני שיש להתחשב בו בהרכבת סדר הגודל של הכוח. נימוק נוסף להפעלת טנקים בעוצמה מוגדלת שימשה העובדה כי משימה שעיקרה השמדת יעדים מבוצרים יכולה לגרור התערבות טנקים של האויב בעוצמה גדולה ועל כן יש לתכנן כוח טנקים גדול הרבה יותר. שיטת הפעולה התבססה על שימוש בטנקים להשתלטות על יעדי אויב מבוצרים ולמיטוטם, ולפיגוע באובייקטים על-ידי כוחות הנדסה משוריינים, אשר יבצעו גם משימות חרמ"ש בשעת הצורך. כל זאת תוך הסתייעות רצופה ומכסימלית בארטילריה ובחיל-אוויר.

כוח א'

גדוד טנקים מוקטן בפיקודו של סא"ל יהודה שחולק לשתי מסגרות פלוגתיות מוקטנות:

- כוח בפיקודו של סרן וקס ז"ל * ועוד כוח הנדסה על גבי זחל"מים ואמצעי חי"ל לוח' חרמ"ש.
- כוח בפיקודו של סרן פיני ז"ל.**

לפרוץ את מעבר הגבול ולנוע דרך עורף מוצב אל-מטובות (,ארבעת הבתים"), לכבוש, לטהרו ולפוצץ את מתקניו.

לנוע במקביל לכיבוש מוצב, ,ארבעת הבתים" על דרך המנהלה הסורית כלפי צפון ולהוות חסימה כלפי אפשרות הגעת תגבורת סורית מצפון וממזרח.

כוח ב'

כוח בעוצמה גדודית מוקטנת בפיקודו של רס"נ אורי. הכוח חולק לשלושה כוחות משנה כל אחד מהם בעוצמה של פלוגת טנקים מוקטנת:

- כוח סרן יצחק
- כוח סרן אהוד
- כוח סרן אבי

כיבוש צידא ואל-חנות. חסימת הדרך הרומאית (המובילה מצידא לעין ד'כר) כלפי מזרח מפני הגעת תגבורות אויב, וכן השמדת סוללות ארטילריה אחרות שהיו ממוקמות ממזרח לצידא ומדרום לה.

בשלב א — חיפוי על כיבוש צידא
בשלב ב — חיפוי על כיבוש אל-חנות

הכוחות כללו חרמ"ש, הנדסה וצמ"ה בהתאם ליעדים ולאופי הלחימה הצפוי בהם.

כוח ג'

פלוגת טנקים מוקטנת בפיקודו של סרן משה ו.

לנוע שני בשדירה העוצבתית, לפנות דרומה בנקודת הפיצול ולשמש חיפוי לעוצבה מול המוצבים אום לוקס הדרומית, ,ארבעת הבתים" וצידא.

להיות מוכן לכיבוש מוצב אום לוקס לפי פקודה.

כוח ד'

פלוגת טנקים מוקטנת בפיקודו של סרן משה ה.

להוביל את השדירה העוצבתית עד לנקודת הפיצול בשטח ישראל. להוות חיפוי צפוני מול המוצבים אום-לוקס, תל דרעיא, המוצב הרוסי".

להיות בכוננות לכיבוש מוצב תל-דרעיא לפי פקודה.

כוח ה'

פלוגת טנקים מוקטנת בפיקודו של סרן עמוס ז"ל *

סיוע באש לשלב החדירה ולשמש עתודה למבצע.

עתודת הטנקים למקרה של התפתחות הקרב.

כוח הנדסה

כוח הנדסה בפיקודו של סא"ל אברהם

להוות כוח מיוחד לפריצת שדות המוקשים ולביצוע פעולות חבלה.

לפרוץ נתיבים בשטח בזלתי.

כוח הנדסה בפיקודו של סרן יעקב

הכוח לא היה מיועד לעבור את הגבול עם שאר הכוחות אלא להיות כוח עתודה עוצבתי.

* נפל במלחמת יום הכיפורים.
** נפל בפשיטה זו.

עיקרי משימות יתר הכוחות שהשתתפו בקרב:
 • ארטילריה — לאור עירנות האויב והיערכותו תוכננה הארטילריה על-פי המשימות הבאות:

- ☐ מתן אש מכינה על האויב ובעיקר על טנקים וארטי-לריה של האויב.
- ☐ סיוע תוך כדי הלחימה על היעדים.
- ☐ חסימת איזור הפעולה על-ידי מחסומי אש על צירי תנועה אפשריים של תגבורות אויב.
- ☐ סיוע בסימון לכוחות היבשה והאוויר תוך כדי לחימתם.
- ☐ כוננות לסיוע בלחימה בלילה על-ידי הארת השטח באמצעים שונים.

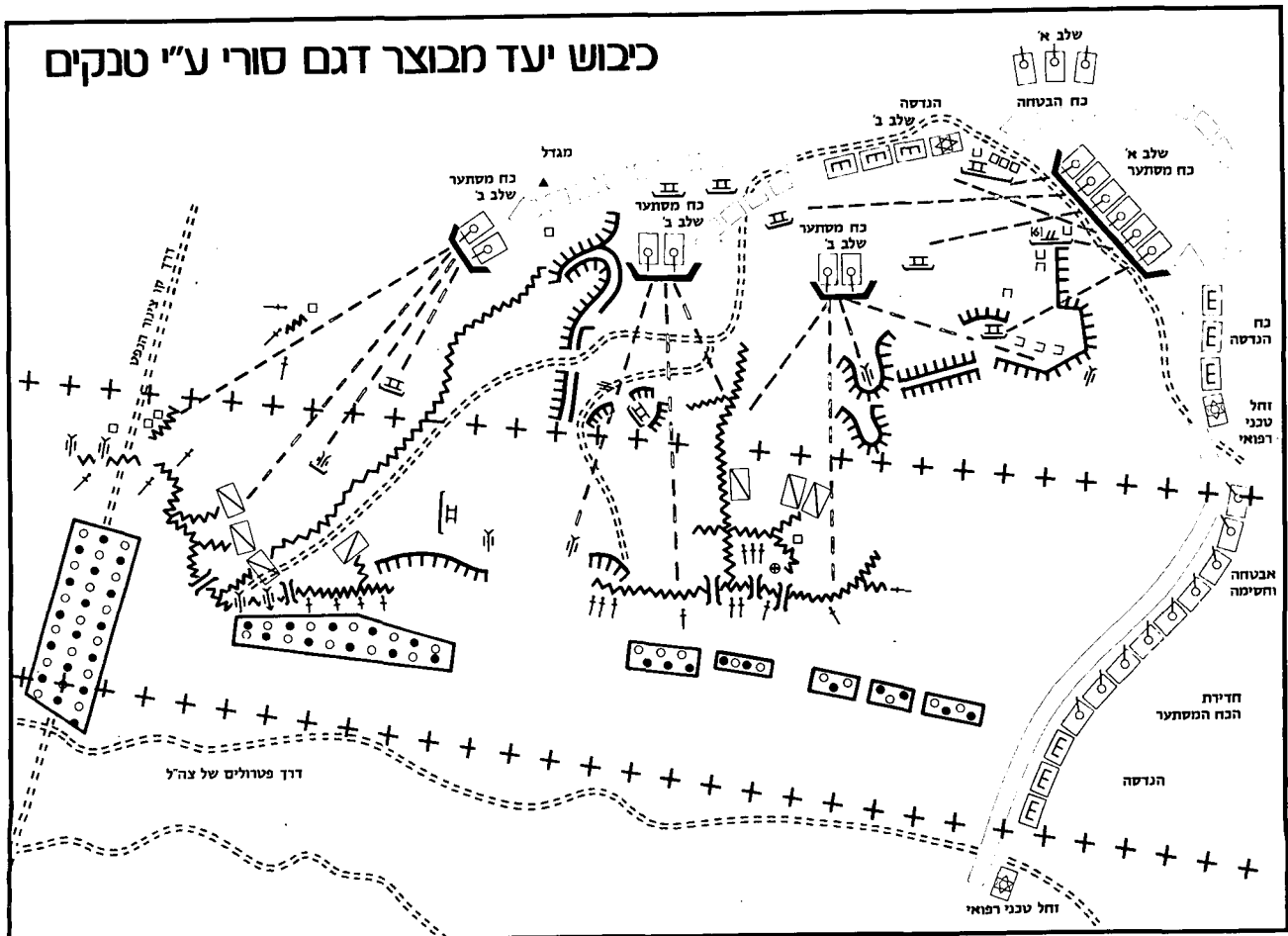
תכנית הסיוע כללה טיווח היעדים בשעות הבוקר של יום המבצע שיעשה במקביל לתקיפות חיל-האוויר הישראלי במרחב הסורי. לשעת בוקר מאוחרת תוכננה הפעלת ארטילריה למשך עשר דקות על כל היעדים החל מאל-חנות בדרום ועד לחל-כודנה בצפון, ולשעות הצהריים תוכננה תקיפת המצבים על-ידי חיל-האוויר. בגמר שלב הפריצה היתה תכנית האש מיועדת להיות מופעלת על-ידי הכוחות בהתאם להתקדמות. לחסימות הוקצו סוללות בינוניות שיכלולו להעסיק מטרות לטווחים ארוכים.

• חיל-האוויר — חשיבות רבה יוחסה לפעילות חיל-האוויר, ותנאי אקלים מתאימים לפעולתו היו אחד השיקולים בקביעת יום ה"ע". בפתיחת המערכה תוכננו שלוש שעות של

פעילות חיל-האוויר ולאחריה היה חיל-האוויר צריך לתקוף מספר מחנות בעומק השטח הסורי, לרכז את היעדים שהיו צריכים להיכבש על-ידי הטנקים, לפגוע במערך הארטילרי ולהשיג עליונות אווירית במרחב הלחימה ובאזורי הגבול הישראלי-הסורי. כן תוכנן חיל-האוויר למתן מטריה אווירית לכוח התוקף כנגד תקיפות מטוסים סוריים ולתקיפת מטרות בעורף גזרת הלחימה.

• ההנדסה — הכוח ההנדסי היה משוריין וכלל טנקי דחפור וחיליים ודחפורים אופניים. המשימות שתוכננו עבור כוח ההנדסה כללו התגברות על מכשולים קרקעיים, אופייניים לרמת-הגולן ועל שדות מוקשים, פיצוץ מטרות וחבלה, ובנוסף לכך לחימה וביצוע משימות חרמ"ש, חילוף טנקים וסיוע בחסימות. צוותי הכוחות התבססו על העיקרון של מתן עצמאות הנדסית לכל כוחות המשנה של היחידות, כך שאפשר יהיה לבצע את כל המשימות ההנדסיות שעלולות להופיע בשדה-הקרב.

• דרגי התחזוקה — מערך התחזוקה תוכנן להיות מופעל בשלושה שלבים — בטרם קרב, במהלך הקרב ולאחריו, ואורגן להיות בייד, משוריין ומצויד באמצעי-קשר. משימות התחזוקה העיקריות היו: תדלוק הכוחות בשטח הכינוס וחימושם, ביצוע ביקורת וטיפול טכני ברכב הקרבי המשוריין, קליטת היחידות וציודן, ארגון הציוד הרפואי וארגון דרגי תחמושת ודלק. התרגולת של כיבוש יעדים על-ידי טנקים כפי שתורגלה בעוצבה זה זמן רב כללה את השלבים הבאים:

* שלב ראשון: קרב החיפוי — תפיסת עמדות אש בגזרה רחבה על-ידי טנקי החיפוי.

* שלב שני: הסתערות — הכוח יסתער תוך הפעלה מירבית של אש עצמית ואש ארטילריה. בראש כל כוח יובילו הטנקים, כאשר החל"מים ינועו מגמה אחת מאחור מחוץ לאש הארטילרית של האויב, שהיה צפוי כי תונחת בסמוך לטנקים הפורצים. בסוף שלב זה ייתפסו החסימות, הכוח המסתער יתפרס בקו וישמיד על-ידי ירי תותחי טנקים את המטרות בחלק העורפי של המוצב.

* שלב שלישי: השתלטות על היעד — לאחר השמדת המטרות יפעיל הכוח אש ארטילרית על המוצבים ובסמוך להם, ובחיפוייה יחדרו הטנקים למוצבים ויתפסו את השטח השולט בכל מוצב. משך כל ההסתערות והלחימה על היעד ישארו כוחות ההנדסה והחרמ"ש מחוץ למוצב כשהם מאבטחים את איזור הפעולה. לאחר כיבוש היעד יחדרו אנשי ההנדסה למוצבים ויפוצצו את הבונקרים ואת כלי הנשק הכבדים של האויב במטעני חבלה מיוחדים.

בגמר המשימה ייערכו הטנקים כלפי הכיוון העיקרי הצפוי של תגבורות האויב, ואנשי ההנדסה ידלגו אל מחוץ ליעד כדי שלא ייפגעו מאש הארטילריה.

תפיסת עמדות החיפוי

ההתקפה הישראלית נפתחה ב-26 ביוני 1970 בשעה 0900 על-ידי התקפות אויר שנערכו בעומק השטח הסורי על מחנות צבא, מוצבים, ריכוזי טנקים וארטילריה של האויב. בשעה 1000 לערך נערך קרב אוירי בין מטוסי חיל-האוויר הישראלי למטוסים סוריים שבמהלכו הופלו מטוס סורי מדגם מיג-21 ומטוס מיראז' ישראלי, שנפל בשטח הסורי וטייסו נשבה. במקביל הופעלה תכנית האש הארטילרית הפיקודית אשר מטרתה היתה לפגוע במערך הארטילרי הסורי ובהיערכות ההגנתית במרחב הקדמי. הסורים הגיבו באש ארטילרית יעילה אשר הונחתה על המוצבים הישראליים.

בשעות הצהריים עלו הטנקים המחפים שנועו ראשונים ותפסו את עמדות האש בחיפוי אש ארטילרית, ובהתאם לתכנית החלו לפגוע במערך נ"ט הסורי, בעמדות פיקוד, במצודות, בעמדות מקלעים ורובאים ולרסס תעלות קשר בירי מקלעים. בדרום עלו לחיפוי הטנקים בפיקודו של סרן משה ו. למרות החיפוי הארטילרי והעליה הזהירה של הטנקים לעמדות האש פתחו הסורים שהיו במוצבים אל-מטובות וציידא באש על הטנקים מתותחים נ"ט וממשמדי טנקים אס-יו-100 ופגעו במספר טנקים. הפגיעות לא הוציאו אמנם את הטנקים מהכשירות המבצעית, אך גרמו לפציעתם של שני מפקדי טנקים. כתוצאה מהאש נגד הטנקים של הסורים הוזמן סיוע אוירי שהגיע תוך דקות מספר, והמטוסים העסיקו את מוצב אל-מטובות במשך כחמש דקות. בחיפוי אש המטוסים תפסו כל הטנקים את עמדותיהם ובקרב אש סטאטי השמידו ושיתקו את היעדים בכל הגזרה הדרומית. כוח הטנקים המחפה של סרן משה ה. פעל באיזור הצפוני, שעמדותיו היו יעילות ועדיפות על אלה של הסורים, השמיד תוך זמן קצר את שש המצודות שהיה עליו להשמיד ושיתק ביעילות את מקורות האש של האויב במוצב תל-דרעיא. בהמשך הפעולה המשיכו כוחות החיפוי לשלוט על

המרחב באמצעות ירי תותחים ומקלעים כאשר הם מוטרדים לעיתים על-ידי ירי ארטילרי בלבד.

לאחר שכוחות החיפוי נעו למשימותיהם מ,נקודת הפיצול" העוצבתית, הוביל את הכוח העיקרי סא"ל יהודה. מנקודת תצפית על האיזור הוא דיווח למפקד העוצבה על נכונותו לפרוץ, וכוחות החיפוי פתחו באש על מוצבי האויב, אשר שלטו על איזור החדירה. האש הארטילרית הופעלה על-פי התכנית, ויצרה מסכי אש באגפי הכוח הפורץ ובחזיתו. על-פי תכנית הפריצה היה סרן וקס מיועד לחדור ראשון לשטח הסורי בראש יחידת המשנה שלו, אחריו חוליית הפיקוד של סא"ל יהודה ואחריה המשך כוח הטנקים של סרן וקס וחל"מי ההנדסה שלו. אחריו כוח הטנקים של סרן פיני, וחל"מי הנדסה ובסוף — וחל"מי רפואה וחימוש. הכוח צלח את השטח הסלעי תוך ירי תותחי טנקים ומקלעים לעבר מוצבי האויב והתחבר לדרך התחזוקתית של המוצבים הסוריים.

פעולת פוח סרן וקס במוצב אל-מטובות

הכוח בפיקודו של סרן וקס היה זה שעליו הוטל לחדור ראשון אל שטח האויב. לאחר שקיבל את הוראות סא"ל יהודה, מפקד כוח הטנקים העיקרי, החל סרן וקס לנוע בראש שלושה טנקים לעבר מוצב האו"ם תוך כדי ירי ואבטחה הדדית. בהתקרבו אל הדרך המובילה ממוצב האו"ם לדרך המנהלה הסורית קירב אליו מפקד הכוח את שאר הטנקים, ומשהגיע למקום בו היה צריך להיכנס למוצב, "ארבעת הבתים" השמיט שלושה טנקים לחיפוי ולאבטחה לכיוון צידא. הכוח נכנס למוצב עם ארבעה טנקים, כאשר אחד מהם הושמט הציידא. במוצב לא נתקל הכוח בהתנגדות רצינית ולאחר ניהול אש במשך כרבע שעה טיהר אותו. לאחר שהכוח בפיקודו של סרן וקס נע למשימתו המשיך יתר הכוח שבפיקודו של סא"ל יהודה למשימתו השניה — חסימת דרך הנפט — ללא כל התנגדות בדרך.

סמוך לאיזור החסימה, משני עברי ציר הנפט היו שתי מצודות סוריות גדולות. תוך כדי תנועה זיהה הכוח שלושה טנקים סוריים מתקרבים למצודות ותופסים עמדות בסמוך להן. הכוח ירה לעבר טנקים אלה. שניים מהם הושמדו בודאות והשלישי כנראה נפגע. בגמר הצבת החסימה החלו הסורים להנחית אש ארטילרית על הטנקים. סא"ל יהודה פקד על הכוח לסגור מדפים, להחליף מדי פעם עמדות ולדלג ממקום למקום.

איזור צידא היה כאמור מן הפעילים בירי נ"ט נגד כוחות החיפוי. כיבוש יעד זה הוטל על הכוח שבפיקודו של רס"נ אורי, שהיה כוח הטנקים העיקרי השני, ונע בתנועה למגע אחרי חוליית הפיקוד של העוצבה. בראש מבנה ההסתערות היה הכוח של סרן יצחק. אחריו חוליית הפיקוד של רס"נ אורי, אחריו הכוח של סרן אבי ולבסוף כוח סרן אהוד. על מנת שמספר הנפגעים יהיה קטן ככל האפשר, ביקש מפקד העוצבה מאלוף הפיקוד לתקוף את איזור צידא על-ידי מטוסים, כפי שעשה באיזור אל-מטובות. הבקשה אושרה והסיוע הגיע במהירות והונחת בעוד הטנקים מסתערים ונמצאים מספר מאות מטרים מן היעד. הארטילריה הסורית לא שותקה והיתה פעילה משך כל הלחימה.

על-פי התכנית היה על כוח סרן יצחק להיכנס לציידא תוך חיפוי שיתן כוח סרן אבי מעמדות אש צפונית לציידא ובסמוך לצייר. לאחר הכיבוש היה על כוח סרן יצחק לנוע לאל-חנות,

בתוך המוצב היתה תעלה ארוכה ובה עמדת תול"ר, מאחוריה סוללת עפר שמשני קצותיה מצדיות. כשהתקרב הכוח למוצב נפתחה עליו אש בזזקות מתוך התעלה. הכוח התקרב לתעלה והחל יורה לעברה. לאחר מכת האש הופיעו פתאום שלושה חיילים סורים שנשארו בחיים ונלקחו בשבי. לאחר שנמצא כי אין עוד חיילים סורים בסביבה פוצץ הכוח את הבונקרים. בינתיים תפס הכוח של סרן אהוד עמדות חסימה כלפי מזרח, אם כי לא במקום שתוכנן עבורו אלא דרומה יותר.

כינוש המוצבים אום לוקס ותל-ידרעיא

כיבוש מוצב אום לוקס הוטל על הכוח שבפיקודו של סרן משה ו. ששימש עד כה כחיפוי דרומי בשטחנו. חוליית הפיקוד העוצבתית הפעילה אש ארטילרית לחיפוי על הכוח המסתער ותיאמה את גבול הגזרות בין כוח סא"ל יהודה, לכוח סרן משה ה. כן הורה להם מפקד העוצבה להפעיל רימוני עשן צבעוניים לזיהוי ולתיאום הדדי כדי למנוע פגיעה של כוחות צה"ל אלה באלה. בשעה 1430 לערך פסק הריכוך הארטילרי על אום לוקס וכוח משה ו. נכנס למוצב מדרום בהתאם להנ"חית מפקד העוצבה לגבי ציר ההתקדמות. תחילה נכנסו שלושה טנקים תוך ירי אל המוצב והתקדמו בצורה מאובטחת. הם נתקלו באש צפופה של בזזקות, ררנ"טים ונק"ל. מפקד הכוח נוכח כי לא יוכל להתגבר על היעד בכוחות עצמו ועל כן הורה לסרן אורי שנע מאחוריו עם טנקים נוספים לנוע מהר ולהצטרף אליו. עם הצטרפות שאר הטנקים המשיך הכוח בהסתערות כאשר הוא מתפצל לשלושה כוחות משנה קטנים. כוח סרן אורי טיהר את חלקו המזרחי (העורפי) של היעד, במרכז נע סרן משה ו. עם עוד מספר טנקים וממערב נע סג"מ יששכר עם טנקים נוספים. תוך כדי הלחימה על היעד הורה מפקד העוצבה לכוח ההנדסה שהיה בעתודה להצטרף ולסייע בטיהור אום לוקס. כוח ההנדסה חבר אל הטנקים וקיבל את משימות פיצוץ המצדיות והשמדת כלי-הנשק. כחמש דקות

כאשר כוח סרן אבי ינוע אחריה ויחפה שוב מצפון ובסמוך לציר על כניסת הטנקים של סרן יצחק לאל-חנות. כוח אהוד היה צריך לנוע בעקבותיהם עד צידא ומשם לתפוס חסימה על הדרך הרומאית העתיקה הדרומית. אולם, הביצוע היה שונה במקצת מן התכנון. עם כניסת הכוח המוביל שבפיקודו של סרן יצחק לדרך המנהלה הסורית, הסתבר כי הוא יכול להיעזר בחיפוי הטנקים של סרן וקס שגמר בשלב זה לכבוש את מוצב „ארבעת הבתים". לפיכך החליט רס"נ אורי, לאחר שתיאם את הנושא עם מפקד העוצבה, לוותר על חיפוי הטנקים של סרן אבי לטובת סרן יצחק ושלה את סרן יצחק בחיפוי הכוח של סרן וקס לעבר צידא. לסרן אבי הורה רס"נ אורי לנוע אחריה. כוח סרן יצחק החל לנוע לעבר היעד ותוך ההתקדמות הבחין במצדית גדולה בצידא הצפונית. הכוח עצר, ירה מספר פגזים פנימה והמשיך בדרכו לעבר צידא הדרומית. תוך ההתקרבות לצידא הדרומית פתח הכוח באש על הכניסה למוצב ועל הבניינים. טנק הגור זיהה במוצב טנק טי-34 וירה לעברו. הפגזים אמנם פגעו בטנק, אך הוא לא נדלק. מאוחר יותר התברר כי היה זה טנק ללא זחלים ששימש עמדת נ"ט קבועה. בתוך המוצב נחלק הכוח לשני כוחות משנה כאשר אחד מהם עוקף את המוצב מבפנים והאחר נע מדרום ויורה אל הבונקרים מאחור.

תוך כדי פעולת הטיהור של סרן יצחק בתוך צידא, החלו הסורים נסים לכיוון דרום, לאל-חנות ומזרחה. על כן הורה רס"נ אורי לסרן אהוד שצריך היה לתפוס חסימה לנוע אחריה דרומה במגמה לחסום את בריחת החיילים. הטנקים נעו עד פאתי מוצב אל-חנות ומשם, כשהם ניצבים על ציר הכביש וקני התותחים מופנים כמעט לכל העברים, ניסו לעצור בעד כוחות החי"ר הנסוגים. בויזמנית הורה רס"נ אורי לסרן אבי שניצב כל אותה העת מאחור, לנוע דרומה, לעבור על פני הטנקים שלו ושל סרן אהוד ולכבוש בחיפויים את אל-חנות. את כוח סרן אהוד היפנה רס"נ אורי למשימתו המקורית — כלומר, הצבת חסימות כלפי מזרח. כוח סרן אבי נע לעבר אל-חנות, ושני טנקים התקרבו למוצב.

לאחר גמר כיבוש היעד החל הכוח לספוג „אש על מוצבינו“, שהסורים הנחתו בדיקנות רבה.

משימת כיבוש מוצב תל-דרעיא הוטלה על הכוח שבפיקודו של סרן משה ה. שפקד על כוח החיפוי הצפוני. הלחימה לכיבוש מוצב זה בוצעה במקביל לתקיפת מוצב אום לוקס. ההסתערות על המוצב בוצעה בחיפוי אש ארטילרית ותוך הפעלת ירי על-ידי הטנקים שהסתערו תוך תנועה ואש וחיפוי הדדי. מפקד הכוח נע בראש עם ארבעה טנקים, כאשר שניים בתנועה ושניים בחיפוי. ציר התנועה למוצב היה מדרום שכן היה חשש שהחלק המערבי שלו ממוקש ואיתור מדויק של המוקש שים' היה קשה. בשטח היו גדרות ומפקד הכוח החליט לנוע בתוך הערוץ ולתפוס את החלק הדרומי של המוצב. במהלך הלחימה נתקלו הטנקים באש מקלעים מהמוצב, ששותקה במהירות על-ידי הטנקים ובאש ארטילרית שהונחתה על-ידי הסורים. בהגיע ארבעת הטנקים למוצב הסורי דיווח אחד מהם כי הוא מזהה טנק אס-יו-100 מקרוב. מאחר שהטנק לא נראה פעיל הורה מפקד הכוח שלא לפתוח עליו באש כדי שאפשר יהיה לקחתו שלל. טנק שני שהיה בחלק הדרומי של המוצב, איתר קבוצת חיילים סורים בתוך מחפורת ולאחר שנורו לעברם מספר צרורות מטווח קרוב יצאה קבוצה גדולה מהם ונכנעה. נוסף לכך אותרה מרחוק קבוצה נוספת של חיילים סורים שנכ- נעו גם הם. מפקד הכוח נכנס יחד עם השבוי הבכיר ביותר, רס"ל סורי, למוצב וערך בו סיור כאשר הוא מחלק את השבויים לקבוצות עבודה לצורך איסוף השלל והעמסתו על הטנקים. טנק האס-יו-100 שנלקח שלל אף הוא, עבר את הגבול כשהוא נהוג בידי שבוי סורי והמתין מעבר לגבול. בינתיים החלה הפגזה סורית על המוצב ומהאש הסורית נפגעו שבוי סורי ואיש צוות ישראלי.

קרבנות טנקים וטנקים

תוך לחימתו של סרן משה ו. על אום לוקס דילגה חוליית הפיקוד של העוצבה אל מוצב זה שהיה הגבוה והשולט בשטח וממנו ניתן היה לצפות ביעילות על כל רוחב גזרת הפעולה: צפונה למוצב תל-דרעיא וכביש דמשק — צומת רפיד, דרומה לעבר מוצב אל-חנות ומזרחה אל מעבר לנחל הרוקד ובמיוחד על שני הצירים: ציר הנפט ו„הדרך הרומאית“, שמהן יכלה להגיע תגבורת טנקים סורית. בשעות אחר-הצהריים קיבלו הכוחות הוראה לפוצץ את המטרות העיקריות על יעדיהם ולעשות את כל ההכנות לניתוק מגע. באותה שעה דיווח רס"ב אורי למפקד העוצבה כי סרן אהוד, מפקד החסימה שלו, מודיע על כוח טנקים סוריים הנע ממזרח על „הדרך הרומאית“ וכי הוא מנהל איתם קרב אש. מייד לאחר-מכן הודיע אלוף- הפיקוד למפקד העוצבה כי כ-20 טנקים סוריים מתקדמים לעבר גזרת הפעולה על ציר הנפט וכי יש להחיש את תהליך פינוי הכוח מהשטח. גם סא"ל יהודה שהיה בחסימה בגזרתו דיווח למפקד העוצבה שהוא מבחין בכ-20 טנקים במרחק של כחמישה ק"מ מזרחית לו בתנועה מערבה. במקביל לתנועת כוחות השריון שלהם, החלו הסורים להגביר את עוצמת האש הארטילרית בגזרת הלחימה על כוחות העוצבה, והאש הארטילרית אף הלכה והתחזקה. בינתיים החל מפקד העוצבה לקבל דיווחים מהכוחות על תנועת טנקים מעברו המזרחי של הרוקד. סא"ל יהודה התקשר למפקד העוצבה והיפנה את תשומת ליבו

למספר ענני עשן שהתמרו ממזרח לו והעידו על טנקים סוריים פגועים. גם סרן משה ו. שהיה כבר באום-לוקס, דיווח למפקד העוצבה על כ-50 טנקים סוריים הנעים לעבר הרוקד. לאור ידיעות אלה הורה מפקד העוצבה לכוחותיו להפסיק את הטיהור וההתארגנות ולהתכונן לקראת טנקי האויב. רס"ב אורי קיבל הוראה לנוע לשטח ישראל בציר העוצבה עם חלק מהכוח שלו, ואילו על יתרת הכוח הוטל להמשיך בנייהול קרב האש עם הטנקים הסוריים. על יחידת סא"ל יהודה הוטל להיערך לקרב האש ולחפות על ניתוק המגע של רס"ב אורי. על מנת להגביר את החיפוי הורה רס"ב אורי לסרן משה ו. לתפוס עמדות אש כלפי מזרח ולהגביר את עוצמת האש כלפי הטנקים הסוריים. בינתיים פגע כוח סרן אהוד בשני טנקים סוריים שהחלו לבעור. כוח סרן משה ו. שתפס עמדות ממערב לדרך העורפית הסורית, פגע אף הוא בשני טנקים נוספים שהחלו לבעור. הטנקים הסוריים שהתרכזו ברובם מדרום ל„דרך הרומאית“ תימרנו צפונה, כנראה במגמה להתקרב לעבר הטנקים הנגררים, אולם על-ידי כך הם התקרבו אל מוצב „אל-מטובות“ שם היה ערוך כוח הטנקים של סרן וקס. סרן וקס שעקב אחרי קרב הטנקים בגזרת רס"ב אורי, הבחין בתוזות הטנקים הסוריים לעברו וביקש מסא"ל יהודה אישור לפגוע בהם. לאחר שבוצעו התיאום ברמת העוצבה ותיאום ישיר בין סרן וקס לבין רס"ב אורי, פתחו טנקי סרן וקס בירי תותחים לעבר הטנקים הסוריים. כעבור כ-15 דקות דיווח סרן וקס על השמדת שני טנקים סוריים שבערו ושניים נוספים שלא נדלקו. בינתיים נעו הטנקים הסוריים על ציר הנפט והתקרבו לנחל הרוקד כאשר הטווח ביניהם לבין טנקי העוצבה הלך וקטן והגיע עד לכ-2500 מ'. שני הטנקים הראשונים שעברו את הרוקד נפגעו על-ידי כוח סרן פנינ, שהועבר על-ידי סא"ל יהודה לדרך המנהלה הסורית, שם היו עמדות אש טובות יותר, ונדלקו. גם כוח סרן משה ו. שתפס עמדות ממערב לדרך המנהלה הסורית פגע כאמור בשני טנקים סוריים שהחלו אף הם לבעור. עמדות הטנקים של כוח החסימה היו נחותות לעומת עמדות האש שהיו מאחוריהם בטווח של כ-500 מ'; ושסיפקו שליטה יותר יעילה על גזרת ההתקדמות של הטנקים הסוריים. אי לכך אישר מפקד העוצבה את בקשת סא"ל יהודה להעביר את כוח המשנה המזרחי ביותר לאחור לעמדות אלה. תנועה זו לאחור בוצעה בחיפוי של כוח סרן משה ו. אשר התקדם לחלק המזרחי ביותר של מוצב אום לוקס. על מנת לקצר את הטווח לטנקים הסוריים נערך הכוח בקו והתחיל להעסיק את הסורים בירי תותחי הטנ- קים. גם כוח סרן משה ה. שהיה במוצב תל דרעיא הופנה לחיפוי על הדילוג אחורה של כוח החסימה. כתוצאה מהגברת פעילות הטנקים של העוצבה הושמדו לסורים כשבעה טנקים ואילו אלה שהיו עדיין פעילים נסוגו והתרכזו מזרחית ל„דרך הרומאית“. הם הגדילו את הטווח מהטנקים הישראליים ותפסו מחסה והסתר בין הבתים הפזורים בשטח והסתפקו בירי הטרדה לא מדויק. תוך כדי כך פוצצו הסורים את הגשר המאפשר מעבר דרך נחל הרוקד על ה„דרך הרומאית“ המובילה מכיוון הכפר צידא שממנו פעלו הטנקים הישראליים לעבר עין ד'כר. בזאת רצו כנראה הסורים לפגוע באפשרות התמרון של הכוח הפושט מזרחה בגזרה זו. עם שיתוק הפעילות המוסכנת של הטנקים הסוריים יכול היה הכוח של רס"ב אורי לנתק מגע מיעדיו ביתר מהירות וביטחון.

הכוחות היתה כדלהלן: כוח סרן פיני (חסימה), כוח סרן משה ו. וסגנו אורי מעסיקים את הטנקים הסוריים באיזור ציר הנפט וצפונה וכוח סרן עמוס וסרן וקס — מציר הנפט ודרומה. במקביל גם בוצע תמרון עם האש הארטילרית והיא מוצתה במלואה לסיוע לטנקים הישראליים בלחימה ותנועה. הכוח של סרן אבי אשר הצליח לעקוף את הטנקים הנגררים חצה את השטח המסוכן במהירות. תנועת שאר היחידה התנהלה באי-טיות רבה כאשר הם נמצאים מאחורי הטנקים הנגררים ללא אפשרות לעקוף אותם מכיוון שהשטח משני צידי הדרך היה סלעי ובנוסף לכך היה חשש למיקוש באיזור. כאשר יחידות כוח רס"נ אורי נכנסו לשטח הסכנה הפך הירי משני הצדדים למהיר, צפוף ופראי. אולם הכוח הצליח להחלץ ללא נפגעים והטנקים שלו נותרו שלמים.

ניחוק מגע

לאחר שכוח רס"נ אורי עבר את חוליית הפיקוד העוצבתית התחילה שאר העוצבה להתקפל לשטח ישראל בחיפוי הדדי כאשר הם משאירים על שפת הרוקד משני צידי ציר „הנפט” כ-16 טנקים סוריים פגועים, מהם כ-10 בוערים. שלושה כוחות ניתקו מגע במקביל. יחידתו של סא"ל יהודה עם כוחות המשנה בפיקודם של סרן וקס ושל סרן פיני וכוח סרן משה ה. בצפון ממוצב תל דרעיא. אחרים בחיפוי הדדי נסוגו כוח סרן משה ו. וכוח סרן עמוס, כאשר חוליית הפיקוד העוצבתית נמצאת יחד איתם. הסורים הבחינו בנסיגת הטנקים הישראליים, הגבירו את ירי הטנקים שלהם ואת האש הארטילרית והטנקים שלהם התקדמו לעבר הקו הירוק במקביל לניתוח המגע שלנו והגיעו עד כשני ק"מ מהגבול. מחשש התקפה סורית על המוצב הישראלי שדרכו חזרו הטנקים הורה מפקד הפיקוד למפקד העוצבה להשאיר בשטח כוח טנקים שיוכל לסייע למוצב בשעת דחק. למשימה זו נבחר סרן וקס עם הכוח שלו. הוא קיבל הוראות ממפקד העוצבה להישאר בשטח ההפקר, למנוע את חדירת הסורים לשטח ישראל ולא לאפשר להם לפגוע במוצבי צה"ל באותה גזרה. סרן וקס בחר לפעול נגד הסורים בשיטת המארב, כאשר הוא פוגע בטנקים הסוריים המתקדמים על-ידי ירי פתאומי ותכליתי וגורם להם אבידות הבולמות את התקדמותם ופעילותם התוקפנית.

סיכום

בתום המבצע הגיעו אבידות הסורים לכ-36 טנקים שכ-26 מתוכם הושמדו לחלוטין, 20 תותחים נ"ט, תול"רים, מק"בים ומק"כים הושמדו ופוצצו 49 בונקרים. שלושה כלי-רכב נשרפו ו-16 בתים ומתקנים אחרים במוצבים הושמדו. 38 חיילים סורים נלקחו בשבי ועשרות רבות של חיילים סורים נהרגו. כן נלקח שלל נשק רב. אבידות העוצבה באותה פעולה הסתכמו בהרוג אחד, פצוע אחד ושלושה טנקים שנפגעו בלא שיצאו מכלל שימוש.

הקרב של יוני 1970 הוכיח לסורים כי המערך המבוצר שהם בנו במשך שלוש השנים, מאז יוני 1967, אינו בלתי חדיר מול מחץ הטנקים של צה"ל. בעקבות המבצע נפתחה תקופה חדשה ברמת הגולן, תקופה שנמשכה חודשים רבים, ואופיינה בהתנהגות מרוסנת של הצבא הסורי — בניגוד להתנהגותו בעבר.

ההזדהות לשטח ישראל

ראשון התקפל הכוח בפיקודו של סרן אבי, שהיה הדרומי ביותר, אליו צורפו גם כל הזחל"מים של היחידה כאשר אחד מהם גורר תותח נ"ט 57 מ"מ. שני אחריו נע הכוח של סרן משה ו. ואחרון כוח סרן אהוד. כל הזחל"מים פוגו עם הכוח הראשון במגמה להרחיק אותם ככל האפשר מהמרחב בו התנהלו קרבות טנקים ושהיה מכוסה באש ארטילרית סורית חזקה. תוך התנועה צפונה התרחקה אמנם היחידה מאש הטנקים הסוריים הדרומיים, אולם הלכה והתקרבה לקטע הדרך הנשלט היטב על-ידי כוח הטנקים העיקרי של הסורים אשר היו ערוכים בקו באיזור ציר הנפט על שפת הרוקד. הדרך העורפית הסורית שעליה נעה יחידת רס"נ אורי נמצאת בשטח מישורי ללא תכסית והסתר והכוח שנע עליה היה גלוי לכל הצדדים וללא יכולת של תפיסת עמדות אש. במגמה להגביר את כוח החיפוי ולשתק את הטנקים הסוריים כאשר יכנס כוח רס"נ אורי לאיזור המסוכן, הופעלו הטנקים של העתודה העוצבתית בפיקודו של סרן עמוס אשר היה בקרבת חוליית הפיקוד העוצבתית וכוח סרן וקס ללחימה נגד כוח הטנקים העיקרי הסורי.

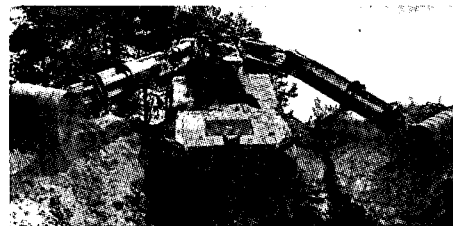
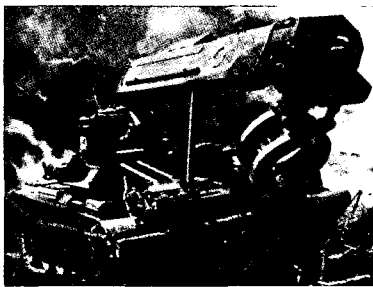
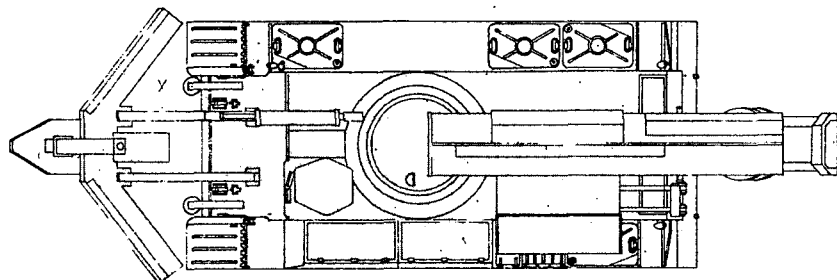
סרן עמוס תפס עמדות אש על השלוחה המזרחית שנמשכה לכיוון מוצב אל מטובות וסרן וקס שינה את גזרת הירי מדרום, בה לקח חלק פעיל נגד ריכוז הטנקים הסורי לגזרה החדשה. בגמר היערכות שני הכוחות עמדו במרחב בין תל דרעיא ומוצב „אל מטובות” עשרות הטנקים הישראליים וניהלו קרב אש עם הטנקים הסוריים כאשר הם מחכים לפקודה להגביר את הירי במגמה לחפות על מעבר יחידתו של רס"נ אורי בשטח המסוכן בדרך לגבול הישראלי. חלוקת גזרות הירי של

טנק שווייצרי חדש לשנות ה-80

„מערכות“ 256, יוני 1977

M'16'A₁ רובה — XM'321

טנקים הנדסיים

צבא מערב גרמניה מפתח טוֹק הנדיס ייעודי על בסיס תובת הטנק „לאופרד-1". בשלב הפיתוח נמסר הפרויקט לשתי חברות מתחרות Mak ו-EWK. עם תום הניסויים הטכניים והמבצעיים, לרקאת סוף שנה זו, ייבחר הדגם להצטיידות, אשר יכלול את הפתרונות הטובים ביותר של שני הפיתוחים. הדגם של חברת EWK כולל שתי זרועות טלסקופיות עם כף יעה על כל אחת מהן וסכין דחפור בחזית. גם בדגם של חברת Mak סכין דחפור בחזית וזרוע מתקפלת עם כף יעה בעלת יכולת צידוד של 360° .

הטנק במחשבה הצבאית

אלוף אברהם רותם

מלחמה צבאית במערכת-נשק שעבר זמנה. בהיסטוריה הקצרה של הטנק הספיקו כבר רבים ושונים לציין, לעצמם ובפומבי, כי הטנקים עשו כבר את „רכיבת המוות” שלהם. הדברים אמורים, בעיקר, על מערכת קורסק המפורסמת בשלהי מלחמת העולם השנייה ועל מלחמת יום-הכיפורים. השאלה הראשונה שיש לחקור ולבדוק היא אם אכן ניתן לכנות את הסתערות הטנקים הגרמניים אל תוך המלכודות נ”ט הרוסיות ואת דהרתם של הטנקים הישראליים מול המערכות נ”ט המצריות בשם „רכיבה אל המוות”. באותה מלחמת צרפת-פרוסיה נמנו בצד הגרמני כ-65,000 הרוגים. חיל-הרפואה הגרמני דיווח כי רק כ-6,000 מהם היו הרוגי חרב וכל היתר נפלו בכדורי הרובים ואש הארטילריה. עליונותה של האש בשדה-הקרב היתה ברורה לחלוטין. לקח זה לא נלמד ממלחמה זו בלבד, אלא גם ממלחמת האזרחים האמריקנית, ממלחמת הבורים וממלחמת רוסיה-יפן. בכל המלחמות הללו ראו את השפעתה ועליונותה של האש מול הפרש שולף החרב. והנה, ב-1908 (!) עדיין עסוק הצבא הבריטי בויכוח רב חשיבות איזה חרב יש לפתח: האם עליה להיות דוקרת בעלת חוד או חרב חדת קצוות². באותה שנה צויד הפרש הבריטי ב„חרב הדקירה

מלחמת פרוסיה-צרפת בשנת 1870 צוינה על-ידי אחת מהס-תעריות הפרשים הדרמטיות בכל הזמנים. ההסתערות אירעה במרס לה-טור, כאשר חטיבת פרשים גרמנית בפיקודו של פון ברדוב הסתערה לעבר עמדות הארטילריה הצרפתית שמנעה את התקדמות הגרמנים. האבידות היו מדהימות. מחצית אנשיה של החטיבה אבדו בהסתערות היחידה הזאת, אך התותחים שותקו¹. משך עשרות שנים לאחר-מכן שימשה הסתערות זאת הוכחה בידי תומכיהם המסורתיים של הפרשים לתפקיד הנמשך והחשוב של אלה בשדה-הקרב. ההיסטוריה שפטה אחרת. עשור שנים קודם לכן, במלחמת האזרחים האמריקנית, הובהרה היטב השפעתו ההרסנית של הרובה והכדור על שדה-הקרב. כוח האש המוגבר והארטילריה היו כבר אמצעי לחימה מוכרים בשדות-הקרב. פרשי פון ברדוב שהסתערו כשהחרבות שלופות בידיהם ידעו את שעומד מולם, אולם יחד עם החרבות הם נשאו בגאון על סוסיהם את הכבוד, המעמד החברתי והמקצועי ואת כל האמונה והביטחון במחשבה צבאית ארוכת שנים ובתורת הפעלה מוכרת ומנוסה.

מישהו כינה את ההסתערות הזאת „רכיבה אל המוות”, ומאז היא הפכה מושג נרדף לשימוש מלא הוד והדר, אך אבסורדי

2. על-פי ספרו של נורמן דיקסון: On the Psychology of Military Incompetence.

1. התיאור ההיסטורי על-פי ספרו של דוגלאס אורגיל: The Tank.

הנאה ביותר שהומצאה אי פעם...". השאלה השניה שעלינו להשיב עליה היא האם יש לנו הביטחון שהטנקים שאנחנו מפתחים כאן ובעולם לשדה-הקרב של שנות ה-80 לא יעמדו בסופו של דבר למשפט ההיסטוריה בצד אותה חרב דקירה מופלאה של הצבא הבריטי...

ב-1936 קיבל הצבא הבריטי ידיעות מהימנות למדי, על כוונת הצבא הגרמני לבנות כ-30 דיביזיות חדשות, מחציתן ניידות ומשוריינות. המטה הכללי הבריטי החל לדון בתכנית פעולה לסיכול הסיכון. כבר עברו 60 שנה מאז ההסתערות של פרשי פון ברדוב, עוד מעט חולפות שתי עשרות שנים מאז נסתיימה מלחמת-העולם הראשונה בה הומצא הטנק וזכה להישגים, בראש וראשונה על חשבונם של הפרשים שנוטרלו כליל בשדה-הקרב הממוכשל ומוכה האש, והנה מחליט הצבא הבריטי החלטות חשובות, ושתיים מהן מעניינות במיוחד: האחת שתקציב חיל-הפרשים יגדל פי שלושה (!) ומכיוון שיש סכנה גדולה שהסוסים יושמדו, יצויד כל קצין בשני סוסים כדי שיוכל להמשיך להילחם עם השני לאחר שיושמד סוסו הראשון. ההחלטה השניה היתה להגדיל את תקציב חיל-השריון (הטנקים), אך רק כדי מחציתו. לעומת זאת, בהתחשב בסכנה הגרמנית המאיימת, יצויד כל קצין טנקים בריטי גם בסוס, כדי שאם יושמד הטנק שלו יוכל להמשיך ללחום עם הסוס... העדר הכושר המספיק של מפקדים בהיסטוריה להבחין ברגע ההיסטורי והקריטי בו מאבדת מערכת-נשק את מקומה בשדה-הקרב, מחייב אותנו להשיב על שאלה שלישית: האם הטנקים שנצייד בהם את הצבא בשנות ה-80 לא יתגלו בסופו של דבר כחסרי תועלת כמו אותו הסוס...

פוליס לזכירתה מערכת-נשק

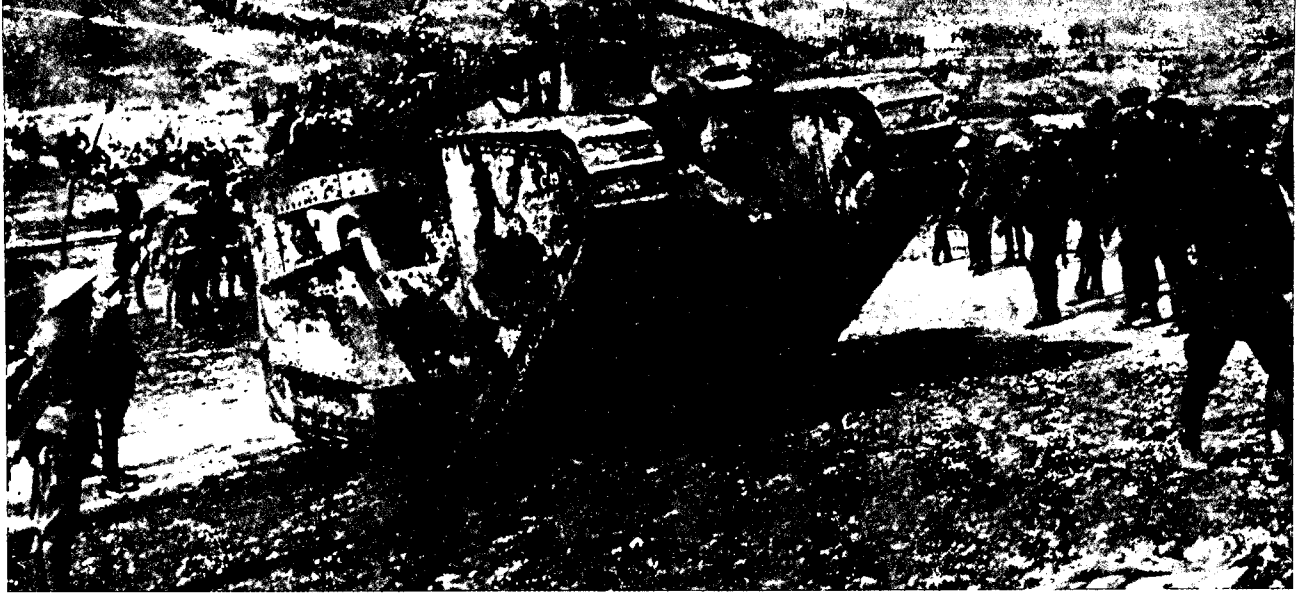
אפשר לבחון גישתו של צבא אל מערכות-נשק כמרכיב באיכותו, על-פי תגובתו לקושי או לסיכון חדש המתגלה, או נוצר בשדה-הקרב. קיימות שתי גישות עקרוניות: האחת „משימתית“-ספציפית שמשמעותה לאתר את מערכת-הנשק היעילה ביותר ולהצטייד בה בהתאם לגודל הבעיה החדשה, והשניה „כלכלית“ ורסטילית שמשמעותה לחפש את הדרכים בהן ניתן להשתמש או להתאים את המערכות הקיימות כדי לתת תשובה לבעיה החדשה. משך שנים אנחנו מאמצים את הגישה „הכלכלית“, פעמים מתוך עיקרון ופעמים מתוך חוסר ברירה, כשאנו נגררים בעל כרחנו למעגל שאפשר לכנותו „סינדרום הוורסטיליות“. מה בעצם קורה? יש בידנו מערכות-נשק עיקריות יקרות מאוד, וכדי להיות „כלכליים“ אנו מתאימים ומרכיבים להן שימושים רבים ומגוונים. מכיוון שהשימוש הולכים ומתרבים נוצר מחסור במערכות, וכדי להשלים את המחסור אנו רוכשים עוד ועוד מאותן מערכות. עתה, כשנוצרת בעיה חדשה, אין בידנו התקציב והאמצעים לפתח או לרכוש מולה אמצעי ספציפי. לפיכך, אנו שוב עוסקים במרץ בהתאמת המערכות שבידינו להתמודדות עם הבעיה החדשה. מספר השימושים שוב גדל ושוב נוצר מחסור וחוזר חלילה... זהו תהליך שבו קיימת התרחקות מתמדת מהיעוד המקורי של מערכת-הנשק ובצדו סתימה הולכת וגדלה, לעיתים סופית, של כל אופציה להכניס שינויים משימתיים בעתיד הקרוב.

בעולם שלם שכיוונו הברור הוא התמחות, התמקצעות וספציא-

ליוציה, הרי הדבקות בערך הוורסטיליות הוא לפחות מוזר. האינרציה המחשבתית המובילה אותנו בדרך של הגדלת כמותן של מערכות-נשק קיימות, היא לפחות אינה דרך יחידה ויש בה מטען של סכנה ממשית, משום שכוונותינו רציניות. תוספת יעודים למערכות-נשק קיימות תביא אותנו לביצוע (תוך סיכון רב) משימות שניתן לעשותן במערכות ספציפיות יעילות יותר ולעיתים קרובות גם זולות יותר. לפיכך, השאלה הרביעית העומדת בפני כל צבא היא האם יש להמשיך ולאכלס את שדה-הקרב במערכות-נשק אוניברסליות, קרי להוסיף יותר ויותר טנקים, או האם יש להצטייד במערכות-נשק משימתיות תוך הישענות על בסיס קיים של טנקים ולשנות את הפרופורציה של מרכיבי הכוח. בלא שנתחקה על שורשי התופעות שהביאו להמצאתו של הטנק, ובלא שנעקוב אחר התפתחות המחשבה הצבאית לאורך 60 שנות ניסיון עם טנקים כמערכת-נשק, יקשה עלינו מאוד לשפוט את מקומו של הטנק בהווה ובעתיד ולענות על כל השאלות הנוקבות והחמורות ששאלנו.

מה בעצם קרה במלחמת-העולם הראשונה שאיפשר, למרות התנגדות קשה ושמרנות שלטת, להביא את הטנק להגשמה בשדה-הקרב? ראשית, נעצרה תנופת הפרשים, נעלמה מלחמת התנועה. מול מאסות עצומות של אש ארטילרית וברד כדורי מכונות היריה שאיכלסו את שדה-הקרב במאות ואלפים, גורש הסוס משדה-הקרב, והנגלי שאמור היה להיות אלטרנטיבה להסתערות, מצא עצמו דחוק בתעלות כשהוא מעורטל ופגיע מול האש השלטת. שני היריבים מצאו די מקורות כוח-אדם כדי לאיים תעלות וחפירות בהיקף כזה שהביא להיעלמותם של „האגפים“ המסורתיים עליהם הושתתה כל תורת ההתקפה של אותם זמנים. משך הלחימה, חוזקה ההולך וגובר של ההגנה לעומת ההתקפה ומאסות האש שהונחתו משני הצדדים, יצרו שדה-קרב רצוף מכשולי קרקע, גדרות ומכתשים שעשה את התנועה בתוכו קשה וכמעט בלתי אפשרית. עורקי תחבורה שנראו בעבר מספיקים כבסיס לקידומם של צבאות, נמצאו עכשיו פגיעים מאוד ומגבילים מאוד את צבאות הענק שהקימו היריבים. תורות מלחמה התקפיות שנתעררו, שמרנות המצביאים ועקשנותם לנסות שוב ושוב תורה כושלת, ניתוקם הפיזי מהמתרחש בשדה-הקרב והעדר פתיחות לרעיונות חדשים. כל אלה הביאו למבוכה וחוסר אונים של מערכות צבא עצומות מול שדה-קרב חדש, סבוך ובלתי ידוע. ואולי הדבר החרף ביותר היה מספר האבידות. הצבא הבריטי בלבד ספג בינואר 1916 בחזית המערבית 11 אלף אבידות, בפברואר 13 אלף, במרס 19 אלף, באפריל 22 אלף, במאי 25 אלף, ביוני 40 אלף, ביולי כ-190 אלף ובספטמבר כ-115 אלף אבידות.³ מספרים מדהימים אלה היו בסופו של דבר אבני בסיס לדרך הקשה אך האפשרית בה הופיע הטנק. מערכת-הנשק הדרושה צריכה היתה בראש וראשונה לענות על הצורך להחזיר את התנועה לשדה-הקרב, להשתחרר מעורקי תחבורה מוגבלים, לאפשר ניידות כוח תחת אש, להבטיח נטרולם של הכדור ורסיסי האר-טילריה, לבטל את קשיי העבירות בשדה-הקרב ולהקטין את היחס שבין ההישגים ובין האבידות. הגנת השריון על מערכת כזאת היתה אולי „אותה אדרת בשינוי הגברת“ לעומת ניסיון העבר. המהפך המחשבתי האמיתי היה השימוש בחול ובמנוע.

3. הנדונים על-פי The Tank.

חמישה מרכיבים ציפולת הטנק

* השרידות מקיפה את היכולת המבצעית של הטנק להת-
קיים בשדה-הקרב, לנוע ולהילחם תחת אש, להימנע מפגיעות,
לספוג פגיעות מבלי להינזק, לשמר את יכולת הלחימה גם
לאחר שנגרם נזק חלקי, לצמצם את האבידות מפגיעה קריטית,
למנוע את הידרדרות המצב לאחר פגיעה ועוד. הפרטים הטכ-
ניים על-פיהם נמדדת יכולת זאת הם עובי פלדת המגן, איכות
הפלדה, צלילית קטנה ונמוכה, ארגון נכון של מכללים פגיעים,
ארגון יעיל ובטוח של הדלק והתחמושת, מערכת כיבוי אש,
שימוש בחומרי סיכה מדכאי אש ועוד.

* האחזקה מקיפה את היכולת המבצעית של צוות הטנק
ודרגי חימוש בשדה להשקיע מירב השעות ללחימה ורק מיני-
מום הכרחי ל„טיפולים“, לסמוך ולהישען בביטחון על אמינות
הטנק ולהחזיר לקרב במינימום זמן טנקים שנפגעו. הפרטים
הטכניים על-פיהם נמדדת יכולת זאת הם מערכות סיכה והנעה
חדישות, כושר החלפה מהיר של מכללים שלמים, אלטרנטיבות
לתנועה במערכת ההיסע, קיבולת גדולה של דלק ותחמושת
ועוד.

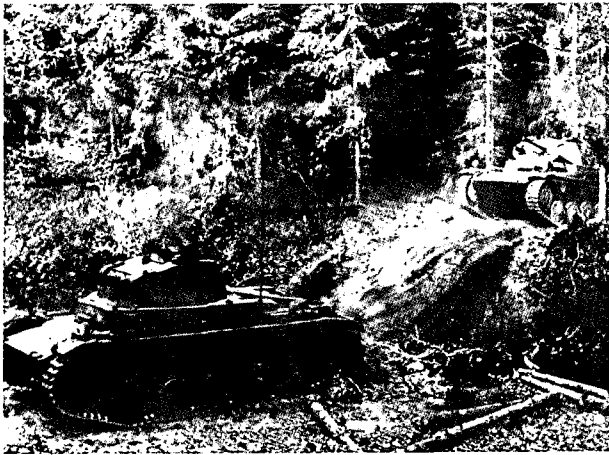
* הנדסת אנוש ואוטומציה קובעות את הרמה בה
ניתן למצות את היכולת הטכנית הגלומה במרכיבים הקודמים.
בכל 60 שנותיו של הטנק, לא נמצאה אף פעם קבוצת חיילים
שהיתה מסוגלת לגצל במלואו את הפוטנציאל הטכני הגלום בו.
אותם שוליים בלתי מנוצלים של פוטנציאל טכני הם המקנים
חשיבות רבה למידת האוטומציה בטנק, שביטוייה המעשי הוא
המידה בה משוחררת המערכת מתלות בשגיאות אנוש, או
כשרון אנוש כדי למצות את יכולתה. ומשום שמידת האוטו-
מציה אינה מלאה, הרי תכנון הנדסת אנוש הוא המקנה סיכוי
מירבי למצות את היכולת והכישרון של החייל המפעיל.

חמישה מרכיבי איכות אלה מקובלים על הכל, אך שקלולם
מהווה נושא לחילוקי דעות כל השנים. הערך והמשקל הניתן
לכל אחד מהם לעומת שאר המרכיבים, מבטא תפיסות עולם
צבאיות, לאומיות ואישיות. כך יכול המתכנן הרוסי האמון על
הפעלה מאסיבית של טנקים רבים מאוד, לוותר באורח קיצוני
על אוטומציה והנדסת אנוש כדי להשיג טנק נמוך, קטן
ומשוריין היטב בחזיתו. לעומתו, יעדיף המתכנן הגרמני אוטו-
מציה והנדסת אנוש מירבית כדי להפיק את מלוא הפוטנציאל
מכל טנק, אפילו במחיר הגדלת הצלילית. זאת, כדי להבטיח
יכולת לחימה ביחסי כוחות נחותים, שהוא רואה בהם מצב

הצורך המבצעי היה חזק כל-כך, חריפות הגורמים היתה עזה
כל-כך, עד שעלה בידיהם של קומץ יזמים ומאמינים לקדם
ולהביא לשדה-הקרב את מערכת-הנשק החדשה — הטנק.
מיום שמצאו דרכם לשדה-הקרב, נבחנים הטנקים ונמדדים
בשני תחומים: הפוטנציאל הטכני הגלום בהם והדוקטרינה
על-פיה הם מופעלים. על-אף הקשר החזק הקיים ביניהם,
אלה הם שני תחומים עצמאיים לחלוטין. טשטוש הגבולות
ביניהם וחוסר הרצון או חוסר היכולת להבחין ביניהם, היוו
לאורך השנים מקור עיקרי להערכה כושלת ומטעה של
מערכת-נשק זו ומקומה בשדה-הקרב. במה דברים אמורים?
הפוטנציאל הטכני של טנק הוא מושג המבטא את יכולתו
הכוללת של הטנק להתמודד עם מערכות-נשק אחרות או
דומות לו בשדה-הקרב. זהו מושג הנמדד באורח מסורתי על-
ידי מספר מרכיבים קבועים שמשמעותם בחלקה מסורתית וב-
חלקה מתחדשת עם התקדמות הטכנולוגיה. מרכיבים אלה הם
עוצמת האש, הניידות, השרידות, האחזקה והנדסת אנוש.

* עוצמת האש מקיפה את היכולת המבצעית של הטנק
לפגוע במטרות-נקודה בטווחים רחוקים, להשמיד מטרות
משוריינות שהוא פוגע בהן, להעסיק מספר מטרות במשכי זמן
קצרים, לירות ולפגוע כשהוא בתנועה או לעבר מטרות נעות
ולהפעיל נפח אש כולל גדול לעבר מטרות מגוונות. הפרטים
הטכניים שעל-פיהם נמדדת יכולת מבצעית זאת הם בין היתר
קוטר התותח, סוגו ואיכותו, מגוון התחמושת ואיכותה, מערכת
בקרת האש ומרכיביה, מערכות ירי משניות ויעילותן, ארגון
התחמושת ומיקומה, אמצעי ראיית לילה לתצפית וכינון ועוד.

* הניידות מקיפה את היכולת המבצעית של הטנק לנוע
בסוגי קרקע קשים ומוגבלים, לעבור מכשולים, לשהות משכי
זמן קצרים מאוד בין העמדות, להתחמק בזרירות מפגיעה תוך
פניות חדות ללא איבוד מהירות וכו', לשנות במהירות את
כיוון התנועה שלו, לעבור מנקודה לנקודה בשדה-הקרב בזמן
מינימלי, ולבצע את כל אלה תוך שמירה על תנאי לחימה
טובים לצוות. הפרטים הטכניים על-פיהם נמדדת יכולת
זאת הם עוצמת המנוע וסוגו, איכות תיבת התמסורות, מערכת
ההיסע, יחס כ"ס לטון, תאוצה מירבית, מהירות מירבית,
כושר היגוי ועוד.

ומנוסות מהעבר, ולעיתים מהערכת יתר של מערכות אחרות. דוקטרינות אלה, הן שטיפחו את הטנק כמסייע לחי"ר, הן שפסלו את הטנק כחסר ערך לניצול ההצלחה, הן שהביאו להפעלה מפוצלת ולארגון רסיסי יחידות שריון במסגרת עוצבות החי"ר תחת לרכו את הטנקים בעוצבות משוריניות ולהפעילם במרוכז. „הערכות חסר“ אלה מלוות את הטנק כבר ממלחמת העולם הראשונה, אך הביטוי ההיסטורי הקיצוני שלהן היה בארגונם של השריון הצרפתי והבריטי ובהפעלתם בתחילת מלחמת העולם השנייה ובעיקר בהגנת צרפת. דוקטרינות של „הערכת יתר“ באו בדרך כלל מציפיות בלתי סבירות, מניתוח לא מוצלח של הצלחות עבר, ולעיתים קרובות גם מזלזול במערכות-נשק אחרות. אלה הן התורות שראו את הטנק כמערכת בלעדית, הן שטיפחו את הסיסמא „הטנק יענה את הכל“, הן שעודדו הפעלת טנקים עצמאית והן שהיפנו את הטנקים לעבר כל המטרות וכל היעדים בשדה-הקרב. גם תורה זאת מצאה לה תומכים כבר מתחילת הופעתם של הטנקים, אבל את הביטויים ההיסטוריים הקיצוניים שלה אפשר למצוא בהפעלה עצומת הממדים של הטנקים הגרמניים במערכת קורסק, בניגוד לעצתם של רבי שריון כמו גודריאן ורומל, ובהפעלתם של טנקים ישראלים ללא ארטילריה, ללא סיוע אויר וללא חי"ר מול מאסות של כוחות נ"ט מצריים במלחמת יום-הכיפורים.

שינוי פעולה

בכל המלחמות זכו בניצחון אותם מצביאים שדוקטרינת ההפ"עלה שלהם היתה מאוזנת, שהכירו בצורך שבשיתוף הפעולה של הטנק עם מערכות אחרות ללא סכימה קשוחה והרכב כוחות קבוע, אלא כמערכת גמישה ומשתנית מול משימות שונות, שדות-קרב שונים ותנאי זירה אחרים. היו אלה מפקדים שידעו בכל משימה קונקרטית להשאיר לטנקים את כל מרחב הפעולה בו יכלו לנצל במלואו את הפוטנציאל הגלום בהם, אך נמנעו בקפדנות מלהפנותם לביצוע משימות לא להם, ומהתשתם בטרם תגיע שעתם להשתלב בקרב. זכות ראשונים להפעלה כזאת שמורה לגנרל מונאש, יהודי אוסטרי, מפקד קרב האמל ב-1918⁴. בהברקה מרחיקה לכת קבע מונאש דפוסיים לשיתוף

קבוע. בעבר היו חילוקי דעות אלה חריפים הרבה יותר, משום שרמת הטכנולוגיה חייבה העדפה ברורה של מרכיב מסוים תוך ויתור, לעיתים קיצוני, על רמתו של המרכיב האחר. הטכנולוגיה המודרנית מאפשרת למתכננים התייחסות יותר אופטימלית, כשחילוקי הדעות מצטמצמים יותר לתחום הגישה „צריך או לא צריך“ או „שוה את המחיר או לא שוה“ מאשר לתחום „האפשרי — ועל חשבון מה“. הפוטנציאל הטנקי של הטנק נמדד על-פי יעילותו היחסית מול אויביו בתנאים ובסביבה הקרבית בה עליו לתפקד. זאת הסיבה שהיה מדובר בעבר וידובר גם בעתיד במדד יחסי ולא מוחלט או ביכולת חלקית ולא מלאה. עיקר מבחנם של מפתחי טנקים מודרניים הוא ביכולתם לשמר את היעילות היחסית של הטנק בשדה-הקרב מול אויביו הותיקים במלבושם וברמתם המודרנית; לקיים אותה רמת שרידות כמו בעבר, למרות תחמושת וכלי נשק נ"ט טובים בהרבה; להבטיח אותה יעילות השמדה, למרות מספר רב יותר של מטרות מסכנות ובטוחות גדולים יותר. כך גם לגבי שאר התכונות. מכאן שאיפתם המוצדקת של הטנקאים לאמץ ולקבל בברכה רק אותם טנקים חדשים שבתהליך פיתוחם השכילו המתכננים לקדם את הפוטנציאל הטנקי שלהם בכל מרכיביו ולא רק באחד מהם. די שבפיתוחו של טנק חדש יונחו אחד או שניים ממרכיבים אלה ולא ישמרו בתחומם את הפער הנדרש, כדי שהטנק החדש „יצלע“ ויעי-לותו תיקבע על-פי צדדיו החלשים.

„הערכת חסר“ ו„הערכת יתר“

כושר הלחימה של הטנקים בשדה-הקרב אינו נקבע רק על-פי יכולתם הטכנית באותם מרכיבים שמנינו, אלא במידה רבה מאוד על-פי מידת ההבנה שגילו אלה שהשתמשו בהם למע-רכת הטנק עצמה ומקומה בשדה-הקרב ועל-פי מידת האמון (או הספקנות) שהינחו אותם בהפעלתם. מידות אלה קובעות ומעצבות את אורח השימוש הקרוי בפינו דוקטרינת הפעלה. ספק אם היתה עוד מערכת-נשק שדוקטרינת ההפעלה שלה עברה תנודות כה חריפות ואשר השפעתה על תוצאותיהן של המלחמות בעידן החדש היתה גדולה כל-כך כמו זאת של הטנק. לאחר עשרות שנים של ניסיון ולאחר שתי מלחמות-עולם לא תהיה זאת טעות היסטורית לאמר כי משקלן של דוקטרינות הפעלה מוטעות היה רב יותר באותם היסוסים, ספקות ואכזבות המלוים את המערכת מיומה הראשון, מאשר משקלו של הפוטנציאל הטנקי האמיתי הגלום בה. דוקטרינות מוטעות אלה היו דוקטרינות של „הערכת חסר“ שהביאו להחמצת הזדמנויות, לבזבוז כוח ולזלזול בפוטנציאל הטמון במערכת או דוקטרינות של „הערכת-יתר“ שהביאו לאכזבות מרות, גרמו אבידות כבדות, נחלו כשלונות והציבו שוב ושוב סימני שאלה גדולים על המערכת כולה. אולי מעניין לציין כי במבט לאחור, לא היו תורות מוטעות כאלה תוצאה של תהליך היסטורי של „שגיאה ומסקנה“ ולא היו ביטוי מחשבתי לת-קופת חיים מסוימת בחיי הטנק, אלא לאורך כל השנים הן מופיעות כשהן שואבות את המסקנות המוטעות מאותן התרח-שויות בשדה-הקרב מהן שאבו אחרים מסקנות נכונות.

דוקטרינות של „הערכת חסר“ נוצרו לרוב בהעדר הבנה למהותו של הטנק ובהעדר אמונה ביכולתו. זאת, כתוצאה מדבקות באלטרנטיבות ארגוניות קיימות ומערכות-נשק מוכחות

4. ראה „מערכות“ 255, עמ' 42.

שוב ושוב את הצדדים לעמוד אל מול הסתערותו של היריב. משמעותה של עמידה זו היא לחימה ביחסי כוחות קיצוניים לטובת המסתער, מהירות ירי והשגת מספר רב מאוד של מטרות בזמן קצר מאוד, יכולת לשמר את פוטנציאל הלחימה לאורך כל דרך ההסתערות מקילומטרים ועד מטרים בודדים, ובעיקר כושר לבצע את כל אלה תחת אש ארטילרית מאסיבית. הטילים נ"ט, המסוקים נ"ט והמטוסים, אם אלה יהיו זמינים, הם יוכלו לסייע רבות, ואש הארטילריה תוכל להקשות מאוד על המסתער, אך אף אחד מהם לא יהיה תחליף לטנק, אף אחד מהם לא, "ידע" לבצע משימה כזאת כמו הטנק.

מעבר לרצועות ההגנה המבוצרות, מצויים במרבית זירות הקרב הצפויות מרחבים בהם אחיזת הכוחות בקרקע קטנה והמכשולים דלילים ומעטים. בשטחים אלה עשוי הקרב להתפתח אם כניצול הצלחה במרדף אחרי כוחות נסוגים ואם בקרב להשמדה של כוחות נידדים. יהיה זה קרב תנועה בין-חילי, אינטנסיבי מאוד, שהמבחן העיקרי בו יהיה היכולת לרכו כוח אש עצום לנקודות מפתח למשכי זמן קצרים, להעביר במהירות נקודות אלה ממקום למקום בשדה-הקרב, להשתלט בכוח על שטחים כבסיס לתמרון חופשי, להדוף הסתערויות ביחסי כוחות נחותים ולהסתר תער בתעוזה כדי להשמיד כוחות ולמנוע התארגנותם. בטכנו-לוגיות של היום, במערכות-הנשק והכוחות המוכרים כיום, אין אף מערכת שתשתווה לטנק המודרני ביכולתה לבצע אורח זה של לחימה. לפיכך, גם אם אכן דהרו רבים מן הטנקים הגרמניים בקורסק למלכודות נ"ט הסובייטיות, לא היתה זאת "רכיבה" היסטורית מלאת הדר של מערכת-נשק מיושנת הדור-הרת אל קצה, אלא תפעול בלתי נכון, בלתי מציאותי ומתעלם מתנאים שהשתנו. לצערנו, השגיאה בקורסק לא היתה האחר-רונה... היקף הכוחות העצום העומד לרשותם של מצביאים בזמן המודרני מביא לכך שכל שגיאת תפעול או תפיסה מוט-עית של המצביא בהפעלת כוחותיו, מביאה לשואה בעלת השלכות גדולות כל-כך, עד שקשה מאוד להבחין לאחר מעשה בסיבה האמיתית להתרחשותה. דווקא משום כך, חובה לנהוג משנה זהירות בהסקת "מסקנות סופיות" או חריצת דין טוטא-לית על מערכת-נשק, בלא שנבחן בקפדנות כיצד הופעלה לעומת האפשרויות האחרות שניתן היה ונכון היה להפעילה. באשר לשאלתנו השניה, הרי שמבחינה צבאית היסטורית, האבסורד שבמהלכת "החרב הדוקרת" הבריטית אינו בכך שני-סיון של מאות שנים יושם בטכנולוגיה עדכנית ליצירת מערכת-נשק מודרנית העולה על כל קודמותיה באותה משפחה. האבי-סורד הוא בכך שעם הופעתה של חרב זאת במלחמה, האויב שנגדו היא אמורה היתה להילחם, נעדר כליל משדה-הקרב. למערכת-הנשק החדשה פשוט לא היה, "אויב מתאים" להילחם בו. הישגיה המופלאים בתחום היכולת לחדור את שריון פרשי האויב ומגיניו, בטלו בשישים מול העובדה המצערת שפרשים כאלה כלל לא הופיעו בשדה-הקרב. דומה שלאחר תשובתנו לשאלה הקודמת, ברור ללא ספק שהטנק אינו עומד לאבד את אויביו, "המתאימים" הפוטנציאליים. בכל מלחמה קונבנציונלית, בעשור הקרוב לפחות, יהיה שדה-הקרב מאוכלס בצפיפות "הודמניות פז" עבור הטנק. טנקי האויב, ביצוריו, נגמ"שיו, תותחיו ורכבו, עבור אלה יהיה הטנק אויב קשה ומסוכן. מכאן, שפיתוחו של טנק חדש אין לו כל דמיון לפרשת "החרב הדוקרת". טנקים חדשים מפותחים לאורך שנים, והאחרונים

פעולה שעד היום לא נס ליחם. במלחמת-העולם השניה באה שעתם היפה של הטנקים, מפקדים רבים הביאו לרמת שיא את תורת ההפעלה הנכונה, המאוזנת והמשולבת והגיעו להישגים מופלאים בהיסטוריה של הטנקים. די אם נזכיר את גודריאן בצרפת, רומל באפריקה, פטון בצרפת ואת זיקוב בקורסק. המכנה המשותף לכל הדוגמאות הללו הוא הבנה עמוקה ליכולת הטנקים, ניצול מושלם של יכולתם זאת בכל הזדמנות ושילוב נכון של מערכות אחרות כדי להבקיע להם דרך, כדי להתיש את עוצבות האויב, "טרם מכת ההכרעה" על-ידי הטנקים וכדי לשמר את הטנקים לייעודם הנכון. כעבור למעלה מעשרים שנה, במלחמת ששת הימים, שוב זכו הטנקים לפיקוד שהעלה את הפעלתם לרמה הגבוהה ביותר, שידע למצות את כל הפוטנציאל הגלום בהם מתוך הבנה למהותו של הטנק ומתוך הכרת האויב.

עתה, כשאנחנו מצוידים בתזכורת זאת של רקע, ציוני דרך ותחנות ביניים בהתפתחותו של הטנק, נוכל לחזור ולדון בשאלות ששאלנו בתחילת הדברים. המשמעות ההיסטורית האמיתית של "הרכיבה אל המוות" היא באבסורד שבשימוש במערכת-נשק מתוך שיקולים אמוציונאליים, בלתי מציאותיים, וכאשר קיימת אלטרנטיבה ברורה לביצוע אותה משימה בדרך יעילה יותר. התנאי הבסיסי ביותר כאן הוא קיומה של אלטר-נטיבה מוכחת וקיימת יעילה יותר מאותה מערכת המתוארת כ"רוכבת אל המוות". בכל קרב שבו תידרש הכרעה מלאה של האויב יהיה הכרח בסופו של דבר לנקוט אותה דרך לחימה ישנה וטובה הקרויה הסתערות. הכוונה היא לתנועה בכוח דרך שדה-קרב מוכה אש עזה וממוכשל, שמשמעותה ביטוי מלא של פוטנציאל הכוח והלחימה תוך "סגירת טווח" לעבר יריב מאלפי מטרים ועד למגע פיזי. ביטויה המלא והסופי של ההסתערות הוא תפיסה בכוח של עמדות האויב ממש. אף אחת ממערכות-הנשק החדשות-המשימתיות אינה, "יודעת" לעשות זאת: לא הטיל נ"ט הפגיע לאש, האיטי בירי וחסר האונים בטווח הקצר, לא המטוס והמסוק חסרי היכולת לממש תפיסה בכוח של עמדות היריב, ולא אש הארטילריה, ככל שתהיה מתוחכמת וחזקה שאיננה כלל, "נוכחת". עד היום אין לטנק כל אלטרנטיבה לביצוע אורח הכרחי של הלחימה. היקף המלא-חמה ותנאי פתיחתה הצפויים כאן ובעולם, מן ההכרח שיביאו

שבהם המוכרים כיום יופיעו רק בעוד מספר שנים. עשור שנים, זה צריך להיות אורך החיים שיצדיק את פיתוחם. אין כל חשיבות לאפשרות שמשהו מהיריבים במלחמות ייגרר לכך בעל כורחו או ידחוף לכך ביוזמתו. מבחינה טכנית, הרי שבעשור הקרוב, הסיכון שבלוחמה בלתי קונבנציונלית הוא סיכון אפשרי. הבה ונבחן, איפוא, את ההיגיון שבפיתוח טנקים מול שדה-קרב צפוי בלתי קונבנציונלי. האמת היא שאיש בעולם טרם נלחם בשדה-קרב אטומי מוכה קרינה, וגם הניסיון של שדה-קרב כימי בעבר לא ידמה כל-כך לצורה שעלולה לוחמה כזאת ללוש כיום ובעתיד. אך מעבר לספקות רבים בכל תחום אפשרי בעניין זה, אפשר לראות כוודאית את העובדה שיידרשו מערכות-נשק מוגנות ואטומות כתנאי ראשון ובסיסי. זאת, כדי לשרוד בשדה-הקרב הזה וכדי לקיים לחימה אפשרית. הטנקים יהיו בהכרח המערכת היחידה שאפשר יהיה לקיימה ולהילחם בתוכה. הטנקים לא רק שלא יהיו גרוטאה חסרת ערך בתנאים אלה, אלא עוד ירכשו מעמד כמערכת בלעדית ודומיננטית.

מערכות משימתיות

חסידי האוניברסליות המתנגדים למערכות משימתיות תוקפים את יעילותן של מערכות אלו לא בהקשר לכושר שלהן לבצע את משימתן היחידה, אלא בהקשר ליעילותן הכוללת בקרב. לטענתם, גם כשמערכת משימתית היא יעילה ביותר בביצוע משימתה הספציפית, היא תופעל בשדה-הקרב רק מול חלק קטן מהמטרות, ולפיכך תנוצל רק למשימות מוגבלות ותהיה בהכרח בלתי מועסקת חלק מהזמן, ומכאן חוסר יעילותה. ראייה זאת של שדה-הקרב כמערכת מסודרת, בה הכל מתרחש לפי הסדר שלב אחרי שלב — קודם מסע התקרבות, אח"כ מגע אש, לאחריו תנועה אל היעד, הסתערות ולחימה על היעד וכו' וכו' — מתאימה בקושי רב ליחידה ברמת הפלוגה. בשדה-הקרב הצפוי כיום היקף הכוחות הוא רב כל-כך, עד שתהיה זו ודאי מערכת של התנגשויות בה מתרחשים כל אותם שלבים ותת שלבים של הלחימה בעת ובעונה אחת. בעת שחלק מהכוח יסתער, יהיה כוח אחר במגע אש, כוח נוסף יהיה במסע התקרבות, כוח אחר יילחם ביעדים וכוח שונה יעסיק מטרות רחוקות וכו' וכו'. כוח טנקים שיפעל בסיוע ארטילרי חזק, יוכל להפנות את כל עוצמתו להסתערות. בהעדר ארטילריה, ייאלץ הכוח להפנות חלק רב מהטנקים לחיפוי ולשיתוק יעדי האויב ביעילות נמוכה בהרבה מזאת של אש הארטילריה; יחידת טנקים שתפעל במשולב עם משגרים נ"ט תוכל להשאיר את אבטחת האגף שלה מול עתודת טנקים לטילים ולרכו את עוצמתה לייעודה. בהעדר משגרים כאלה, יופנו בהכרח טנקים רבים מייעודם העיקרי לחימה כעמדות אש, אולי ללא תע-סוקה. עוצבה בהגנה, שלצד הטנקים יהיו לה גם יחידת הנדסה ויחידה נ"ט, תוכל לרכו את מרבית הטנקים לעתודה ניידת וגמישה. בהעדרן תיאלץ גם להפנות טנקים רבים לבלימה בעמדות תוך ניצול נמוך של יכולתם המלאה. ההיקף הרב והכמות העצומה של מערכות-הנשק בשדה-הקרב העתידי יאפשרו תעסוקה מלאה ויעילה של מערכות משימתיות לאורך כל הקרב, כשהן מבצעות משימתן כל העת ביעילות העולה או לפחות משתווה לזאת של הטנקים ועל-פי רוב במחיר נמוך בהרבה. באותה עת תשחררנה מערכות אלו את הטנקים לפעול

על-פי ייעודם ולנצל את מלוא הפוטנציאל שלהם מול סיכונים הכרחיים הקשורים בייעודם האמיתי, ולא מול משימות שניתן לעשותן טוב וזול יותר עם מערכות יחודיות. לאחר הדברים החיוביים על עתידו של הטנק ובהעדר אלטרנטיבה ממשית לביצוע יעודיו, יהיה חבל אם תיחום כישוריו, הכרה בחולשותיו, בקשיים ובמגבלות שיש בהפעלתו, אם כל אלה יביאו אותנו לחוסר הערכה למערכת זאת. נכון הרבה יותר יהיה אם נדע לבנות את מרכיבי הכוח כך שנשיג איזון מוצלח בין יכולתן של מערכות משימתיות לסייע, להשלים ביצוע ולבצע נתחי משימות ובין הכמות שלהן בין מרכיבי הכוח. גם מפריטה וירטואוזית על כלי סולן, אי אפשר להפיק את העוצמה וההרמוניה של תזמורת שלמה. ואכן, התשובה הנכונה לשאלה הרביעית היא לשנות את הפרופורציה ולהגדיל חלקן של מערכות-נשק משימתיות שמיעוטן אתנו ובחלקן יבואו בעתיד.

הגיחוך בו נראית היום החלטת המטכ"ל הבריטי מ-1936 בראיה היסטורית רטרופקטיבית, אסור שיסיח דעתנו מהעיקר שבו. דבקות פנטית במערכת-נשק קיימת ומוכרת, צורך נפשי עז של מפקדים לחוש, "ביטחון" על-ידי משהו מוכר ומנוסה מהעבר, קושי נפשי עצום להישען בלעדית על מערכת חדשה בלתי מוכרת, גם אם היא נראית מבטיחה רבות — זהו האתגר. אם לא נדע לשלב בכוחות הטנקים הבטוחים והמוכרים מספר גאות ומלא של מערכות משימתיות, אם נפנה את הטנקים עצמם לביצוע משימות לא-להם, לא נהיה בעיני ההיסטוריה אלא, "מוסיפים סוס שני" לאיזון הסכנה. אם לא נסמוך על מערכות משימתיות שיבצעו את חלקן בשלמות, אם נרצה להוסיף לכל אחת מהן, "ביטחון" וערובה של טנקים, נמצא עצמנו באותו מקום בו נמצאים מי שהחליטו על הסוס ליד הטנק...

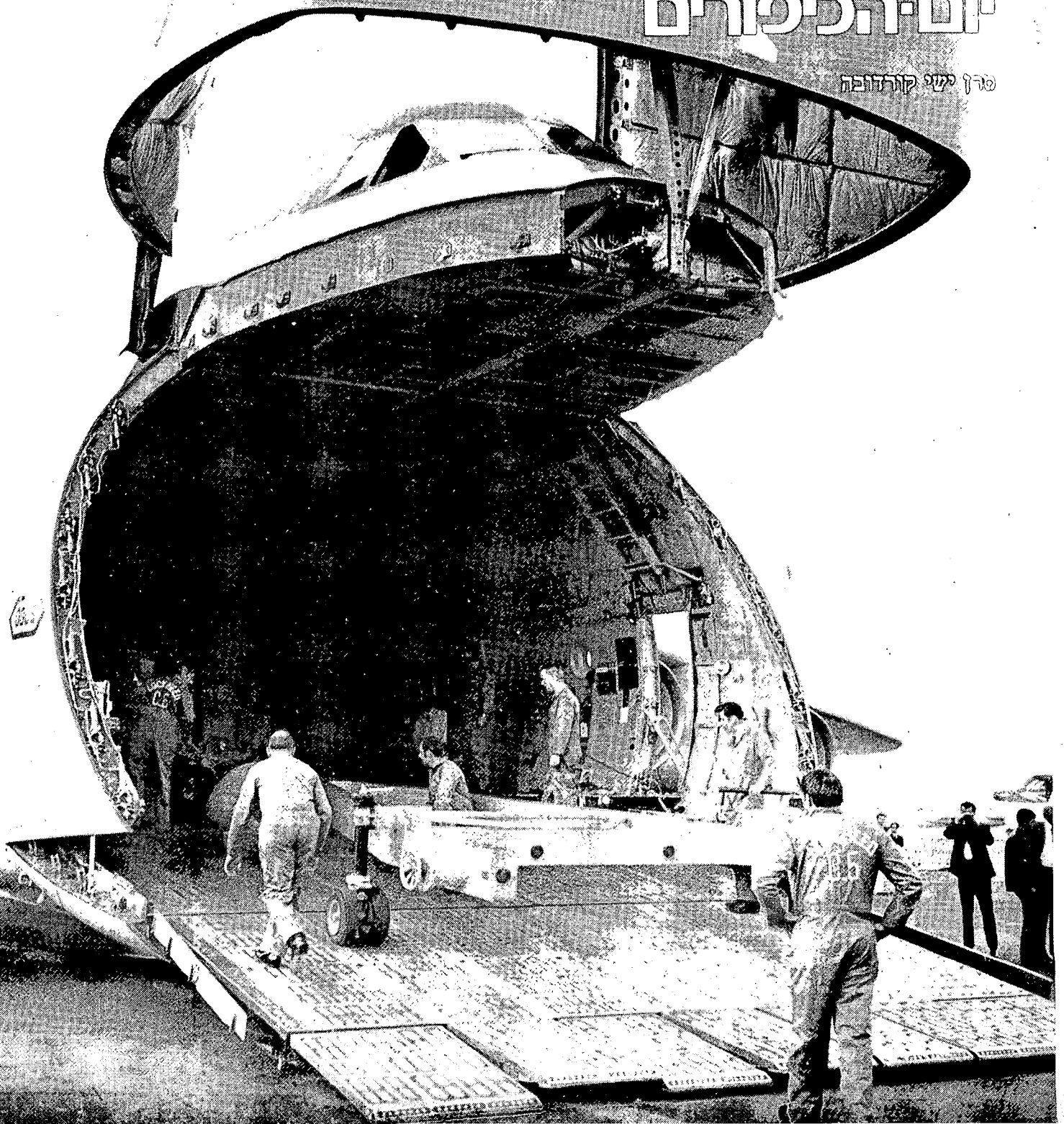
סוף דבר

בשנת 1912, טרם מלחמת-העולם הראשונה, הציע אורח אנגלי בשם דה-מול למטה הכללי הבריטי תרשים מפורט למדי של מערכת-נשק, שהיתה בעצם הצעה לטנק. כבר אז הוצע להשתמש בזחל של "קטרפילר" ובמנוע שריפה פנימית שהיו חידושים אורחיים מהפכניים. הצעת דה-מול נדחתה בביטול מוחלט. בשנת 1915 היה האזרח דה-מול חייל בצבא הבריטי, טוראי בחזית המערבית. לאחר שחזה על בשרו ועל בשר חבריו את מוראות המלחמה, חזר והציע את הצעתו מחדש. ההצעה נדחתה ואף לא זכתה לעיון ממשי בדרג הבכיר. עם תום המלחמה נקרא דה-מול למטה הכללי הבריטי וזכה לציון לשבח על ראייה קדימה, חיוזי מראש והבנה אמיתית של שדה-הקרב...

האתגר האמיתי שבפנינו הוא, שבעוד אנו טורחים להצדיק מערכות קיימות ולשכנע בתקיפותן הסבירה גם לעתיד, חשוב מאוד שנדע להתבונן בתוך הקהל הגדול של פרשני שוא, פט-פטנים בפרוטה וממציאי סרק, לאתר את דה-מול האמיתי ולהקשיב לדבריו. עלינו קודם כל להיות בטוחים שבאמת אנחנו מנסים!

הרקע המדיני לרכבת האוירית האמריקנית במלחמת יום-הכיפורים

פרץ ישי קורדובה

בספרו על מלחמת יום-הכיפורים כותב עיתונאי ישראלי, כי בשבת, ה-13 באוקטובר 1973, "יכלו תושבי תל אביב והסביבה... לשמוע את נהימת מטוסי הענק (האמריקניים) מעל ראשיהם. איש לא התלונן על הרעש שהקימו... ושפתי רבים מלמלו בלחש: אלוהים ברך את אמריקה".¹ מטרתו של מאמר זה לנסות לעמוד על הנסיבות המדיניות והשיקולים המרכזיים שהביאו להחלטתה חסרת התקדים של ממשלת ארה"ב — להפעיל, לראשונה בתולדות אמריקה, רכבת אווירית נושאת אספקה צבאית למדינה במזרח התיכון, בדיוק שבוע לאחר פרוץ הקרבות באזור. פרשת פתיחתו של מאמץ אספקה אמריקני

עצום לישראל, באמצעות רכבת אווירית, ב-13 באוקטובר 1973 הינה אחת הסוגיות השנויות במחלוקת בניתוח ההיסטורי של מלחמת יום-הכיפורים: למן ה-6 באוקטובר היתה ישראל שרויה במאבק דמים מתיש עם מצרים ועם סוריה. כמויות הנשק שהתכלו במהלך המלחמה היו מעל ומעבר למה שניתן היה לצפות לפני פרוץ הקרבות, והיזדקקותה של ישראל לציוד צבאי אמריקני הלכה וגברה עם כל יום לחימה נוסף.² במצב זה פנו נציגיה המוסמכים של ישראל לממשלת ארה"ב בבקשות הולפות ותוכפות לסיוע צבאי דחוף, באשר בדרך-כלל נעשו הפניות באמצעות שגריר ישראל בושינגטון, שמחה דיניץ, לשר-החוץ האמריקני הנרי קיסינג'ר.

הפעולה של וושינגטון במוה"ת. אליבא דגולן, חתר קיסינג'ר לסיכול הבקשות הישראליות במשך השבוע שבין ה-6—13 באוקטובר, ורק לקראת סוף השבוע הראשון למלחמה, משגבר הלחץ הישראלי על הממשל ורבו הלחצים הפנימיים בארה"ב, נכנע שר-החוץ האמריקני, ונתן את הסכמתו לפתיחתו של מאמץ אספקה מאסיבי לישראל. נראה כי שתי הגירסאות, על חלקו של קיסינג'ר בפרשת הרכבת האווירית, לוקות בחסר. מגבלתן העיקרית נובעת מנסיגון לנתח את האקט המדיני בעל המשמעות הראשונה במעלה של הפעלת הרכבת האווירית האמריקנית במונחים השאולים ממישור יחסי ישראל—ארה"ב. ואכן, אם נתח את המדיניות האמריקנית כשנקודות המוצא מצויות במישור זה, יתכן שנגיע למסקנה, כי היא היתה, „מרושעת" במידה זו או אחרת. העיכובים בהגשת הסיוע האמריקני לישראל יפורשו אז כנסיגון מצד מעצבי מדיניות החוץ של הממשל, ובראשם קיסינג'ר, להחליש את ישראל ו, לרככה" לקראת המו"מ המדיני בעתיד. אלא, שנראה כי מדיניות החימוש שנקטה ארה"ב כלפי ישראל בכל מהלך המלחמה לא נבעה, בראש וראשונה, מ„השיקולים הישראליים" של מדיניות החוץ האמריקנית או מצרכיה הצבאיים של ישראל, אלא ביסודו של דבר, מהערכת הממשל את האינטרסים האמריקניים הכוללים. דהיינו, לא הצורך בחיזוקה של ישראל או בהחלשתה עמדו בראש מעיינייהם של מעצבי מדיניות החוץ האמריקנית, אלא יכולתם לפעול באיזור מול מעצמת-העל היריבה — ברה"מ, ומערכת יחסיהם הכוללת עימה. אם הנחה זו נכונה, אזי ניתן יהיה להסיק מניתוח פרשת הרכבת האווירית האמריקנית, כי לא זו בלבד שהסיוע הצבאי האמריקני לא איחר להגיע, אלא שבמצבי-אות פעל הממשל במהירות ראויה לציון, מעבר אפילו למה שניתן היה לצפות.

על חלקו של קיסינג'ר במשא ומתן על אספקה צבאית לישראל, קיימות שתי גירסאות עיקריות סותרות. האחת אומרת כי: קיסינג'ר הגיע, כמעט למן ראשיתה של המלחמה, למסקנה שיש לאפשר לישראל להשיג אספקה צבאית מארה"ב, אולם הפנטגון הוא שלא הסכים לכך, ומנע סיוע צבאי מישראל. הגרסה האחרת אומרת כי: קיסינג'ר הוא זה שעיצב את המדיניות האמריקנית הכוללת שמנעה נשק מישראל בימים הראשונים של המלחמה והפנטגון רק ציית להוראותיו.³ הגרסה הראשונה מוצאת את ביטוייה בספרם של העיתונאים, האחים מריון וברנרד קאלב, „קיסינג'ר", המשמשים, במידה זו או אחרת, כ„סגוריו" של שר-החוץ האמריקני.⁴ הגרסה השנייה, „האנטי-קיסינג'רית", מבטאת בחריפות בספרו של ראש מחלקת המבצעים של הצי האמריקני (Chief of Naval Op-ration), אדמיראל אלמו זומואלט. זומואלט מתאר בספרו „על-המשמר" את שר-החוץ האמריקני כשקרן מועד. לדבריו שיקר קיסינג'ר לנציגי ישראל כאשר טען בפניהם כי שר ההגנה, גיימס שליוינג'ר, מתנגד לשיגור נשק לישראל, וכן שיקר לשר-ההגנה האמריקני עצמו שעה שטען, כי הנשיא נכסון הורה שלא לשגר נשק לישראל מטעמים של „אינטרס לאומי". על-פי זומואלט התכוון קיסינג'ר בתכנונו שישאל „תקין מעט דם" על-מנת „שתתרכז" לקראת המו"מ המדיני.⁵ גם העיתונאי הישראלי, מתי גולן, אינו מאפיין את קיסינג'ר באורח אוהד יותר. לדבריו לא היתה התנהגותו של שר-החוץ האמריקני בעת המגעים שניהל עם נציגי ישראל על אספקת נשק אלא התגלמות הציניות והרצון למנוע מישראל את הדרוש לה בעת מבחן. גולן אף יודע לספר, כי במהלך הדיונים שניהל קיסינג'ר עם דיניץ חזר קיסינג'ר וטען, כי משרד ההגנה כובל את ידיו ומשום כך אינו יכול להורות על אספקה מאסיבית של נשק לישראל, בעוד שלמעשה ניצב הוא עצמו כאבן-הנגף העיקרית בפני מילוי הדרישות הישראליות לסיוע צבאי רחב היקף מארה"ב. זאת, משום שסבר כי סיוע צבאי כזה יקשה על יחסיה של ארה"ב עם ברה"מ, ויפגע בעתיד באפשרויות

¹ שר הביטחון דאז אמר לעורכי העיתונות הישראלית ב-9 באוקטובר, כי ישראל „...זקוקה לטנקים, מטוסים וקוי הגנה נאותים. כוחותינו הצטמצמו ואנו זקוקים לתחלופה. אני מקווה שנשיג מטוסים מארה"ב..."

עיתויה של הפעלת הרכבת האוירית האמריקנית

הסוגיה המרכזית הניצבת בפנינו היא שאלת עיתויה של הפעלת הרכבת האוירית האמריקנית; שהרי, לכאורה ניתן לומר כי דווקא ה-13 באוקטובר הוא המועד הפחות מתאים לביצוע מהלך אמריקני זה. ב-12 באוקטובר תיאר שר-החוץ האמריקני, קסינג'ר, את המצב הצבאי במזוה"ת במילים אלה: „כוחות ישראל התקדמו מרחק כלשהו לתוך סוריה. כוחות מצריים אוחזים בחלק המזרחי של התעלה עד למרחק של 10—6 מילין. חזית סואץ יציבה במידה מניחה את הדעת, והחזית הסורית נזילה במידת מה⁵“. פירושו של דבר, שב-12 באוקטובר היה, לפחות מבחינתה של ארה"ב, המצב הצבאי במזוה"ת מניח את הדעת. ישראל הדפה את הכוחות הסוריים מרמת-הגולן, ואף הצליחה לחדור לשטחה של סוריה מעבר לתחומי „הקו הסגול“, ואילו בחזית המצרית נוצר מצב יציב „שניתן לחיות עימו“, אף אם הצבא המצרי שולט על שתי גדות התעלה.

השאלה המתבקשת, אם-כן, הינה מדוע היה על האמריקנים להפעיל רכבת אוירית לישראל, בנסיבות של ניצחון ישראלי בחזית הצפונית והצלחה ישראלית לייצב קו בחזית הדרום. כאמור, אין התשובה לשאלה זו מצויה בתנאים הצבאיים שהתפתחו באיזור בעקבות שבוע לחימה, ויש לחפש בסיבות ובגורמים שמחוץ לאיזור. ליתר דיוק, בהתנהגות המדינית של מעצמת-העל השניה — ברה"מ. עם פרוץ המלחמה במזוה"ת ב-6 באוקטובר סברו האמריקנים כי מרקם היחסים המיוחד, שהתהווה בין ארה"ב לברה"מ בשנים 1972—1973, יצר כמעט בהכרח אקלים מדיני שיאלץ את הסובייטים לגלות „אחריות מעצמתית“ ו„ריסון עצמי“ בזמן המשבר, ואכן, לפחות בשלב הראשון של המלחמה, נראה היה להם במידה מרובה של צדק, כי הסובייטים נמנעים בקפדנות מלנקוט כל מהלך שיהיה בו כדי לחייבם למעורבות כלשהי בסכסוך הצבאי. יתר על-כן, בימים הראשונים של המלחמה הקדישו הסובייטים את מירב מאמציהם להשגת הפסקת-אש בחזית המצרית והסורית (כמובן בתנאים שיתורו בידי צבאותיהן של שתי המדינות את הישגיהם בשטח) ואף נכנסו בשל כך לעימות חריף עם הנשיא סאדאת⁶. מסקנתם העיקרית של האמריקנים היתה, כי ברה"מ אינה רוצה להתערב בסכסוך או להחמירו⁷; מבחינתם, גילו הסובייטים, איפוא, „אחריות מעצמתית“, כפי שחייבה רוח ההפשרה (ה„דטנט“), ומשום כך הסיקו, כי שומה גם על ארה"ב להימנע מכל צעד חריג בסכסוך. מבחינת ישראל היתה התוצאה העיקרית של מסקנה זו סירוב עקבי מצידה של ממשלת ארה"ב לספק לישראל סיוע צבאי מאסיבי בימים הראשונים של הקרבות, דווקא בשעה שהיתה זקוקה לו בדחיפות.

קסינג'ר הבין כי סיוע צבאי אמריקני משמעותי לישראל עלול להיתפס על-ידי הסובייטים כפרובוקציה חמורה, ו„הוא לא רצה להיות פרובוקטיבי... הוא לא רצה להיכנס לעימות עם הסובייטים...“⁸, ואכן ב-8 באוקטובר הוא דיווח לנציגים הישראליים בווישינגטון על מחלוקת, כביכול, בתוך גופי הממשל האמריקני. לדבריו התנגד שר-ההגנה, שלזינג'ר, לא רק לאספקת נשק לישראל באמצעות מטוסי-תובלה אמריקניים, אלא אפילו לכך שמספר מצומצם של מטוסים ישראליים ינחתו בארה"ב ויעמיסו תחמושת וחלקי חילוף חיוניים. זאת ועוד,

הוא טען כי בפנטגון יושבים נציגי לובי הנפט האמריקני ואלה מתנגדים בתוקף לכך שארה"ב תחלץ לסייע לישראל. מאוחר יותר התבשר אמנם שגריר ישראל בארה"ב, כי הנשיא נכסון „החליט עקרונית“ לספק לישראל מטוסי-קרב כמספר אבידו-תיה במלחמה, אולם במהרה הסתבר, כי גם החלטה „עקרונית“ זו לא הועילה הרבה, וישראל לא קיבלה את המטוסים. הממשל האמריקני אכן הגיע להחלטה עקרונית, אך זו היתה שונה מהותית ממה שישראל ציפתה: „כל עוד נוקטת ברה"מ בעמדה פייסנית ומאיצה בערבים לנהוג במתינות“⁹, יגלה גם הממשל מצידו מתינות ולא יספק לישראל אמצעי לחימה בכמות משמעותית. חילוקי הדעות בממשל לא היו ולא נבראו¹⁰, הקו המדיני שאומץ על-ידי כל גורמי הממשל היה ביסודו ניסיון חד-משמעי להימנע מלזעזע את מערכת היחסים האמריקנית-סובייטית. דבר זה נתפס על-ידי הממשל האמריקני כאינטרס ראשון במעלה. מנקודת ראותו יכול היה הממשל להעריך, כי כל עוד הערבים „מסתדרים“ ללא סיוע סובייטי מאסיבי, חייבת גם ישראל להסתפק במה שבידה. מבחינתו לא היוותה דחיית בקשותיה של ישראל התממהות והתחמקות; ישראל פשוט לא היתה זכאית לפי תפיסה זו לשום סיוע צבאי חורג בממדיו. העובדה כי היו אלה הערבים שפתחו במלחמה ושישראל נמנעה ממכה מקדימה בבוקר יום-הכיפורים, למרות היתרונות הצבאיים שהדבר עשוי היה להקנות לה, לא שינתה דבר מנקודת מבטם של האמריקנים. מבחינתם, תפס ביסודו של דבר, שיקול מרכזי אחד: בלתי אפשרי להעביר לישראל את הנשק הנדרש על-ידה, כאשר מעצמת-העל השניה — ברה"מ — אינה מסייעת באורח משמעותי לבנות בריתה הערביות במזוה"ת.

הרכבת האוירית הסובייטית למזרח-התיכון

מצב דברים זה השתנה ארבעה ימים לאחר פרוץ הקרבות, כאשר ב-10 באוקטובר החליטו הסובייטים להפעיל רכבת אוירית רחבת ממדים לסוריה ולמצרים. החלטתם זו של הסובייטים היתה קשורה, בראש ובראשונה, בהתמוטטות מאמץ המלחמה הסורי בגולן, ובחששה של ברה"מ, כי אם לא תגיש סיוע צבאי מאסיבי לסוריה ולמצרים באורח מיידי, עלולות בנות חסותה לנחול תבוסה צבאית תוך זמן קצר. המהלך הסובייטי הפתיע גורמים שונים בממשל של ארה"ב. אם עד כה גיתן היה להגדיר את התנהגותה של ברה"מ כמאופקת וכמרוסנת ולפעול בהתאם לכך, הרי שיגורה של רכבת אוירית מאסיבית למזוה"ת לא השתבץ במסגרת זו. בערב ה-10 באוקטובר, משהבחין המודיעין האמריקני בסימנים ברורים ראשונים של הרכבת האוירית הסובייטית, עלה חשש אמריקני, כי צעדה של ברה"מ עלול להיות מנוף יעיל ליצירת תהליך מחודש של חדירה סובייטית אינטנסיבית למזוה"ת, וזאת בנסיבות חמורות ביותר מבחינתה של ארה"ב. היה ברור, כי לרכבת האוירית הסובייטית אין ולא כלום עם „מתינות“ מעצמתית. משהתברר כי מטוסים סובייטיים מדגם אנטונוב-12

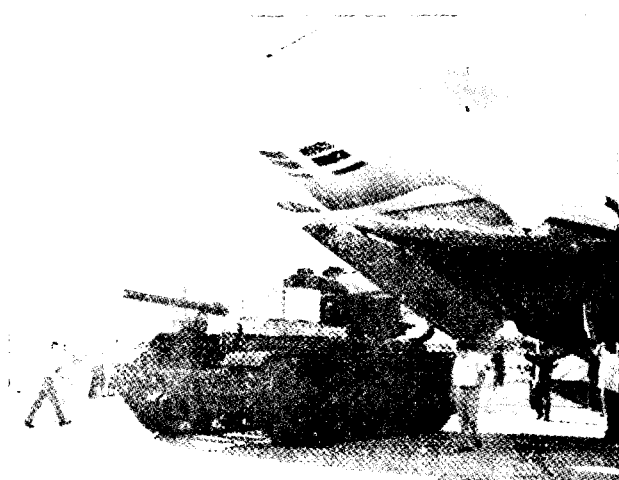
⁵⁵ בסימפוזיון שנערך שנתיים לאחר המלחמה באוניברסיטת ג'ונס הופקינס בארה"ב הכחיש גיימס שלזינג'ר, כי הפנטגון היה אחראי לעיכוב בהפעלת הרכבת האוירית לישראל. הוא הדגיש כי „המדיניות המתואמת“ של הממשל היא שהביאה לדחיה בהפעלת הרכבת האוירית ולא בעיות „ביורוקרטיות“ בפנטגון.¹⁰

האמריקני, כי המזה"ת עלול להיהפך, למה שהיו הבלקנים באירופה לפני 1914".¹² מפיו של מרצה להיסטוריה לשעבר, ניתן היה לפרש התבטאות כזו באורח חד-משמעי: מעצמה רוסית התפוררה בעבר בשל סכסוך מקומי בבלקן על כן אל לה למעצמה הרוסית החדשה להימנע מלשכוח לקח זה, פן תמיט על עצמה שואה בשל, "בלקן" נוסף במזה"ת.

נסיונות להשגת הסדר אמריקני-סובייטי

אולם במקביל לרמזים אמריקניים אלה לסובייטים, חלה אף אינטנסיפיקציה בנסיונותיהם להגיע להבנה כלשהי עימם. המגמה האמריקנית הבסיסית, שלא להיקלע למצב בו מתייצבת ארה"ב באורח חד-משמעי מאחורי ישראל, ונדחפת בשל-כך למצבי עימות עם ברה"מ והערבים, בלטה אף יותר מבעבר. עתה החל תהליך מואץ של גישושים מצדם של האמריקנים להגיע להסכם כלשהו עם ברה"מ. ב-15 באוקטובר, בהסבירם את הסיבות שהניעו לשגר רכבת אווירית משלהם לישראל, מסרו האמריקנים, כי, "הם המתווכים ובחנו את ההתפתחויות במשך מספר ימים במגמה להגיע להסדר דיפלומטי".¹³ באותה עת לא נמסר דבר על מהותו של ההסדר הדיפלומטי שהוצע על-ידי האמריקנים לסובייטים. אולם בדיעבד, כאשר גולל קיסניגר עצמו את הרקע להפעלת הרכבת האווירית האמריקנית, טען, כי, "במשך השבוע הראשון (למלחמה) ניסתה ארה"ב להביא למיתון ברמת האספקה הצבאית החיצונית שנשלחה לאיזור, ולהשיג במחאות עם ברה"מ הפסקת-אש, שתסיים את הקונפליקט".¹⁴ נראה, אם כן, כי במרכזו של ההסדר האמריקני המוצע לסובייטים עמדו שני מרכיבים עיקריים: כוונה להגיע להבנה עם ברה"מ על הגבלה — זמנית לפחות — במירוץ החימוש הבינמצמתי במזה"ת, וניסיון להגיע להסכם על סיום המלחמה שעיקרו הפסקת-אש, "במקום".

נראה כי בשני המאמצים נכשלו האמריקנים כישלון חרוץ. באשר לניסיון להגיע להסכם עם הסובייטים על הגבלת מירוץ החימוש במזה"ת, משקפות ההתבטאויות האמריקניות הפומביות מאמץ כמעט נואש לכוון את הרכבת האווירית הסובייטית לפסים של הצטמצמות. בערב ה-10 באוקטובר טען דובר מחלקת המדינה, כי, "אין אישור לכך שרכבת אווירית סובייטית החלה למעשה להגיע למצרים ולסוריה". גם בערב ה-11 באוקטובר סירבו עדיין פקידי הממשל האמריקני להגדיר באורח פומבי את הרכבת האווירית של ברה"מ כגדולה. זאת, על-אף העובדה שבמועד זה היה ברור, כי המהלך הסובייטי אינו בבחינת צעד חד-פעמי, אלא המדובר במאמץ שיטתי לשנות את מאזן הכוחות הצבאי שנוצר באיזור, ובכך אף את יחסי הכוחות המעצמתיים במזה"ת. אפילו במסיבת-עיתונאים שערך קיסניגר ב-12 באוקטובר (פחות מ-24 שעות לפני הפעלתה של הרכבת האווירית האמריקנית, ולמעשה ביום קבלת ההחלטה על הפעלתה) טרח שר-החוץ האמריקני להגדיר את הרכבת האווירית הסובייטית כ, "מתונה".¹⁵ אך לא היתה זו רכבת אווירית מתונה כלל; אלא שבאותו שלב עדיין קיווה קיסניגר, שפנייתו לברה"מ תיענה, והוא יגיע עימה לכלל הסכמה על האטה בקצב הפעלתה של הרכבת האווירית הסובייטית, במטרה למנוע העמקת המעורבות הישירה של שתי המעצמות בסכסוך. אולם, נראה כי הסובייטים דחו את הפניה האמריקנית מכל וכל. מבחינתם היה פירושה המעשי של הפסקת הרכבת האו-

מטוס, "גלקסי" בנמל התעופה בן-גוריון. לידו טנק M-60.

ואנטונוב-22 מגיעים בקצב הולך וגובר לשדות-תעופה בסוריה ובמצרים, וכי אוניות-משא סובייטיות עושות דרכן לנמלים ערביים, כשמטענן כולל ציוד צבאי, נאלצו האמריקאים להעמיד את הסובייטים על החומרה בה רואה ארה"ב את צעדיהם. נוצר הכרח אמריקני לשכנע את ברה"מ, כי סיוע צבאי מאסיבי לערבים עלול להביא את שתי המעצמות לדרך של עימות מסוכן. בראשונה ניסה קיסניגר, "לדבר על ליבם של הסובייטים";¹¹ אולם משלא הראו הללו היענות, החלה לגבור תדירותם של, "איתותי לחץ" אמריקני עליהם: —

- כבר בערב ה-10 באוקטובר החלו מקורות אמריקניים לפרסם ידיעות על-כך שישאל אמנם אינה פוגעת במטוסי הרכבת האווירית הסובייטית בעודם באויר, אולם חיל-האוויר הישראלי בהחלט מפציץ שדות-תעופה ערביים בהם נוחתים המטוסים הסובייטיים. היה בכך יותר מרמז, כי ברה"מ חייבת לקחת בחשבון סיכונים של היפגעות כלים וכוח אדם סובייטי, שעה שהיא נוקטת מהלך זה, וכי הדבר הינו במסגרת, "כללי המשחק" המותרים במלחמה. ב-12 באוקטובר דיווחו האמריקנים על לפחות שני מטוסי אנטונוב סובייטיים, שנפגעו על הקרקע בסוריה בעת הפצצות חיל-האוויר הישראלי שם.

- כלי-התקשורת האמריקניים החלו לדווח בהרחבה על סיוע צבאי שמגישה ארה"ב לישראל. בעיקר הודגש בעיתונות האמריקנית, כי ארה"ב מספקת לישראל תחמושת לארטי-לריה, אמצעי נ"ט וטילי א"א וא"ק. למעשה, היה עדיין הסיוע הצבאי האמריקני לישראל מוגבל.

- ב-11 באוקטובר, הודיעה מפקדת הצי האמריקני, כי בוטל תרגיל נחיתה אמפיבי, שעמד להתקיים בחופי צפון-קרוליינה. נושאת המטוסים, "איברג'ימה", שהיתה אמורה ליטול חלק בתרגיל, קיבלה הוראה להתכונן לקראת יציאה לים-התיכון. במקביל מסר הפנטגון, כי נושאת-המטוסים, "פרנקלין רוזבלט", שעגנה בברצלונה, עומדת לצאת למזה"ת.

מעבר לכל אלה, החלה להסתמן נימה חדשה לחלוטין בהתבטאות צמרת הממשל האמריקני כלפי הסובייטים. במסיבת-עיתונאים שערך קיסניגר ב-12 באוקטובר, קבע שר-החוץ

רית שבה פתחו ב־10 באוקטובר, משום הפקרתם של בעלי בריתם במזה"ת לתבוסה. לזאת לא יכלו הסובייטים להסכים; הם עמדו על־כך במהרה, כי לאור המצב הצבאי שהלך והתפתח לאחר ה־10 באוקטובר, עלול מעמדם במזה"ת להתערער כליל אם יפסיקו, או אפילו יאיטו את קצב הפעלת הרכבת האוירית. זאת משום שצעד מעין זה היה מתפרש, ללא ספק, כבגידה מוחלטת באינטרסים הערביים. מעבר לכך, אפשרי אף שבעניין זה חלה טעות סובייטית חמורה בהערכה¹⁶. יתכן כי ההנהגה הסובייטית פירשה את העמדה האמריקנית מתחילת המלחמה כעמדת חולשה מובהקת; לכן העריכה בטעות, כי מרחב התמרון של ארה"ב צר, וכי היא לא תהיה מוכנה להתייצב באופן הפגנתי ובאורח חד־משמעי לצידה של ישראל. זאת בעיקר נוכח החלשת מעמדו של הנשיא ניקסון עקב פרשת ווטרגייט, שהפכה ל"מערבולת סוחפת" ממש במהלך מלחמת יום־הכיפורים.

נסיונות להשגת הפסקת אש

באשר למאמץ האמריקני להשיג הפסקת־אש, ניתן היום לומר, כי לקראת ה־12 באוקטובר חל מפנה משמעותי בנושא זה, לפחות מבחינתה של ארה"ב. זו הצליחה, ככל הנראה, להבטיח בתאריך זה את הסכמתה של ממשלת ישראל להפסקת־אש "במקום"¹⁷, דהיינו, כשכוחות מצריים בצד המזרחי של התעלה, וכוחות ישראלים מעבר לקו הסגול בגולן. הדבר היווה תפנית בעמדתה של ישראל, שהתנגדה מראשית המלחמה להפסקת־אש, שלא תהיה כרוכה בחזרת הצדדים לעמדות בהן ניצבו עד ה־6 באוקטובר. מבחינתה של ארה"ב היתה זו הזדמנות פוליטית שאין להחמיצה. המצב הצבאי התאפיין באיזון מסוים, מעין "תיקו" שלו ייחל קיסניגר, ואשר לדעתו עשוי היה לשמש פירצה לפעילות דיפלומטית אמריקנית ענפה. אולם הצלחת הדיפלומטיה האמריקנית להשיג הסכמה ישראלית להפסקת־אש הופרעה מכיוון בלתי צפוי. קיסניגר, שהיה סבור כי הסובייטים יצליחו להבטיח את הסכמתה המיידית של מצרים להפסקת־אש נוכח לדעת, כי סאדאת אינו "מונח בכיסם" של אלה. בליל ה־12—13 באוקטובר ניסו הסובייטים לשכנע את סאדאת כי מצרים הסיגה כבר למעשה את מטרותיה, וכי אם תסכים להפסקת־אש יפעלו שתי המעצמות לכפיית הסדר מדיני במזה"ת. סאדאת דחה את התביעה הרוסית בועם, וההנהגה המצרית החליטה, כי מצרים אינה יכולה להסכים להפסקת־אש "שעה שכוחותיה מתקדמים"¹⁸. על החלטה זו עתידים היו המצרים להצטער צער רב; קיסניגר תיאר זאת כ"טעות חמורה בהערכה"¹⁹. כחודש לאחר המלחמה סיפר להיכל, כי לא היה קל לשכנע את ישראל להסכים להפסקת־אש ב־11 באוקטובר; "ועמם (של הישראלים) על־כך היה גועש, משום שלפי הערכתם... יכלו לשנות את מהלך הקרבות. אולם הם נכנעו, בסופו של דבר. באשר לכם (המצרים) — הגיע אלינו שדר מכם באמצעות הסובייטים וגם הבריטים, שלפיו אינכם מוכנים להסכים (להפסקת־אש)"²⁰.

מבחינה אמריקנית היה פירוש הדבר הצטמצמות ניכרת במרחב התמרון והאופציות המדיניות לפעולה, ובממשל הלכה ונתגבשה הערכה, כי הסובייטים אינם נענים להפצרות האמריקניות בשום דרך. מחד גיסא, אין הם מסוגלים לשכנע את מצרים להסכים להפסקת־אש (כפי שהצליחו האמריקנים לשכנע את ישראל),

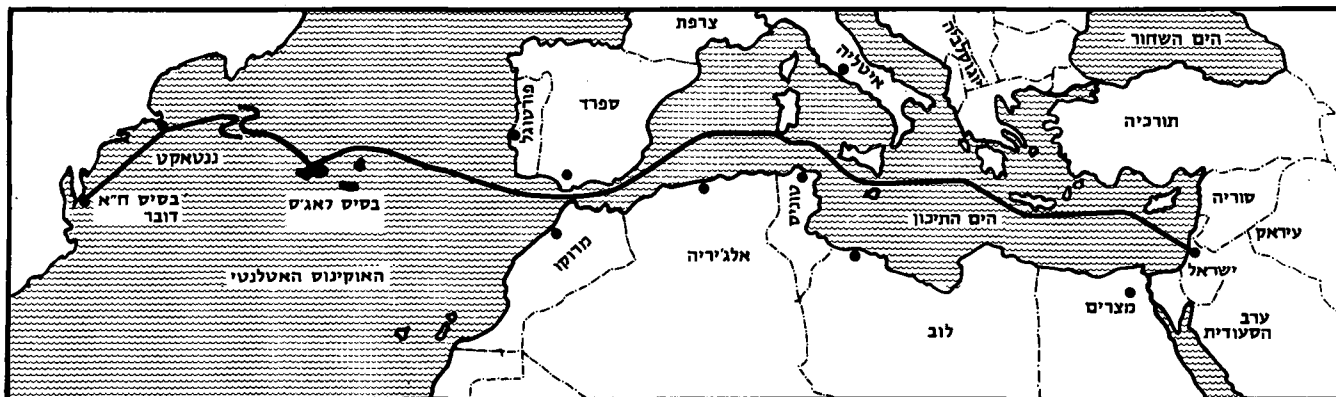
ומאידך גיסא, אין הם נכונים להפסיק את הסיוע הצבאי המא־סיבי למדינות־ערב באמצעות הרכבת האוירית. הממשל חש, כי הסובייטים חותרים במדיניותם נגד כל אפשרות להשגת "תיקו" ישראלי־ערבי. הסיוע הצבאי הסובייטי למצרים ול־סוריה איים לנטרל את הישגיה הצבאיים של ישראל. עקב כך העריך הממשל, כי עלולה לחול הקשחה נוספת הן בעמדות הערבים והן בעמדת ישראל, וארה"ב תאבד כל סיכוי לפעול במזה"ת כ"מתווך הוגן".

מעבר לשיקולים אלה לא ניתן היה לחפות על "עובדה בסיסית אחת: ברה"מ נהגה ב"איפוק מעצמתי" רק שעה שהתנאים היו נוחים לבנות־בריתה באיזור. משעה שהשתנו תנאים אלה וחלה הרעה במצבן הצבאי של סוריה ומצרים, לא היססה להיחלץ באורח פעיל ולסייע להן. לכללי משחק מעצמתיים מסוג זה לא יכלה ארה"ב להסכים. בנסיבות אלה הפכה הרכבת האוירית הסובייטית לאתגר ראשון במעלה למדיניותה הגלובאלית של ארה"ב. לממשל האמריקני היה ברור, כי אם המצב שבו פועלת רק רכבת אוירית סובייטית יימשך, יוטל צל חמור על עצם יכולתה המעצמתית של ארה"ב לתת תשובות לסיטואציה של משבר בינלאומי חמור. מעבר למשמעות האזורית של הדבר עמדו, אם־כן, השיקול הגלובאלי ושאלת עצם אמינותה של ארה"ב ככוח בינלאומי, המסייע לבעלי בריתו בשעת מצוקה. בדיעבד הסביר קיסניגר את התחושה הכבדה, שנוצרה בממשל עקב הפעלת הרכבת האוירית הסובייטית. לדבריו לא יכלה ארה"ב, ואין היא יכולה ככלל, להרשות לנשק סובייטי להגשים ניצחון גדול על הנשק האמריקני: "זה עניין שאין לו קשר לערבים ואין לו קשר לישראל, אלא קשור ישירות במאזן הכוחות בין שתי מעצמות־העל"²¹.

"מקבילית כוחות"

נראה, איפוא, כי משעלתה שאלת אמינותה של ארה"ב במלוא חריפותה לא נותרה לארה"ב כמעט ברירה; שומה היה עליה להפעיל מאמץ אספקה צבאי משלה. מבחינה זו ניתן, אם־כן, לומר כי הרכבת האוירית האמריקנית לא היתה תשובה למצב הצבאי שהתפתח במזה"ת ב־13 באוקטובר 1973, וביסודו של דבר לא נועדה לענות לצרכיה הצבאיים של ישראל. בראש וראשונה, היא היתה תשובה לרכבת האוירית הסובייטית המא־סיבית, שהופעלה מאז ה־10 באוקטובר ושעירערה כל סיכוי להצלחת הדיפלומטיה האמריקנית באיזור. משום־כך, לא נת־אחרה הרכבת האוירית האמריקנית לבוא; להיפך, ארה"ב אף גילתה זריזות בלתי־מצויה מרגע הפעלת הרכבת האוירית הסובייטית ב־10 באוקטובר, ועד שהחליטה לספק לישראל את הנשק שנדרש על־ידה. בהנחה, כי היה דרוש פרק זמן של לפחות עשרים וארבע שעות מרגע קבלת החלטה על הפעלת הרכבת האוירית ועד ראשית הביצוע, הרי ניתן לומר, כי עברו יומיים בלבד עד שהממשל החליט לפתוח במבצע התספוק העצום לישראל. פארדוקסלית נראה, כי הרכבת האוירית שהפעילו הסובייטים ב־10 באוקטובר 1973 היא שגררה את ארה"ב ליתר מעורבות במלחמה, ומבחינה זאת היה בת משום "בונוס" מסויים לישראל.

עם זאת, ברור כי אף שהרכבת האוירית האמריקנית קשורה בטבורה לרכבת האוירית הסובייטית, היא שונה ממנה באורח מהותי: הרכבת האוירית הסובייטית שוגרה במטרה למנוע את

מסלול הרכבת האוירית מהחוף המזרחי של ארה"ב דרך בסיס לאג'ס באיים האזוריים (פורטוגל) לישראל.

היא, כי בחשבון אחרון לא היתה זו התנהגותה, הנאותה של ישראל בבוקר יום-הכיפורים והימנעותה ממתקפת-מנע, הגורם שהניע את ארה"ב לספק לה סיוע צבאי במהלך המלחמה, אלא האינטרסים הגלובאליים של ארה"ב ושאלת מעמדה המעצמתי מול ברה"מ.

מראי מקומות

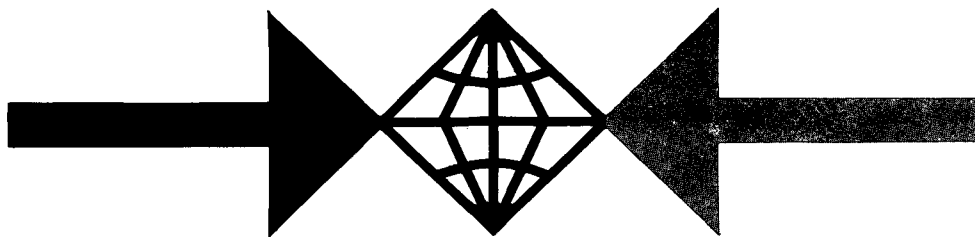
1. גולן, מתי. "השיחות הסודיות של הנרי קיסינג'ר". הוצאת שוקן, תשל"ו. עמ' 63.
2. לקוויר ולוטוואק. "קיסינג'ר ומלחמת יוה"כ". מעריב, 6 ספט' 74, עמ' 25-26.
3. M. and B. Kalb. "Kissinger", Dell Book, 1975.
4. Elmo Zumwalt. "On Watch", pp. 433-435.
5. The Department of state Bulletin. No. 1792. p. 535.
6. Heikal. The Road to Ramadan, London, pp. 208-212, p. 216.
7. דיווח סוכנות הידיעות הצרפתית A.F.P. מושינגטון ב-9 באוק' טובר 1973.
8. Kalb, p. 525.
9. Ibid. p. 527.
10. Jerusalem Post, Dec. 10, 1975.
11. Kalb. p. 533.
12. The Department of State Bulletin, No. 1792, p. 535.
13. דברי דובר מחלקת המדינה ב-15 באוקטובר 73. (ע"פ דיווח סוכנות A.P. מושינגטון).
14. The Department of State Bulletin, No. 1794. p. 586.
15. The Department of State Bulletin, No. 1792. p. 537.
16. Shulman, Marshall. The Middle-East Conflict 1973.
17. Survival, Jan. (Feb. 74), p. 2.
18. Insight Team of the Sunday-Times, Middle-East War pp. 134-135.
19. גולן, מתי. עמ' 66.
20. Heikal, p. 224.
21. The Department of State Bulletin, No. 1794, p. 586.
22. "אל-אנואר", לבנון, 16 נוב' 73 (מאמר מאת ח. הייכל תחת הכותרת "ויכוח עם קיסינג'ר").
23. שם.
24. Heikal, p. 232.
25. ויטאל, ד. "ממשל ניקסון והסכסוך הערבי-ישראלי". סקירה חד-שית, ספט' 70, עמ' 7.
26. Heikal, p. 256.

תבוסתם המוחלטת של בעלי הברית הערביים של ברה"מ באיזור, ומבחינה זו היא מהווה צעד מעצמתי במישור "האזורי"; הרכבת האוירית האמריקנית, לעומת זאת, הינה כאמור תגובה לרכבת האוירית הסובייטית, ולכן יש לראותה כצעד מעצמתי במישור "הגלובאלי"***. עוד לפני מלחמת יום-הכיפורים כתב פרופ' ד. ויטאל, כי "בניתוח סופי, יש להניח כי הגורם המכריע (בממשל האמריקני) הוא החשיבות שמייחסת ארה"ב לשיקולים גלובאליים (להבדיל משיקולים אזוריים) בכלל, ולבלימת ברה"מ בפרט"23. אין ספק, כי מודל זה מתאים בדיוקנות מדהימה לניתוח סוגיית הרכבת האוירית האמריקנית. באורח פחות מתוחכם, אולם לא פחות נכון, תפסו את הדבר גם הפרשנים הערבים. לדידם, סיפקה ארה"ב לישראל ברכבת האוירית, "טונה ציוד עבור כל טונה שסיפקה ברה"מ לערבים"24. דהיינו, גם הם הבחינו בכך שאת המהלך האמריקני יש לראות על רקע, "מקבילית כוחות" בינמעצמית, שבה מנסה כל מעצמה למנוע מידיבתה כל הפרה משמעותית של איוון הכוחות הקיים.

סיכום

הרכבת האוירית האמריקנית ששוגרה לישראל במלחמת יום-הכיפורים היתה צעד תגובה למהלך סובייטי. משום כך יש למחוק את ארבעת הימים הראשונים של המלחמה מחשבון "ההתמהמהות" של הממשל. זאת משום שגם הסובייטים לא הפעילו עד ה-10 באוקטובר מאמץ אספקה מאסיבי לסיוע לבני חסותם במזה"ת. משפעלו הסובייטים פעלה גם המערכת השל-טונית האמריקנית, במקרה זה במהירות ובהחלטיות שאיפיינו בדרך-כלל את ממשלו של ניקסון. המסקנה המתבקשת מניתוח זה היא שאופיה המאסיבי של הרכבת האוירית הסובייטית, הוא שהיה הגורם המרכזי בהחלטתו של הממשל האמריקני להתייצב מאחורי ישראל ולהושיט לה סיוע צבאי ומדיני באופי ובמדים שהוגשו באותם הימים. מסקנה נוספת שניתן להסיק

*** בשיחה שקיים ניקסון ב-17 באוקטובר 1973 עם שגרירי ערב הסעודית, כווית, מרוקו ואלג'יריה הדגיש נשיא ארה"ב כי "אנו שלחנו רכבת אוירית רק אחר שהסובייטים עשו כן"22.

המאזן הצבאי 1976

צרפת

לצרפת נציגות צבאית במרוקו והיא מספקת נשק למספר ארצות, ביניהן: יוון, לוב, מרוקו, אבו-דאבי, עירק, כווית וערב-הסעודית.

הסכמים רב-צדדיים עם מעצמות זרות

ארצות הברית, "סנטו" (CENTO — Central Treaty Organization) דן בענייני צבא, כלכלה, ועדות תיאום למיניהן וכן בנציגות הצבאית המתמדת של המדינות המשתתפות בו, ואלו הן: בריטניה, אירן, פקיסטן, תורכיה וארה"ב כנספחת. החוזה שנחתם בין המדינות הללו מאפשר שיתוף פעולה הדדי בענייני ביטחון והגנה, אך אין פיקוד מרכזי על הכוחות המוצבים במסגרתו. כבסיס לשיתוף פעולה קונקרטי עבור הכוחות המקומיים, משמש ה-RCD (Regional Co-Operation for Development) באופן עצמאי מתוך "סנטו". כוחות או"ם מוצבים בקפריסין (UNFICYP), בסוריה (UNDOF) ובמצרים (UNEF).

הסכמים תוך אזוריים

הליגה הערבית נוסדה ב-1945 וחברות בה המדינות הבאות: אלג'יריה, בחריין, עירק, ירדן, מצרים, כווית, לבנון, לוב, מרוקו, עומאן, מאוריטניה, קאטאר, ערב-הסעודית, סודן, סומאלי, סוריה, תוניסיה, איחוד האמירויות הערביות, הרפובליקה התימנית הערבית והרפובליקה הדמוקרטית העממית של תימן. הגופים הכפופים לה כוללים את מועצת ההגנה הערבית, שהוקמה ב-1959 והפיקוד הערבי המאוחד שנוסד ב-1964. הסכמי הגנה נחתמו על-ידי מצרים וסוריה בנובמבר 1966 ועל-ידי מצרים וירדן במאי 1967. לחוזה זה הצטרפה עירק מאוחר יותר. הסכמים אלה איפשרו הקמת מועצת הגנה בפיקוד משותף. במפקדת החזית המזרחית שנוסדה בדצמבר 1970 ושארונה רופף, שותפות: עירק, ירדן, צבא השחרור הפלשטינאי וסוריה, כשהפיקוד הוא של ירדן ושל סוריה בנפרד. עירק וסוריה כרתו בריתות הגנה במאי 1968 וביוני 1969, אך חיכוכים בין שתי המדינות עוררו מספר ספקות באשר לאפשרות קיומן. ירדן וסוריה הקימו לאחרונה מועצה משותפת לתיאום התכניות הכלכליות והפוליטיות. כן הוקם גוף יועץ סורי-ירדני לתיאום המדיניות הצבאית. פדרציית הרפובליקות הערביות נוצרה על-ידי לוב, סוריה ומצרים באפריל 1971 והיא איפשרה מדיניות הגנה משותפת ומועצת הגנה פדרלית. בינואר 1973 התמנה מפקד עליון לפקד על צבאה של פדרציה זו. מצבו הנוכחי של הסכם זה אינו ברור. בדצמבר 1975 חתמו אלג'יריה ולוב על חוזה הגנה. אירן מוסיטה סיוע צבאי לעומאן ויחידות אירניות וירדניות מסייעות לשלטון המקומי שלה.

המכון ללימודים אסטרטגיים בלונדון נוהג לפרסם מדי שנה את ה"מאזן הצבאי", שהוא אוסף נתונים, צבאיים בעיקר, על מדינות בעלות חשיבות ברחבי העולם. נתונים אלה רובם בדוקים ומדויקים ומיעוטם משוערים. מתוך מידע זה בחרנו להביא את הקטעים העוסקים בארצות המזרח-התיכון ובחלק מארצות אגן הים-התיכון.

הסכמים דו-צדדיים עם מעצמות זרות

ברה"מ

מצרים וברה"מ חתמו על חוזה ידידות ושיתוף פעולה ביניהן במאי 1971. עד מאי 1975 היתה ברה"מ ספק הנשק העיקרי של מצרים, אך מאז לא שלחה לה כמויות משמעותיות של נשק וחלקי חילוף, ובמרס 1976 ביטלה מצרים את החוזה ביניהן. באפריל 1972 חתמו עירק וברה"מ על חוזה דומה, אך פחות מקיף. ברה"מ שולחת נשק לעירק, לסוריה וללוב. כמרכז ספקה ברה"מ סיוע צבאי לאלג'יריה, למרוקו, לסודן ולרפובליקה העממית של תימן.

ארה"ב

לארה"ב מספר סוגים של הסכמי סיוע בטחוני והיא ספקה סיוע צבאי על בסיס של מענק או אשראי ליוון, תורכיה, פורטוגל, ספרד, מרוקו, תוניסיה, לבנון, ירדן, ערב-הסעודית וישראל. בנוסף לכך היא מוכרת (תמורת תשלום במזומנים) כמות משמעותית של ציוד צבאי לארצות רבות, בעיקר ליוון, ספרד, ישראל, אירן, כווית, ערב-הסעודית וירדן. לאחרונה הסכימה ארה"ב לספק למצרים (תמורת תשלום) מטוסי תובלה ואימון צבאי במידה מוגבלת.

בריטניה

בריטניה ערכה הסכמי ידידות עם בחריין, קאטאר ואיחוד האמירויות הערביות באוגוסט 1971. היא גם מספקת נשק לאירן, כווית, בחריין, קאטאר, איחוד האמירויות הערביות, ערב-הסעודית, עומאן, ירדן ומצרים. מספר יחידות בריטיות עזרו לכוחות הממשלה בעומאן וסיפקו עזרה באימון וסיוע טכני. ב-1959 חתמה בריטניה על חוזה עם יוון ותורכיה שמטרתו לערוב לעצמאותה, לשלמותה הטיטוראלית ולבטחונה של הרפובליקה של קפריסין, והיא מחזיקה חיל משמר בשני בסיסים ריבוניים בקפריסין.

ראשי תיבות

טמ"ט — טיל מונחה נגד טנקים.
נצ"ל — נגד צוללות.
תול"ר — תותח ללא רתע.
תומ"ת — תותח מתנייע.
תל"ג — תוצר לאומי גולמי.

אירן

אוכלוסיה: 33,810,000.

משך השירות הצבאי: שנתיים.

סה"כ הכוחות המזוינים: 300,000.

מילואים: 300,000.

כוחות ביטחון נוספים: 70,000 אנשי זינדר-מריה עם מטוסים קלים, מסוקים וספינות משמר.

תל"ג משוער ב-1975: 56,800 מיליון דולר.
הוצאות הביטחון ב-1976—1977: 9,500 מיליון דולר.

כוחות היבשה: 200,000 איש.

3 דיביזיות משורינות.

4 דיביזיות חי"ר.

4 חטיבות עצמאיות (2 חטיבות חי"ר, 1 חטיבה מוטסת, 1 חטיבת כוח מיוחד).

1 גדוד טילים נ"מ הוק.

מפקדה לאוויריית חילות היבשה.

טנקים: 500 ציפטיין, 400 מ-48/47, 600 מ-60 א-1; כ-2,000 נגמ"שים מ-113, בטר-60/50; 650 תותחים: 75 מ"מ, 105 מ"מ ו-130 מ"מ, 155 מ"מ; תומ"תים: 175 מ"מ ו-203 מ"מ; 64 משגרי רקטות מ-21; תול"רים 106 מ"מ; טמנ"טים: אנטק, ס.ס. 12/11, טאו; 650 תותחים נ"מ: 23 מ"מ, 35 מ"מ, 40 מ"מ, 57 מ"מ, 85 מ"מ; מתנייעים: 20 מ"מ, 80 מ"מ; טילים נ"מ הוק.

בהזמנה: טנקים: 1,480 ציפטיין, 250 סקור-פיון, רכב סיור מדגם פוקס; טמנ"טים: דרגון, טאו; תותחים נ"מ מתנייעים ZSU-23-4; טילים נ"מ רפיייר.

מטוסים: 45 ססנה-185, 10 O-2A, 6 ססנה-310; מסוקים: 60 קוברה, 100 בל-214, 20 הסקי, 52 בל-205, 15 CH-47C (בהזמנה); 187 מסוקים בל-214A, 142 קוברה).
בתעסוקה מבצעית: בעומן 3,000 איש, חטיבה אחת וטייסת מסוקים; בסוריה 391 איש (בחיל האוו"ם בגולן).

חיל-הים: 18,500 איש.

3 משחתות.

4 פריגטות עם 2 טילים יסיים ו-2 טילים נ"מ כל אחת.

4 קורבטות.

25 סירות משמר (מהן 9 בנפח פחות מ-100 טון).

5 שולות מוקשים (3 של משמר החופים ו-2 סמוכות לחוף).

2 נחתות.

2 אניות נחיתה.

2 אניות אספקה.

8 רחפות SRN-6, 6 רחפות וולנגטון BH-7.

אוויריית חיל-הים: 1 טייסת לסיור ימי עם מטוסים אוריון, 1 טייסת ללוחמה נצ"ל עם 6 מסוקים סיקורסקי, 1 טייסת תובלה עם 5 מסוקים בל-205, 14 בל-206, 6 בל-212, 10 SH-3D; 3 גדודי חיל-נחתים. (בהזמנה: 3 צוללות טנג, 6 משחתות ספרואנס, 12 סטי"לים עם טילים אקסוסט, 2 נחתות, 6 מסוקים סיקורסקי).

חיל-האוויר: 81,500 איש.

317 מטוסי קרב.

10 טייסות מטוסי קרב-הפצה ובהן: 173 פנטום עם טילים אויר-אוויר סידווינדר וספראו וטילים אויר-קרקע מייבריק.

10 טייסות מטוסי קרב אויר-קרקע עם F-5E 112.

1 טייסת קרב עם F-14A 15 טומקאט.

1 טייסת סיור עם 4 פנטום, 13 F-5 לסיור.

4 טייסות תובלה בינוניות עם 57 הרקולס.

1 טייסת מטוסי תדלוק עם 12 בואינג-707, 3 בואינג-747.

4 טייסות תובלה קלות עם 73 מטוסים מדגם מים שונים.

מסוקים: 10 הסקי, 45 בל-205, 70 בל-206, 5 בל-212, 5 CH-47C, 16 סופר-פרלון.

59 מטוסי אימון מדגמים שונים.

טילים נ"מ רפיייר וטייגרסט.

(בהזמנה: F-14 65, 36 פנטום, F-5 41, 12 פנטום לסיור, 6 אוריון לסיור ימי, 12 בואינג-747, 19 בונטה, 2 F-27, 22 CH-47, 39 מסוקים בל-214, מכ"ם נ"מ בליינדפיייר).

אלג'יריה

אוכלוסיה: 17,330,000.

משך השירות הצבאי: 6 חודשים.

סה"כ הכוחות המזוינים: 69,300.

כוחות ביטחון נוספים: 10,000 אנשי זינדר-מריה.

תל"ג משוער ב-1974: 12,200 מיליון דולר.
הוצאות הביטחון ב-1976: 312 מיליון דולר.

כוחות היבשה: 61,000 איש.

1 חטיבה משורינת.

4 חטיבות חי"ר ממונע.

3 גדודי טנקים עצמאיים.

50 גדודי חי"ר עצמאיים.

1 גדוד צנחנים.

12 פלוגות של יחידות המדבר.

10 גדודי תותחנים עצמאיים.

5 גדודים נ"מ.

3 גדודי הנדסה.

טנקים: 100 ט-34, 300 ט-55/54, 50 א.מ.קס-13; 30 נגמ"שים בטר-152; 600 תותחים: 85 מ"מ, 122 מ"מ, 155 מ"מ; תומ"תים: 5 ס.יו-85, 85 ס.יו-100 וכן תומ"תים 152 מ"מ; 240 מרגמות 120 מ"מ, 240 מ"מ; טמנ"טים: סאגר, 20 משגרי רקטות 140 מ"מ ו-40 משגרי רקטות 240 מ"מ; 14 טילים קרקע-קרקע פרוג-4; תותחים נ"מ 85 מ"מ, 100 מ"מ.

חיל-הים: 3,800 איש.

6 ציידות צוללות ס.או-1 (סובייטיות לש-עבר).

6 סטי"לים קומר-1, 3 אוסה עם טילים סטיקס.

12 ספינות טורפדו פ-16 (סובייטיות לשעבר).
2 שולות מוקשים ט-43 (סובייטיות לשעבר).

חיל-האוויר: 4,500 איש.

182 מטוסי קרב.

2 טייסות של מפציצים קלים עם 24 איל-יושין-28, 3 טייסות יירוט ובהן 40 מיג-21.

6 טייסות מטוסי קרב-הפצה: באחת 20 סוחוי-7, בארבע 50 מיג-17, ובאחת 20 מיג-15.

2 טייסות ללוחמה נגד גרילה ובהן 28 מיג-15, 2 טייסות תובלה ובהן 8 אנטור-נוב-12, 6 F-27, 4 איליושין-28, 12 אילור-שיק-14.

4 טייסות מסוקים ובהן 4 מיג-42, 4 מיג-15, 6 יו-269, 5 סיקורסקי-330.

מטוסי אימון: מיג-15/21, יאק-18/11.

יידן

אוכלוסיה: 2,830,000.

משך השירות הצבאי: שנתיים.

סה"כ הכוחות המזוינים: 67,900.

מילואים: 30,000 איש.

כוחות ביטחון נוספים: 10,000 איש: 3,000 במשטרה ו-7,000 במיליציה האזרחית.

תל"ג משוער ב-1975: 1,300 מיליון דולר.
הוצאות הביטחון ב-1976: 155 מיליון דולר.

כוחות היבשה: 61,000 איש.

2 דיביזיות משורינות.

1 דיביזיה ממונעת.

2 דיביזיות חי"ר.

4 גדודים של כוחות מיוחדים.

2 גדודים נ"מ.

טנקים: 290 מ-48/47, 200 סנטוריון; שריוניות: 100 סלדין, 140 פרט; נגמ"שים: 320 מ-113, 120 סרסן; תותחים: 25 ליטראות, 105 מ"מ, 155 מ"מ; תומ"תים: 35 מ-52, 105 מ"מ, 20 מ-44, 155 מ"מ; 16 תותחים נגרים 155 מ"מ; מרגמות 81 מ"מ, 107 מ"מ, 120 מ"מ; תול"רים 106 מ"מ, 120 מ"מ; טמנ"טים טאו; 200 תותחים נ"מ מתנייעים מ-42 מ"מ.

חיל-הים: 250 איש.

12 ספינות משמר קטנות.

חיל-האוויר: 6,650 איש.

66 מטוסי קרב.

3 טייסות של מטוסי תקיפה אויר-קרקע עם F-5 48.

1 טייסת יירוט עם F-104-A 18.

מטוסי תובלה: 2 הרקולס ועוד 7 מסוגים שונים.

מסוקים: 3 ווירלונד, 18 אלואט-3.
מטוסי אימון: 23 מסוגים שונים תוצרת
בריטית ואמריקנית.
(בהזמנה: 18 מטוסי קרב מדגם F-5,
2 מטוסי תובלה הרקולס ו-4 מסוקים
S-76).

ישראל

אוכלוסייה: 3,510,000.
משך השירות הצבאי: גברים — 3 שנים,
נשים — שנתיים.
סה"כ הכוחות המזוינים: 158,500, כולל
123,000 איש חיילי חובה. (ניתן לגייס תוך
72 שעות עד 400,000 איש).
מילואים: 450,000.
כוחות ביטחון נוספים: 4,000 איש במשמר
הגבול ו-5,000 איש בח"ל.
תל"ג משוער ב-1975: 12,100 מיליון דולר.
הוצאות הביטחון ב-1976—1977: 4,214
מיליון דולר. (32,320 מיליון ל"י).

כוחות היבשה: 135,000 איש,
כולל נשים וחיילי חובה.
ניתן לגייס עד 375,000.

11 חטיבות (5 משוריניות, 4 חי"ר, 2 צנח-
נים) בדרך כלל במצבה כמעט מלאה. 6 חטי-
בות (1 משורינית, 4 ממוכנות, 1 חטיבת
צנחנים) במצבה חצי מלאה עד מלאה. יתר
הכוח במסגרות אימונים שונות.
15 חטיבות משוריניות.
9 חטיבות ממוכנות.
9 חטיבות חי"ר.
5 חטיבות צנחנים.
9 חטיבות ארטילריה.

2,700 טנקים: 900 סנטוריון, 600 מ-48,
650 מ-60, 400 מ-55/54, כ-150 ט-62,
65 פ.ט. 76; שריוניות: א.מ.ל. 60, א.מ.ל. 90,
רמתה: כ-3,300 נגמ"שים; זחל"מים מ-3/2,
נגמ"שים מ-113, ב.ר.ד.מ., ב.ט.ר. 60/50/40/
152; 450 תותחים: 120 מ"מ, 122 מ"מ,
130 מ"מ, 155 מ"מ; 500 תומ"תים: 105
מ"מ, מ-109, 155 מ"מ, 175 מ"מ וכמה
203 מ"מ; טילים קרקע-קרקע לנס, זאב;
משגרי רקטות: 122 מ"מ, 135 מ"מ, 240
מ"מ; 900 מרגמות 120 מ"מ ו-160 מ"מ
(בחלקן מתנייעות); תול"רים 106 מ"מ;
טמנ"טים: לאו, טאו, קובר, ס.ס. 11/10,
סאגר: כ-900 תותחים נ"מ 20 מ"מ, 30
מ"מ, 40 מ"מ, וולקן, צ'פרל; טילים קרקע-
אוויר רד-איי.

(בהזמנה: טנקים: מ-48, מ-60; נגמ"שים
מ-113; טמנ"טים: טאו ודרגון; טילים
קרקע-קרקע לנס; טילים קרקע-אוויר רד-
איי).

חיל-הים: 4,500 איש, כולל 1,000
חיילי חובה. ניתן לגייס עד 6,000
בזמן חירום.

5 צוללות (3 מסוג 206 ו-2 בריטיות לשעבר
מסוג T).

6 סטי"לים רשף עם טילים גבריאל.

12 סטי"לים סער עם טילים גבריאל.
2 סירות משמר גדולות ו-43 קטנות (בנפח
פחות מ-100 טון).
10 נחתות (3 בנפח פחות מ-100 טון).
קומנדו ימי: 300 איש.
(בהזמנה: 6 סטי"לים רשף, וטילים ים-ים
הרפון).

חיל-האוויר: 19,000 איש, כולל
2,000 חיילי חובה (נ"מ בלבד).
ניתן לגייס עד 25,000 בזמן חירום.

543 מטוסי קרב (בנוסף לכך ישנם מטוסי
קרב בעתודה, הכוללים 10 מפציצים קלים
ווטור, 25 מיסטר, 25 מפציצים אוראגן,
6 מטוסי יירוט סופר-מיסטר).

9 טייסות מטוסי קרב-הפצצה ומטוסי יירוט.
בשש מהן 204 פנטום ובשלוש 50 מיראז'-3
ר-33 כפיר.

6 טייסות מטוסי קרב-הפצצה עם 250
סקיי-הוק, 1 טייסת מטוסי סיור עם 6
מטוסי סיור פנטום.

מטוסי תובלה: 5 בואינג-707, 12 סטרטור-
קרזר C-97 (כולל 2 מכליות), 20 נורטלס,
10 C-47, 24 הרקולס, 14 ערבה, 10
דורניר-27, 10 דורניר-28, 9 איילנדר.

מטוסי אימון: 24 TA-4H, 80 פוגה-מיג-3
טר, Beech Queen Air 20.

מסוקים: 12 סופר-פרלון, 18 סיקורסקי-53,
23 בל-205, 12 CH-3C, 25 UH-1D, 15
S-65, 12 S-61, 12 אלואט-2; 15 סוללות
טילים נ"מ הוק.

(בהזמנה: 25 F-15, 35 פנטום, 4 מטוסי
מכ"ם הוק-איי, 8 מסוקים CH-47, טילים
קרקע-אוויר הוק).

כווית

אוכלוסייה: 1,040,000.
משך השירות הצבאי: 18 חודשים.
סה"כ הכוחות המזוינים: 9,700.
תל"ג משוער ב-1974: 11,000 מיליון דולר.
הוצאות הביטחון ב-1975: 230 מיליון דולר.

כוחות היבשה: 8,500 איש.

1 חטיבה משורינית.
2 חטיבות חי"ר.

טנקים: 50 ויקרס, 50 סנטוריון; שריוניות:
50 סלדין, 20 פרט; 130 נגמ"שים סרסן;
10 תותחים 25 ליטראות; 20 תומ"תים 155
מ"מ על מרכב א.מ.קס.; טמנ"טים ס.ס. 11,
ויגילנט.

(בהזמנה: 165 טנקים צ'פטיין ותותחים).

חיל-הים: 200 איש.
(משמר החופים)

28 סירות סיור מסוגים שונים.
3 נחתות.

חיל-האוויר: 1,000 איש.

33 מטוסי קרב.
1 טייסת מטוסי קרב ובה 4 הנטר, T-67.
1 טייסת מטוסי יירוט ובה 10 לייטנינג
F-53, 2 T-55.

1 טייסת נגד-גרילה ובה BAC-167,
סטרקמסטר MK-83.
מטוסי תובלה: 2 קריבו, 1 ארגוסי, 2 לוק-
היד ל-20-100.
6 מטוסי סילון פרובוס המשמשים לאימון
ונמצאים באחסנה.
טייסת מסוקים עם 38 מסוקים מדגמים
שונים.

(בהזמנה: 20 מיראז' F-1, 36 סקיי-הוק,
TA-4K וכן טילים קרקע-אוויר מסוג הוק).

לוב

אוכלוסייה: 2,550,000.
השירות הצבאי: בהתנדבות.
סה"כ הכוחות המזוינים: 29,700.
תל"ג משוער ב-1975: 12,200 מיליון דולר.
הוצאות הביטחון ב-1975: 203 מיליון דולר.

כוחות היבשה: 22,000 איש.

1 חטיבה משורינית.
2 חטיבות חי"ר ממוכנות.
1 חטיבה של המשמר הלאומי.
1 גדוד קומנדו.
3 גדודי תותחנים.
2 גדודים נ"מ.

טנקים: 200 ט-62, 500 ט-55/54, 15 ט-34;
שריוניות: 100 סלדין, 25 פרט; נגמ"שים:
220 ב.ט.ר. 60/50/40, 100 או.טי. 64, 75
קסקבל, 30 סרסן, 170 מ-113; תותחים:
122 מ"מ, 75 מ"מ, 105 מ"מ, כמה 155 מ"מ;
300 טמנ"טים ויגילנט; 120 תותחים נ"מ
23 מ"מ, 57 מ"מ, בופורס ל-60/40; מסר-
קים: 6 בל-47, 5 בל-206, 4 אלואט-3; כמה
מטוסים קלים ססנה.

בתעסוקה מבצעית: בלבנון (כוח שמירת הש-
לום הערבי) 500 איש.

חיל-הים: 2,700 איש.

1 פריגטה עם טילים קרקע-אוויר סטיקס.
1 קורבטה.
3 סירות משמר מהירות עם טילים ים-ים
SS-12M.

11 ספינות משמר.
1 אניית אספקה.

(בהזמנה: 4 סירות משמר עם טילים קרקע-
קרקע אוטומאט ו-10 סירות משמר PR-72).

חיל-האוויר: 5,000 איש
(כולל אנשים מארצות חוץ).

129 מטוסי קרב (יתכן שמצויים נוספים
באחסנה).

2 טייסות מטוסי יירוט עם 30 מטוסי
מיראז'-3E.

2 טייסות קרב-הפצצה עם 29 מיג-23.
2 טייסות מטוסי קרב עם 60 מיראז'-5.

1 טייסת מטוסי סיור עם 10 מיראז' 3ER.
מטוסי תובלה: 6 הרקולס, 9 C-47 ו-2
פלוקן-ST.

מטוסי אימון: 10 מיראז' 3B, 3 T-33, 12
מאגיסטר.

מסוקים: 13 אלואט-3/2, בל-47, 9 סופר-פרלון, 12 מי-8.
6 גדודי טילים קרקע-אוויר ובהם 60 קרוטל ו-10 סוללות עם 60 טילים ס.א. 6/3/2.
(בהזמנה): 12 מפציצים טופולב-22, 38 מטוסי יירוט מיראז' F-1 A/E ומטוסי אימון גאלב).

מצרים

אוכלוסיה: 38,040,000.
משך השירות הצבאי: 3 שנים.
סה"כ הכוחות המזוינים: 342,500.
כוחות ביטחון נוספים: כ-120,000 איש; 20,000 איש במשמר הלאומי, 6,000 איש במשמר הגבול. 60,000 איש בתפקידי הגנה וביטחון שונים, 7,000 איש במשמר החופים.
תל"ג משוער ב-1975: 11,700 מיליון דולר.
הוצאות הביטחון ב-1976—1977: 4,859 מיליון דולר.

כוחות היבשה:

295,000 איש, כולל כוחות נ"מ.
3 דיביזיות משוריניות (בכל דיביזיה חטיבה משורינית ושתיים ממוכנות).
3 דיביזיות חי"ר ממוכנות.
5 דיביזיות חי"ר (בכל דיביזיה 2 חטיבות חי"ר).
חטיבת משמר הרפובליקה (דיביזיה).
5 חטיבות משוריניות עצמאיות.
2 חטיבות ממוכנות עצמאיות.
2 חטיבות יבילות אוויר.
1 חטיבת צנחנים.
6 אגדי קומנדו.
4 חטיבות תותחנים.
2 חטיבות מרגמות כבדות.
2 גדודי טילים קרקע-קרקע (עם 24 טילים סקאד).

טנקים: 25 ט-10, 1,100 ט-55/54, 820 ט-62, 30 פ.ט. 76; 2,500 נגמ"שים ב.ט.ר.
152/60/50/40, 100 ב.מ.פ. 76; כ-200 תומ"תים ס.יו. 100, ס.יו. 152; 1,300 תח"ם 76 מ"מ, 100 מ"מ, 122 מ"מ, 130 מ"מ, 152 מ"מ, 180 מ"מ, 203 מ"מ; מרגמות: 120 מ"מ, 160 מ"מ, 240 מ"מ; 400 משגרי רקטות 122 מ"מ, 130 מ"מ, 140 מ"מ, 240 מ"מ; תותחנים נ"ט: 57 מ"מ, 65 מ"מ, 100 מ"מ; 900 תול"רים 82 מ"מ, 107 מ"מ; טמנ"טים: סאגר, סנאפר, סוואטר; 18 טילים קרקע-קרקע פרוג-7, סקאד, סמלט; תותחנים נ"מ: ZSU-23x4, ZSU-57x2; טילים נ"מ ס.א. 7/6.

(בהזמנה): טמנ"ט סווינגפייר.

הערה: למצרים כמות מעטה בלבד של חלקי חילוף לנשק סובייטי.
יחידות נ"מ: 200 מטוסי קרב, 75,000 איש, 9 טייסות של מטוסי יירוט מיג-21. טילים קרקע-אוויר: 360 ס.א. 2, 200 ס.א. 3, 75 ס.א. 6; 2,500 תותחנים נ"מ: 20 מ"מ, 23 מ"מ, 37 מ"מ, 40 מ"מ, 57 מ"מ, 85 מ"מ, 100 מ"מ; מגוון רחב של מתקני מכ"ם

לכיוון טילים ותותחנים נ"מ תוצרת סוב-ייטית (חסרים חלקי חילוף).
מילואים: כ-500,000 איש.

חילהים: 17,500 איש.

12 צוללות: 6 מסוג W, 6 מסוג R (סובייטיות לשעבר).
5 משחתות: 4 סקורי, 1 מדגם Z (בריטית לשעבר).
3 אניות ליווי (בריטיות לשעבר).
12 ציידות צוללות מסוג SO-1 (סובייטיות לשעבר).
13 סטי"לים: 8 אוסה, 5 קומר עם טילים סטיקס.
36 טרפדות: 6 שרש, 24 P-6, 6 יוגוסלביות. 12 שולות מוקשים (6 T-43, 4 יורקה, 2 T-301).
16 נחתות.
(בהזמנה): 3 רחפות SRN-6.
מילואים: כ-15,000 איש.

חילהאוויר: 30,000 איש.

488 מטוסי קרב.
25 מפציצים בינוניים טופולב-10 (ל-10 מהם טילים קלט).
28 מפציצים קלים אילושין-28.
30 מטוסי קרב-הפצצה מיג-23.
38 מטוסי קרב-הפצצה מיראז' 3.
120 מטוסי קרב-הפצצה סוחוי-7, 50 מיג-17.
200 מטוסי יירוט מיג-21 עם טילים אוויר-אוויר.
מטוסי אימון: 90 מיג-15, מיג-21, סוחוי-7, יאק-18/11, כ-100 L-29, 200 גומהוריה.
מטוסי תובלה: כ-40 אילושין-14, 30 אנ-טונוב-12.
מסוקים: 20 מי-4, 10 מי-6, 70 מי-8, 4 סיקינג, 24 קומנדו.
(בהזמנה): 44 מיראז' F-1, 6 הרקולס, 6 סיקינג, 4 קומנדו, 42 גול.

סודן

אוכלוסיה: 18,200,000.
השירות הצבאי: בהתנדבות.
סה"כ הכוחות המזוינים: 52,600.
כוחות ביטחון נוספים: 3,500 איש; 500 במשמר הלאומי, 500 במשמר הרפובליקה ו-2,500 במשמר הגבול.
תל"ג משוער ב-1974: 2,800 מיליון דולר.
הוצאות הביטחון ב-1975—1976: 120 מיליון דולר.

כוחות היבשה: 50,000 איש.

2 חטיבות משוריניות.
7 חטיבות חי"ר.
1 חטיבת צנחנים.
3 חטיבות תותחנים.
3 חטיבות נ"מ.
1 חטיבת הנדסה.
טנקים: 20 ט-85/34, 60 ט-54, 50 ט-55, 16 ט-62 תוצרת סין; שריוניות: 60 סלדין, 45 קומנדו, 60 פרט; נגמ"שים: 50 ב.ט.ר.

50, 60 או.ט. 64, 50 ב.ט.ר. 152, 49 סרסן; תותחנים: 57 105 מ"מ, 40 100 מ"מ, 18 122 מ"מ; 30 מרגמות 120 מ"מ; 30 תותחנים נ"ט: 85 מ"מ; תותחנים נ"מ: 80 בופורס 40 מ"מ, 80 37 מ"מ, 85 מ"מ (תוצרת סובייטית).

חילהים: 600 איש.

7 סירות משמר (איראניות לשעבר).
2 נחתות.
6 סירות משמר גדולות, 6 סירות משמר קט-נות (יוגוסלביות לשעבר).

חילהאוויר: 2,000 איש.

50 מטוסי קרב.
1 טייסת מטוסי יירוט עם 20 מיג-21.
1 טייסת מטוסי קרב-הפצצה עם 17 מיג-17 (סיניים לשעבר).
5 מטוסי BAC-145, 8 מטוסי Jet Provost MK-55 (באחסון).
1 טייסת מטוסי תובלה עם 6 אנטונוב-12, 5 אנטונוב-24, 4 F-27.
1 טייסת מסוקים עם 4 מי-4, 10 מי-8.

סוריה

אוכלוסיה: 7,600,000.
משך השירות הצבאי: 30 חודשים.
סה"כ הכוחות המזוינים: 227,000.
כוחות ביטחון נוספים: 9,500 איש; 8,000 בז'נדרמריה ו-1,500 במשמר המדבר.
תל"ג משוער ב-1975: 4,700 מיליון דולר.
הוצאות הביטחון ב-1976: 1,003 מיליון דולר.

כוחות היבשה: 200,000 איש.

כולל כוחות נ"מ.
2 דיביזיות משוריניות (בכל אחת שתי חטיבות משוריניות ואחת ממוכנת).
3 דיביזיות ממוכנות (בכל אחת חטיבה משורינית ושתיים ממוכנות).
3 חטיבות משוריניות.
1 חטיבה ממוכנת.
3 חטיבות חי"ר.
2 חטיבות תותחנים.
5 גדודי קומנדו.
3 גדודי צנחנים.

1 גדוד טילים קרקע-קרקע סקאד.

2 סוללות טילים קרקע-קרקע פרוג.
24 סוללות טילים קרקע-אוויר ס.א. 3/2.
14 סוללות טילים קרקע-אוויר ס.א. 6.
טנקים: 100 ט-34, 1,400 ט-55/54, 800 ט-62, 100 פ.ט. 76; נגמ"שים: 1,200 ב.ט.ר. 152/60/50; 800 תותחנים 122 מ"מ, 130 מ"מ, 152 מ"מ, 180 מ"מ; 75 תומ"תים ס.יו. 100; משגרי רקטות 140 מ"מ; טילים קרקע-קרקע פרוג-7, סקאד; מרגמות 120 מ"מ, 240 מ"מ; טמנ"טים סנאפר, סוואטר, סאגר; תותחנים נ"מ: 23 מ"מ, 37 מ"מ, 57 מ"מ, 85 מ"מ, 100 מ"מ. טילים נ"מ: ס.א. 7/6/3/2.
בתעסוקה מבצעית: בלבנון 13,000 איש.

כולל 500 איש בכוח שמירת השלום הערבי.
מילואים: 100,000 איש.
● יחידות נ"מ נמצאות תחת פיקוד צבא היבשה ומופעלות על-ידי אנשי חיל-האוויר ואנשי כוחות היבשה. לרשותן סוללות טילים קרקע-אוויר, תותחים נ"מ, מטוסי יירוט וראדאר.

חיל-הים: 2,000 איש.

13 סטי"לים (6 קומאר, 7 אוסה עם טילים סטיקס).

- 1 שולת מוקשים T-43.
- 11 טרפדות F-4 (לשעבר סובייטיות).
- 1 ספינת משמר החופים.
- מילואים: 25,000 איש.

חיל-האוויר: 25,000 איש.

כ-440 מטוסי קרב (מטוסים נוספים, כנראה, באחסון).

- 1 טייסת של מפציצים קלים איליושין-28, ובה 10 מטוסים.
- מטוסי קרב-הפצצה לתקיפת מטרות קרקע:
- 4 טייסות עם 80 מיג-17.
- 3 טייסות עם 60 סוחוי-7.
- 2 טייסות עם 50 מיג-23.
- כ-220 מטוסי יירוט מיג-21.
- 1 טייסת סיור עם מיג-25 (יתכן שהם מופעלים על-ידי טייסים סובייטים).
- מטוסי תובלה: 6 C-47, 8 איליושין-14, איליושין-18, 6 אנטונוב-12.
- מטוסי אימון: יאק-18/11, מיג-15, 12 M BB/223 פלמנגו.
- מסוקים: 4 מי-2, 8 מי-4, 35 מי-8, 9 ק.א-25.
- (בהזמנה: 15 סופר-פרלון).

עומאן

אוכלוסייה: 790,000.
השירות הצבאי: בהתנדבות.
סה"כ הכוחות המזוינים: 14,150.
כוחות ביטחון נוספים: 2,000 איש במשמר השבטים.
הוצאות הביטחון ב-1976: 678 מיליון דולר.

כוחות היבשה: 13,200 איש.

- 6 גדודי חי"ר.
- 1 גדוד המשמר המלכותי.
- 1 גדוד ז'נדרמריה.
- 1 גדוד ארטילריה.
- 1 גדוד קשר.
- 1 פלוגת שריוניות.
- 1 פלוגת הנדסה.

שריוניות: 38 סלדין, כ-20 קומנדו, 20 פרט; תותחים נ"ט 75 מ"מ, תותחים 105 מ"מ, מרגמות 120 מ"מ; 10 טמנ"טים טאו. (בהזמנה: 36 תותחים 105 מ"מ).

חיל-הים: 400 איש.

- 3 אניות סיור (1 יכטה מלכותית, 2 ספינות נגד מוקשים תוצרת הולנד).
- 3 סירות משמר מהירות (4 נוספות בהזמנה).
- 3 נחתות קטנות.

חיל-האוויר: 550 איש.

- 44 מטוסי קרב.
- 1 טייסת של מטוסי קרב ומטוסי סיור ובה 29 הנטר (ירדניים לשעבר).
- 1 טייסת נגד-גרילה ובה 15 BAC-167.
- 1 טייסת מטוסי תובלה עם 16 סקיבן.
- 2 טייסות מטוסי תובלה: באחת 2 BAC-111 ו-2 וייקונט ובשניה 8 דפנדר.
- 2 טייסות מסוקים ובהן 20 בל-205 ו-2 בל-206.
- (בהזמנה: 12 יגואר, 5 מסוקים בל-214, טילים אוויר-אוויר מטרא, 28 טילים נ"מ רפייר, מכ"ם בליינדיייר).

עירק

אוכלוסייה: 11,490,000.
משך השירות הצבאי: שנתיים.
סה"כ הכוחות המזוינים: 158,000.
כוחות ביטחון נוספים: 4,800 איש ביחידות ביטחון ו-50,000 איש ב"צבא העם".
תל"ג משוער ב-1975: 13,400 מיליון דולר.
הוצאות הביטחון ב-1975—1976: 1,191 מיליון דולר.

כוחות היבשה: 140,000 איש.

- 3 דיביזיות משוריניות (בכל אחת 2 חטיבות משוריניות וחטיבה ממוכנת אחת).
- 2 דיביזיות ממוכנות.
- 4 דיביזיות חי"ר.
- 1 חטיבה של משמר הרפובליקה.
- 1 חטיבה של כוחות מיוחדים.
- טנקים: 1,200 ט-62, ט-55/54, 90 ט-34, 100 פ.ט.76; כ-1,600 נגמ"שים: ב.ט.ר-152/60, ב.מ.פ.76; 700 תותחים 75 מ"מ, 85 מ"מ, 100 מ"מ, 120 מ"מ, 130 מ"מ, 152 מ"מ; תומ"תים: 50 ס.י.100, 40 ס.י.152; מרגמות 120 מ"מ, 160 מ"מ; משגרי רקטות; טילים קרקע-קרקע פרוג, סקאד; 800 תותחים נ"מ 23 מ"מ, 37 מ"מ, 57 מ"מ, 85 מ"מ, 100 מ"מ; טילים נ"מ ס.א-7.
- מילואים: 250,000 איש.

חיל-הים: 3,000 איש.

- 3 ציידות צוללות ס.א.1.
- 8 סטי"לים אוסה עם טילים סטיקס.
- 12 סירות טורפדו פ-6.
- 2 שולות מוקשים.
- 3 סירות משמר (בנפח פחות מ-100 טון).

חיל-האוויר: 15,000 איש.

- כ-299 מטוסי קרב.
- 1 טייסת מפציצים עם 9 טופולב-16.
- 11 טייסות קרב-הפצצה: 2 טייסות עם 40 מיג-23, 3 טייסות עם 50 סוחוי-7, 3 טייסות עם 30 מיג-17, 3 טייסות עם 50 הנטר.
- 5 טייסות יירוט עם 90 מיג-21, 20 מיג-19.
- 2 טייסות תובלה עם 12 אנטונוב-2, 6 אנ-טונוב-12, 10 אנטונוב-24, 2 טופולב-124, 13 איליושין-14, 2 הירון.
- 7 טייסות מסוקים עם 4 מי-1, 35 מי-4, 16 מי-6, 30 מי-8, 40 אלואט-3, 9 ווסקס.

מטוסי האימון כוללים: 30 מיג-15, מיג-21, הנטר, יאק-18/11, L-29.
טילים נ"מ: ס.א.2, ס.א.3, ס.א.6.
(בהזמנה: מטוסי אימון L-39 ו-20 מסוקים אלואט-3).

ערב הסעודית

אוכלוסייה: 5—6 מיליון.
השירות הצבאי: בהתנדבות.
סה"כ הכוחות המזוינים: 51,500.
כוחות ביטחון נוספים: 20,000 איש במשמר הלאומי בגדודים סדירים וסדירים למחצה.
6,500 איש במשמר הגבול ובמשמר החופים.
תל"ג משוער ב-1974—1975: 24,800 מיליון דולר.
הוצאות הביטחון ב-1975—1976: 6,771 מיליון דולר.

כוחות היבשה: 40,000 איש.

- 1 חטיבה משורינית.
- 4 חטיבות חי"ר.
- 1 גדוד צנחנים.
- 1 גדוד של המשמר המלכותי.
- 3 גדודי תותחנים.
- 6 גדודים נ"מ.
- 10 סוללות טילים קרקע-אוויר הוק.
- טנקים: 300 א.מ.קס.30, 25 מ-47, 60 מ-41; 200 שריוניות א.מ.ל.90/60, סטגר הונד, גריהונד, פרט; תותחים 105 מ"מ; תול"רים 75 מ"מ; טמנ"טים ס.ס.11, הרפון; טילים נ"מ הוק.
- (בהזמנה: טנקים: 100 א.מ.קס.30, 250 מ-60, 250 סקורפיון; 250 נגמ"שים; תותחים נ"מ מתנייעים על מרכב א.מ.קס.30; טילים נ"מ: רפייר, קרוטל, הוק).
- בתעסוקה מבצעית: חטיבה אחת בירדן, חטיבה אחת בסוריה ו-750 איש בלבנון (כוח שמירת השלום הערבי).

חיל-הים: 1,500 איש.

- 3 סירות סיור מהירות.
- (בהזמנה: 6 סירות סיור מהירות, 4 ספינות עם אמצעים נגד מוקשים, 4 נחתות).

חיל-האוויר: 10,000 איש.

- 97 מטוסי קרב.
- 2 טייסות של מטוסי קרב-הפצצה, עם 30 F-5.
- 2 טייסות ללחימה נגד גרילה ולאוימונים עם 30 BAC-167.
- 2 טייסות מטוסי יירוט עם 37 לייטינג F-52.
- 2 טייסות מטוסי תובלה ובהן 24 הרקולס, 2 מטוסי תובלה פלקון-20.
- 2 טייסות מסוקים ובהן 40 מסוקים בל-206/205, 12 אלואט-3, מסוק אחד AB-204.
- כלי טיס אחרים: מטוס אחד בואינג-707, ארבע מכליות KC-130.
- מטוסי אימון: 20 F-5, 5 לייטינג T-55.
- (בהזמנה: 100 מטוסים F-5, 38 מיראז' VES/DS המיועדים אולי למצרים, 10 מטוסי KC-130 ומסוקי אלואט-3).

מתיבת הדאר של המערכת מתיבת
של המערכת מתיבת הדאר של המע
מתיבת הדאר של המערכת מתיבת
מתיבת הדאר של המערכת מתיבת
של המערכת מתיבת הדאר של המע
מתיבת הדאר של המערכת מתיבת

על נתונים ומהימנות

במאמרו של אלוף טמיר, „איכות מול כמות“ (מערכות 250) מובאים נתונים להשוואה בתחום יחסי הכוחות הצבאיים בין צה"ל וצבאות ערב, במלחמת העצמאות ובמלחמת „קדש“. חלק ניכר מן הנתונים המספריים שמביא כותב המאמר רחוק מן המציאות וכיוון שהמסקנות מבוססות על הנתונים הנ"ל, כדאי להעמיד דברים על דיוקם. ראשית, באשר ליחסי הכוחות בתחילת מלחמת הקוממיות: בצה"ל היו תשע חטיבות (אחת בהתארגנות) ולא שש כפי שכתב טמיר, ואילו צבאות ערב הפעילו בפלישה עשר חטיבות בלבד, כך שיחסי הכוחות היו 1:1. בנושא מספר החיילים, נכתב כי לצה"ל היו 20,000 חיילים ולצבאות ערב 40,000 חיילים. ב-15 במאי 1948 היו בצה"ל 30,573 מגויסים (כולל 1,719 טירונים בקלט) ואילו לצבאות ערב הפולשים היו כ-30,000 חיילים, גם במקרה זה יחסי הכוחות הם 1:1. בתחום השריון היה לצה"ל טנק אחד בלבד („שרמן“ בלי תותח) ואילו לצבאות מצרים וסוריה 40 טנקים קלים, כך שיחסי הכוחות הם 40:1 (ולא 16:1). אלוף טמיר קובע כי לצה"ל היו 100 משורינים ולצבאות ערב 300 משורינים. זהו עיוות ברור של התמונה. מספרים אלה מתייחסים אך ורק לנגמ"שים או שריוניות תוצרת בית. אלוף טמיר שכח כי לצבאות ערב היו גם כ-200 שריוניות נושאות תותח (מהדגמים „מרמון הרנגטון“, „דימלר“ ו„המבר“) ואילו בצה"ל היו רק שתי שריוניות מסוג זה. יחס כוחות זה של 100:1 הוא שגרם לנחיתותנו העצומה בתחום השריון. בתחום הארטילריה מגדיל אלוף טמיר את הפערים. הוא קובע

הבהרה

במאמרו של אלוף (מיל') יוסף אביר — „מההגנה לצה"ל“ (מערכות 255, עמ' 6) הובאה טבלה ובה מפורט מבנה ארגון ה„הגנה“ בסוף מאי 1948 וכפי שצה"ל המשיך לקיימו ביוני 1948. זהו דגם מס' 7

כי לערבים היו 200 תותחים לעומת ארבעה שברשותנו. למעשה היו לערבים כ-150 תותחי-שדה לעומת חמישה בצה"ל ויחס הכוחות הוא 30:1. אולם הפער היה תקף רק כשבועיים, כי בסוף מאי 1948 הגיעו לארץ 26 תותחי-שדה 75 מ"מ ועוד 12 מרגמות כבדות, כך שהיחס בקנים ארטילריים השתנה ל-3.3:1. בתחום כלי-השיט היו לצה"ל שלוש ספינות חמושות (במק"בים ובמקלעים) לעומת 16 ספינות חמושות בתותחים בצי המצרי, כך שהיחס הוא 5.3:1. יש גם לזכור שבצי המצרי היו עוד 26 ספינות אחרות (נחתות וספינות שירות). כאשר סוקר אלוף טמיר את הסד"כ של צה"ל לקראת סוף מלחמת העצמאות הוא מבצע משום מה פיתוח רציני בעוצמתו. לטענתו היו בצה"ל 49,000 חיילים, ולמעשה היו 99,300 (כלומר פי שניים); לצה"ל תשע חטיבות ולמעשה 12 חטיבות (בתוכן גם חטיבה משורינית); לצה"ל 120 תותחים ולמעשה זהו מספר תותחי-השדה בלבד, שאליו יש להוסיף כ-24 מרגמות כבדות 120 מ"מ ו-152 מ"מ וכ-130 תותחי ג"ט ונ"מ; לחיל-הים שלושה כלי-שיט ולמעשה ארבע אניות קרב, שש ספינות משמר, חמש נחתות ושלוש אניות שירות. לשריון של צה"ל נוספו כמה עשרות שריוניות נושאות תותח וכן זחל"מים שהתקנו עליהם תותחי 6 ליט' ו-20 מ"מ.

גם הטבלה העוסקת ביחסי הכוחות הכמותיים באוקטובר 1956 מביאה מספרים „מוזרים“. עוצמת צה"ל מוערכת ב-64,000 חיילים, בעוד שלמעשה כלל הסד"כ המגויס 152,000 חיילים. לעומת זאת, נעלמת הנחיתות הגדולה של צה"ל באויר. כדי לקבל יחס אמיתי, יש לאמת את כמויות המטוסים הסילוניים וכאן היו לצה"ל 53 מטוסים מול 250 מטוסים ערביים, יחס כוחות של 5:1. המחבר מתעלם כליל מן העובדה שחלק הארי של הצבא המצרי (כולל שריון וארטילריה) לא היה כלל בסיני, אלא רותק לגזרות הדלתה והתעלה במגמה לבלום פלישה אנגלו-צרפתית. כוח זה יש לנכות מיחסי הכוחות בפועל, וכך לא נעשה.

אפשר לסכם כי במלחמת העצמאות היו יחסי הכוחות בכוח-אדם שקולים, ויתרוננו של האויב התבטא בעדיפות כמעט מוחלטת במערכות-נשק קיבוצי בשלב הראשון, שנעלמה בהדרגה עד להשגת איוון כמעט בשלבי הסיום. במבצע „קדש“ הצליח צה"ל — בשל נסיבות מיוחדות — להשיג עליונות מוחלטת הן בכוח-אדם והן במערכות-נשק בזירת הלחימה היחידה. גם במלחמת ששת-הימים לא היה הפער ביחסי הכוחות גדול למעשה, אך כיוון שאלוף טמיר לא הביא נתונים מספריים, לא אתייחס לכך.

אריה יצחקי

מתוך מספר דגמים אחרים אשר הובאו בספר „תולדות ההגנה“, כרך ג', חלק שלישי, בהוצאת „עם עובד“ ואשר נעשו על-ידי אל"מ (מיל') מאיר פעיל. עובדה זו נשמטה בעת פרסום המאמר.

המערכת

— מזל"ט — מטוס זעיר ללא טייס. —
המער!

הטנק "מרכבה"

לאחרונה פורסמו בעיתונות מאמרים רבים בנושא פיתוחו של טנק ישראלי חדש. עקב כך פירסם דובר משהב"ט הודעה רשמית, ובה נאמר: "לא כל הפרטים שפורסמו בארץ ובחוץ לארץ לגבי הטנק מדויקים. פרטים מוסמכים על תכונותיו יפורסמו במועד מאוחר יותר". לפיכך, החליטה מערכת, "מערכות" להביא בינתיים, בהמשך לתמונת השער המתפרסמת, את תמצית הידיעות מן העיתונות, ללא נקיטת עמדה.

בחודש מאי השנה ניתן פרסום לעובדת פיתוחו של טנק מתוצרת ישראל המכונה "מרכבה". תהליך פיתוח הטנק החל לפני כשמונה שנים והוא ייכנס לשירות מבצעי בצה"ל בעתיד הקרוב. הרעיון לפתח טנק מתוצרת ישראל החל להתממש בשנת 1969, לאחר סדרת דיונים ארוכה של קציני צה"ל הבכירים בנושא "טנק העתיד" וכן בעקבות כשלון המשא ומתן על רכישת טנקי הצ'יפטיין הבריטיים שאף נוסו בארץ במסגרת התאמתם לתנאי הזירה האופייניים לאזורנו. באותו הזמן כבר היה ידוע כי הרוסים נמצאים בשלבי פיתוח של הטנק החדש T-62 וכי מועד הופעתו בזירה המזרח תיכונית הוא עניין של זמן בלבד. היה ברור גם כי צה"ל מתקרב לקצה גבול היכולת והכדאיות בהסבות ובשיפורים של טנקים קיימים. העקרונות שהינחו את המתכננים, ובראשם האלוף ישראל טל, התבססו על ניתוח קרבות השריון הגדולים בעידן המודרני ובמיוחד על לקחי קרבות השריון של צה"ל בזירות השונות. כמוכן הושם דגש על תנאי הקרקע והאקלים בהם ילחם צה"ל וכן על דרישות ספציפיות אחרות בהתאמה לאויביו האפשריים ולצידם בעתיד.

הגנת השריון

בסדר העדיפויות של עוצמת האש, ניידות והגנת השריון — תפסה זו האחרונה את המקום העיקרי. תשומת לב מירבית בתכנון ניתנה לנושא הגנת הצוות, הגנת המערכות הפנימיות וטווח פעולה (אורך נשימה) ארוך. המנוע שמוקם בקדמת התובה לפני תא הלחימה, שיפועי שריון חדים, צללית נמוכה של הצריח וסידורים אחרים נוספים — כל אלה מבטיחים יכולת שרידות גבוהה לטנק ולצוותו. כמטרה גלויה בשטח, ממדיו החיצוניים של הטנק אינם שונים מהותית מאלה של הצנטוריון, הצ'יפטיין או הפאטון; אולם בהיותו בעמדת אש בה מוסתרת התובה מאחורי תלולית קרקע, בולט הטנק במידה קטנה מאוד ומהווה מטרה לא נוחה לטנקי האויב.

עוצמת האש

לטנק "מרכבה" תותח בקוטר 105 מ"מ בעל עוצמת אש גדולה. במטרה לשפר את יכולת הפגיעה והגדלת הדיק של תותח הטנק, הותקנו בו מדיטווח לייזר ומחשב ירי המזינים את מערכת הכינון והירי בנתונים בליסטיים, ויחד עם מערכות נלוות נוספות (כמו שרול תרמי, בו ניתן להבחין בתמונה) משפרים את סיכויי הפגיעה של התותחן. בנוסף לתותח מותקנים בטנק מקלע מקביל ומקלע על סיפון הצריח כנגד חי"ר ונ"מ.

ניידות

ל"מרכבה", כאמור, מנוע הממוקם בקדמת הטנק, וכתוצאה מכך הנעת הטנק הינה קדמית. המנוע הינו מנוע דיזל מקורר אוויר, בעל הספק של 900 כ"ס, תוצרת חברת "קונטיננטל" האמריקנית. לטנק ממסרת אוטומטית. משקלו של הטנק כשהוא ערוך לקרב, דהיינו מזווד ומחומש, הינו 56 טון. (משקלו של הצנטוריון, לצורך השוואה, הינו 54 טון ושל הפאטון M-60 51 טון). גורם זה הציב בעיה בפני המתכננים: המעצמות הגדולות שואפות בדרך כלל לניידות אסטרטגית המבוססת על הובלת טנקים בתובלה אווירית והעברתם במהירות למרחקים גדולים. לצה"ל היתה חשבה יותר הניידות הטקטית ושרידות השריון, ולפיכך הועדף המיגון הנוסף שניתן לקבל מעובי השריון. לטנק מערכת מזקו"ם משופרת המאפשרת תנועה מהירה יחסית גם בקרקע טרשית ומשובשת, וכך יכול הצוות לתפקד כהלכה גם לאחר טלטולים מרובים.

תכונות נוספות

תשומת לב רבה ניתנה לנושא הנדסת אנוש. חלל הטנק (תא הלחימה) הינו מרווח ומאפשר תפקוד נוח של אנשי הצוות. בנוסף לפתחים הרגילים שיש בטנקים המערביים — פתחי מפקד וטעניקשר בתקרת הצריח ופתח הנהג בסיפון קדמת הטנק — קיימת בטנק כניסה נוספת בירכתיו, גדולה באופן יחסי, המאפשרת כניסה ויציאה מהירה של ארבעת אנשי הצוות בביטחון גם תחת אש, וחשוב לא פחות — הכנסת תחמושת. הכניסה הרחבה וחלל הטנק מאפשרים הובלה של חיילי חי"ר על ציודם האישי, או לחילופין, אלונקות לנשיאת פצועים במידת הצורך. שימוש אחר בטנק הוא כטנק פיקוד, לאחר שינוי קל. לצורך ייצור הטנק הוקמה בארץ תעשייה גדולה הכוללת בתי יציקה ומפעלים נוספים.

